תנ״ך · דרשות ודרושים · תפארת עוזיאל

תפארת עוזיאל חלק ב

רבי עוזיאל מייזלש

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תפארת עוזיאל חלק ב

רבי עוזיאל מייזלש

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תפארת-עוזיאל-חלק-ב/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

על פסח וביאור הגדה 4
לערב ראש השנה 12
לעשרת ימי תשובה 21
לשבת שובה 24
לערב יום הכיפורים 27
לקוטי תנ"ך 31
תהלים 34
משלי 60
דרושים והספדים על פטירת הצדיקים 68
דרוש והספד 72
על הויות דאביי ורבא 80
תפראת עוזיאל השמטות 92

על פסח וביאור הגדה

שאלת מה נשתנה הלילה הזה וכו' הלילה הזה כולנו מסובין. נראה שבא התירוץ ע"ז עבדים היינו כי כבר הרבה טעמים על מה שהוא ית' מיהר הגאולה לאחר רד"ו שנה אף שגזר ארבע מאות שנה דהוא ית' מתנהג עמנו כאב עם בנו ומניח לתינוק לילך כשהוא קטן להרגיל את עצמו בהליכה והאב עומד ברחוק ואף שהתינוק רוצה ליפול מ"מ רואה האב אם יש איזה מראה מקום שהתינוק לא יפול מניח אותו בעצמו עד שרואה שבודאי יפול אז מחזיק אותו האב בידו וכן הוא ית' ראה שנשקעו בטומאת מצרים בנ' שערים ולא הי' לנו תקוה חלילה ליגאל אותנו ולא יציל אותנו בשביל מעשים טובים שבנו. וזה הכוונה עבדים היינו וכו' ויוציאנו ה' שהוא ית' הוציאנו ביד חזקה הללו עע"ז כו' ולכך יושבים מסובים רמז למה שאמרו שצריכים סעד מאתו ית' והוא ית' לא מיהר לגאול אותנו כמו במצרים על כרחך שאנו תה"ל עדיין לא נופלים מקדושתו ית' ולכך לא מסעד הוא ית' אותנו עדיין:

עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ואפי' כולנו חכמים כו' מצוה לספר ביציאת מצרים שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והקשה הרב אברבנאל שבעה"ג סותר את עצמו שמתחלה קאמר מצוה לספר ביציאת מצרים ואח"כ קאמר שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח משובח הוא דהוי אבל אינו חובה עליו ולא מצוה. ויש גורסין וכל המרבה לספר כו' וא"ש. עוד קשה מאי טעם הוא זה מצוה לספר כו' שכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח תלי תניא בדלא תניא ואפי' לגי' המרבה לספר קשה קושיא זו. ונראה לתרץ כך שידוע שבזה שהאדם מספר ביציאת מצרים יש תענוג גדול לקב"ה בזה ויש לו שבח גדול בזה אשר בעשותו נוראות במצרים ובזה נתגדל ונתקדש ומי שאינו מספר בנפלאותיו מגרע תהלותיו וגבורותיו ובזה שמספר נעשה משובח כביכול בפי כל הבריות וידוע דהקב"ה נקרא זה. שנאמר זה אלי ואנוהו. וזה דקאמר בעה"ג הטעם כי שכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ר"ל הקב"ה שנקרא זה משובח בפמליא של מעלה ולכך מצוה לספר להודיע נפלאותיו שעשה עמנו ואין אנו צריכים לגרוס. כל המרבה לספר וכו'. וא"ש:

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית. הכוונה הוא ע"ד שכתבנו שבזה שהאדם מספר בשבחו ובנפלאותיו נתעלה ונתקדש השי"ת ויש לו תענוג גדול בזה ובזה גורמים אנו שהשי"ת יתקרב לנו למטה על הארץ. וידוע שביום השי"ת קרוב לזה העולם ולכך יש אור וליל' כביכול מרוחק מזה העולם

ולכך יש חשך ואפילה וזה הפי' מעשה בר"א כו' שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הליל' והם היו פועלים למעלה שמחה רבה וחדוה גדולה עד שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית ר"ל שכל כך גרמתם למעל' שמחה וחדוה שהשי"ת קרוב לזה העולם השפל כאילו הי' יום שהשי"ת קרוב לזה העולם מכח אהב' וחדו' רבה שפעלתם למעל' כנ"ל:

מתחילה עע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו שנא' ויאמר יהושע וגו' ואקח את אביכם וגו' ויעקב ובניו ירדו מצרימ'. ברוך המקום כו' ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות כו'. והיא שעמדה לאבותינו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו כו'. אין לזה חיבור וקישור כלל וגם תיבת חישב את הקץ לעשות אינו מובן והי' לו לומר שעשה כמו שהבטיח ותו קשה הא אין בזה שבח כ"כ במה שעש' כמו שהבטיח וכי ישקר חליצ'. ונראה דידוע מכתבי האריז"ל דע"י חטא עץ הדעת נתערב הרע בטוב ואנו ע"י הגלות מפרידין הרע מן הטוב ומעלין הטוב לשרשו וזה מתחלה עע"ז היו אבותינו שנתגבר מאוד רוח הטומאה עד שבא אאע"ה והגביר הטוב ועכ"ז צריך בירור עדיין עד ביאת משיחנו (ונזכה שנתקן מעשינו בידינו בזריזות הרבה לשמה ונמהר הבירור הטוב ויהא אחישנה כו') ולכך ירדו למצרים ועדיין היינו משוקעים כד"א לבא לקחת לו גוי מקרב גוי הללו עע"ז והללו כו' ואם הוא ית' לא הוציאנו ממצרים על דרך נם אלא הי' ממתין עד שיוכשר הכל עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים כי לא הי' בנו כח וקדושה לברר לפיכך הפסיק הוא ית' הגלות לפרקים והוציאנו למענו ית' ולאחר שקבלנו התור' ובאנו לארץ הקדוש' והקרבנו קרבנות ונתגבר כח הקדוש' בנו אז נתן הוא ית' עוד פעם אותנו לגלות וכן בגלות הזה ויש בנו כח לברר הניצוצות הצריכים. וזה הי' שאלת אאע"ה במה אדע באיזה זכות יהא לנו כח לברר ולהפריד הרע. והשיב לו ית' קח לך עגלה משולשת בזכות הקרבנות כי דור רביעי ישובו הנה ולא יהי' הגלות בבת אחת כ"א לפרקים ויתוסף בנו קדוש' ביני וביני ויהי' בנו כח לברר וברמז בא באמירת אברהם וכל הגלות כפירש"י שם. והבטיחו ליל‍ך משם ברכוש גדול דהיינו ניצוצי הקדוש' כמ"ש האריז"ל וזה ברוך המקום כו' שחישב לעשות את הקץ כמו שאמר לאברהם שיהא הגאול' באמצע ושלא יהי' הגלות עד שנברר כי אז היו נאבדים חליל' וזה עצמו שסיים והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד שנהי' בגלות ביחד אלא שבכל דור ודור כו' שהפסיק באמצע ועי"ז הקב"ה מצילנו מידם וכמו ששמעתי לפרש כן ע"ד משל למלך שנשבע לזרוק אבן לבנו והי' בו כדי להמית ולאחר ששב אפו ניחם ושאל ליועצים לצאת מידי השבוע' והשיבו שיפריד

האבן לחלקים קטנים שאין בכל חלק כדי הכאה ויזרוק בכל פעם חלק דק עד שישלים כל האבן לקיים שבועתו ובנו יחי' כמו שכתב האלשיך וזה שלא אחד בלבד כו' לזרוק האבן בבת אחת אלא שבכל דור ודור כו' אבן קטנה כו' וזה כוונת הפסוק אל זועם בכל יום שאל הוא מדת החסד זועם בכל יום וזורק אבן קטנ':

מצה זו שאנו כו'. מרור זה כו'. והקשו על מה נקט מצה קודם מרור הא מתחיל' מרור הוא זכר לגלות שמררו חייהם. ואח"כ הוא מצה זכר לגאול' שלא הספיק כו' ויש שגרסו להיפוך מרור קודם מצה כו' ונרא' שגירסתנו הוא נכון שידוע שבאם אדם עובד עבודת הפרך אינו מרגיש שבירת אבריו וכשנח עצמו מעבוד' אז הוא מרגיש שבירת אבריו והדוגמא הוא כאן כשישראל היו במצרים והיו עובדין עבודת פרך לא היו מרגישין שבירת אבריהם וצער של עבודתם שהיו עובדים יום וליל' ולא היו נחים עצמם כלל וכשיצאו ממצרים מעבודת הפרך שהיו עובדין אז הרגישו את שבירת אבריהם וצער עבודתם וזה הרמז שמסדר בעה"ג מצה זו כו' ואח"כ מרור זה כו'. שלכתחלה לא היינו מרגישים עבודתנו ושבירת אברינו ואח"כ מרור התחלנו להרגיש צערנו ומכאובינו מעבודת הפרך שהכבידו עלינו במצרים: פסוק באיוב העושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר פי' מספר הוא מלשון ספיר שביציאת מצרים הי' מאיר העולם שנקרא אין כי לא יש בו השגה משא"כ ביציאת מצרים כידוע מכתבי האר"י ז"ל ע"כ וזה אין חקר שהי' חקירה בעולם אין:

ההרים רקדו כאילים וגו' מה לך הים וגו' הירדן וגו' ההרים תרקדו וגו' מלפני אדון וגו' מלפני אלהי יעקב ההופכי הצור אגם מים. ידוע שגדולים צדיקים שמהפכים מדה"ד למדה"ר ובשעת ביאת ישראל אל הים הי' מדה"ד מקטרג כידוע. ואעפ"כ פעל להם השי"ת רחמים עבור זכות האבות וגם ס"מ וסייעתו היו מקטרגין ואח"כ נדחו מלפני ישראל והרים נקראו היצה"ר כמאמרם ז"ל וזה ההרים רקדו כאילים שנדחו מלפני ישראל וזה מה לך וגו' כי יש לכם לקטרג ומשיבים מלפני אלהי יעקב ההופכי קאי איעקב שמהפך הצור ליוצרנו אגם מים שבזכות האבות הפך הבורא מדה"ד לאגם מים דהוא חסד:

מאשפות ירים אביון. מכח שיש בחירה לאדם והם מלוכלכים קצת בעונות ונדבק קצת כבר בס"א ואח"כ הם עושין תשובה מאהבה מקבל השי"ת תענוג. משא"כ המלאכים שאין בהם שום נפתל ועקש ולכן מקום שבעלי תשוב' עומדין צדיקי' גמורי' אינם יכולים לעמוד כי מבעלי תשובה יש יותר תענוג. וזה מאשפות ירים פי' מהעבירות ירים אביון הוא התענוג ובחזרה שלו ית' והאביון מלשון תאב לכל כמ"ש רש"י ז"ל:

או יאמר מאשפות ירים אביון כי אביון פירש"י תאב. שבגלות יש לנו תאוה לגשמיות הרמז לאשפה וכביכול מרים התאות מאתנו:

פה להם ולא ידברו וגו' בית ישראל ברכו. כי זה לעומת זה ברא אלהים וזה פה להם אבל מ"מ לא ידברו כי כלא חשיבו אימת כשאתם בית ישראל ברכו את ה' אז לא נמשך חיות לגוף ולקיים כל החיצונים הן הם יודו וכו' וכל קומה כו' ני בצלם אלהים עשה את האדם כי כח השגחה אשר בו ית' רמז לעין וכח השמיעה לאוזן וכדומה וכחות אלו נאצלים מאתו ית' וגם יש כמה וכמה שאינם לשמוע דברות בני אדם ונקראים אזני ה' כמבואר בזוהר וכן עיני ה' השגחות וכדומה וכשאדם מעורר עיניו ואזניו וכדומה כל פרטי אבר מעורר על זה וגבוה על גבוה כוחות הנאצלים מאתו ית' וזה פעולת אדם שע"י עבודת תורה ותפלה מעורר שיעור הקומה העליונה וע"י רמ"ח אבריו שהם בצלם אלהים וזה הן הם יודו כי כל פה וכל עין וכל לשון שאם אומר שירות ותשבחות מעורר הממונים הנקראים פה ועין לשון וכן בכל אבר עד שפועל שכל קומה לפניו תשתחוה ונחשב עבודתו באבריו לפעולה גדול' וזולת זה לבד עבודת אדם לה' כלא חשוב כי מה אנוש כי תזכרנו. מה יעשה לי אדם פי' התשובה הכנעה שלי המכונה בשם מה כמד"א ואנחנו מה עושה אותו אדם לשון חשיבות כידוע אף שחטאתי מ"מ כשאני נכנע לפני בוראי אני חוזר למדרגת ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי לא כתיב ואני ארא' נקמה בשונאי כי ידוע שבמצות שהאדם עושה עוש' לעצמו אספקלריא להסתכל בקדושתו ית' וכשאדם עוש' תשוב' מאהבה נתהפכו הזדונות לזכיות וזה ארא' בשונאי בשונא עצמו שהם סנגורים לפני בוראנו. דחה דחיתני לנפול וה' עזרני ע"ד דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו וע"ז אצל הנפילה יהיה בעוזרי. בשם ה' כי אמילם כי ידוע כי הקליפה הסובבת לפירי הוא לטובת הפירי שהקליפ' יהי' שומר לפירי ועד"ז הס"א נקרא קליפ' והקדושה היא הפירי והיה עושה הש"י כן שיהי' שמירה לפירי וזה הוא מצד הרחמים רק שהעונות גורמים ונכנס הקליפה לתוך הפרי כמו הקוץ שנכנס לפירי ועושה נקב לפירי ומחמת זה מתחיל הפירי לרקוב. וזה סביב רשעים יתהלכון בסביבות הפירי ולא בתוכה ולזה אנו מקוים להכרית הקליפות מחמת שאין להם חיזוק כ"כ כי כל הנפעלים צריכין חיזוק ותיקון מפעל. והפעל לכל המפעלים הוא רצון הבורא ית' שברצונו ית' שעלה במחשבתו לברוא את כולם ברא אותם וזה ומשביע לכל חי רצון שהשביעה בא מרצון שהוא שורש לכל הנבראים. ועד"ז אמרתי לפרש מאמרם ז"ל שהש"י מתחרט על בריאת יצה"ר וקשה למה אינו מכלה אותו כשמתחרט ומי יאמר לו מה תעש'. ולמ"ש מיושב דבאמת היצה"ר הוא צורך לקבל שכר על כל המצות כדי שלא יהי' נהמא דכסופא אשר הוא אחד מן הטעמים

על בריאת אדם כידוע ולכך אינו מכלה אותו לגמרי רק שהי' חוזק כ"כ עד שאי הי' באפשרי לבריות להכניע אותו לכך נתחרט השי"ת על בריאתו. ונתחלש מחמת שעיקר מחיוני מרצון והרצון מתחרט ואינו מקבל חיוני כמקדם ויוכלו הבריות להכניע אותו ובעינינו ג"כ הוא כך כיון שעיקר הרצון הבריאת ז' האומות דהם קליפות הי' בשביל טובותינו שיהי' לנו שמירה אף שבעונותינו המה כפרי מ"מ אין להם חיזוק כ"כ כיון דעיקר החיוני ברצון הוא חלש דהרצון לא הי' כן וזה כל גוים סבבוני בשם ה' מה שסיבבו ז' האומות אותנו הי' בשם ה' שהוא רחמים כדי לשמור אותנו וע"ז אנו מקוים כי אמילם שאכרית אותם מחמת שהוא נגד רצונו והם חלושים ודו"ק: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. והקשו בגמ' והא כתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי ומשני לא קשיא כאן בזמן שעושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום.

והנה לכאורה יפלא כי יש מאותו ענין ג"כ בגמרא פעמים שקרואים ישראל בנים למקום ופעמים עבדים למקום ומשני ג"כ אותו תירוץ כאן בזמן שעושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום. והוא פלא עבדא דנהום כריסי' לא שווי' למרי ולמרתי' למאי מתבעי וכיון שאין עושין רצונו של ית' לא מתואר אף בשם עבד. ונראה על ב' אופנים אופן אחד כאן בזמן שעושין רצונו של מקום. ואפתח פי ע"ד משל המלך ציוה לאומן לו בגד בתכלית ההידור כראוי למלך והאומן עושה כמצוותו נמצא תכלית רצון המלך בעשיית הבגד כדי להיות לו ליקר ולתפארת ולהתפאר בה נגד יועציו ואוהביו. משא"כ כוונת רצון האומן אין תכלית כוונתו לזה אלא הוא בשביל שבהיות הבגד בתכלית ההידור אז יגיע לי תשלום הגמול יותר ומהראוי הי' שיהי' כוונת האומן מכוון לכוונת המלך שישתדל בתכלית ההידור הבגד כדי שיהי' יותר יקר למלך בזה. כן הענין כאן בזמן שעושין רצונו של מקום ר"ל בהיות כוונתנו בעשיית המצות לא לתשלום שכר העוה"ב או גמול עוה"ז רק בשביל כבודו ית' כדי שיהי' לו ית' תפארת בזה כמד"א ישראל אשר בד אתפאר אז נקראו בנים למקום כאן בזמן שאין עושין ר"ל שבאמת עושין הרבה מצות רק שאין כוונת רצונם כמו רצונו ית' שיהא לו לתפארת רק שהוא מכוון לטובת עוה"ז או לעוה"ב ואז אין שוה רצונם לרצונו ית' נקראו עבדים למקום. אופן ב' בזמן שעושין רצונו כמו שפירשתי בנוסח התפלה ואני תפלתי לך ה' עת רצון ר"ל שבהיות הבן מחדש לפעמים איזה מעשה טוב או איזה המצאה אז הבן פועל ע"י מעשיו שיהי' עתה אצל האב עת רצון אף שעכשיו אינו עת רצון לפניו כלל כגון שהאב בכעס אך הבן פועל בע"כ אצל אביו שיהא לו עת רצון וזה בזמן שעושין רצונו ר"ל שהם עושים הרצון וגורמים אותו ע"י מעשיהם הטובים אז הם בנים למקום שאז בודאי הם מסגלים הרבה

מצוות וכאן בזמן שאין עושין פי' שהם אינם גורמים להרצון רק שהוא כסדרו לפעמים רצון ולפעמים דין ובזמן שהוא לפניו דין אינם יכולין להפוך לרצון אז בודאי אין מסגלים כ"כ הרבה מצות ונקראו עבדים למקום: ע"ד הלצה השמים שמים לה'. כי ידוע שקודם הברכה לה' הארץ ומלואה. וזה אומר השמים הוא לה' ולא נשמת המתים אשר שם. אבל הארץ נתן לבני אדם ואומר הטעם לא המתים וגו' ולכך ניתן להם השמים אבל ואנחנו נברך ולכך ניתן לנו את הארץ. וסוד גדול להמתפאר א"ע במעלות שחנן ה' אותו שהוא מועל בהקדש כי זולת הברכה הכל לה' ועל כל פירי צריך לברך ועל מדתינו לא מברך בטוב ונהנה מהם וחז"ל לא תיקנו ברכה כי אסור להנות מהם והוא ית' יצילנו מכל דבר שלא כרצונו אמן:

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. פי' שגם מה שהוא ית' מעניש הוא טוב כי ע"י יסורין של עולם עובר זוכה לשכר עולם עומד. וזה כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי וגו' לא אירא מה יעשה לי אדם וגו' כל גוים סבבוני בשם ה' וגו' ונראה לבאר הפסוקים ובהקדם לבאר הפסוק והי' ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד מה שמבואר בכמה מקומות שלעתיד יהי' משם הוי"ה ב"ה יהי' הוא ר"ל שמהוא"ו של הוי"ה הוא נעשה ממנה יו"ד וזה הוא יהי' להבין כוונת הדברי' דהנה בענין השפעת אב לבנו יש ב' אופנים אחד הוא כשהבן רוצה לקבל מהאב אז הוא עומד עצמו כעני בפתח ומיד כשרואה אביו הדבר אזי תיכף מצווה ליתן לו נפשו בשאלתו כדי שלא יתקרב עוד אצל השולחן וכוונת האב בזה שמראה שאינו רוצה ההתקרבות שלו ע"כ מיהר לעשות שאלתו נמצא מזה ניכר גודל פחיתות הבן אצל אביו וזה נקרא כדמיון אות ו' שהוא המשכת השפעת למטה שמשפיע לו תיכף כדי שלא יתקרב בחצר הפנימית. המדרגה הב' הוא הבן אשר נחמד בעיני אביו ורוצה להשתעשע עמו וקשה עליו פרידתו אז אין נותן לו תיכף מה שהוא מבקש ממנו כדי שיתעכב עוד עמו ולהתקרב אל השולחן המלך ואז יהי' מנתו אפים מאת פני המלך ולפעמים כשיראה הבן גודל אהבת האב עליו אז נוטל לו בעצמו חלק מן השלחן גבוה כענין שנאמר באור פני מלך חיים נמצא החלק בענין ההחקבלות אין חילוק כלל כי בין כך ובין כך הוא מקבל החלק שלו רק שהראשון מגיע לו כמו נהמא דכסופא שהוא רואה שאביו מרחיק אותו משא"כ מדרגה הב' שהוא מתקרב עצמו מאד אל המלך לקבל השפעה מידי עצמו והוא כדמיון אות י' שאינו מורה על המשכה למטה רק שהוא בעצמו עולה למעלה לקבל השפעה וזה מעלה גבוה מאוד. והוא מרומז ג"כ בפסוק רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם שמעתי מפי מורי ורבי הגאון החסיד מו"ה דוב בער ז"ל נבג"ע שבאמת הקב"ה עושה רצון יראיו

ואף שאנו רואים שלפעמים אינו כן שצועק ואין דבריו נשמעים דהיינו ואינו נענה זאת אינו רק לפי ששועתם ישמע ר"ל שחפץ ומתאוה לתפלתם של צדיקים ע"כ היא מתעכב עצמו ית' מליתן להם השפעתם תיכף כדי שיתעכבו עוד אצלו כמו שמביא בסה"י עפ"י ביום השמיני עצרת תהי' וגו' ע"ש ע"כ שמעתי וזה ג"כ כוונת הגמרא שאומרים גדולים הצדיקים שמהפכים מדה"ד לרחמי' כוונתם בזה שאף שזה נראה לכאורה כמדה"ד אעפ"כ הם מהפכי' אותו לרחמי' ר"ל שהם מבינים תיכף הדבר שהדבר אינו רק מגודל אהבתו ית' אליהם ומן השמי' עכבוה כדי להשתעשע עוד עמהם וזה כוונת הדבר במה שאנו אומרי' שלעתיד יהא נעשה משם הוי' ב"ה שם יהי' ר"ל שמהוא"ו יהא נעשה יו"ד מפני שלעתיד יהיו כל ישראל ביראה גדולה ובמעלת צדיקי' מאוד כענין שנאמר ונתתי לכם לב בשר וגו' כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברך ה' וגו' ואז יהיו כולם במדרגה שני' הנ"ל במעלת אות י' בלי השפעה למטה ע"י אחד מהמשרתים רואי פני המלך רק לקבל בעצמו ממנו ית' ואז יהי' נקרא השם יהי' והבן הדבר. ומעתה נבוא אל הביאור ג"כ במה שאנו אומרי' בתפילת יוה"כ אתה נותן יד לפושעים ר"ל להפושעים אשר אינם ראוים להתקרב אל שלחן המלך שלחן גבוה ובזה הקב"ה נותן להם יד כדמיון אות וי"ו שהוא נותן להם השפעה תיכף למען לא התקרב אליו ית' ואגב זה מבואר ג"כ בכוונת השמונה עשרה דיו"ט ומפני חטאינו גלינו מארצנו כו' ואין אנו יכולין לעלות ולראות כו' לפניו ית' לקבל השפעה ממנו בעצמו ית' להיות ג"כ במדרגת אות יו"ד כנ"ל מפני היד שנשתלחה במקדשך ר"ל מפני שאנו רואי' בגלותנו שאנחנו במדרגת היד המשתלח למטה ר"ל במדרגת אות ו' ובודאי אין רצונו שנתקרב לקבל ממנו בעצמו ית' ע"כ אין אנו יכולין לעלות רק להמתין עד שתרד השפעה למטה ובזה יובן הפסוק מן המצר קראתי יה ר"ל עכשיו בגלות השם נפרד י"ה בפני עצמו וה' בפני עצמו ענני במרחב י"ה ר"ל שאימתי יהי' זה בשועתי במרחב י"ה ר"ל כשיתרחב ה' שיהי' נעש' מחצי האחרון של השם ג"כ י"ה שנתקרב עצמנו אל שלחן המלך לקבל השפעה ממנו ית' בעצמו ואז מאות וי"ו ג"כ יהי' נעשה יו"ד אך דלכאורה כמו זר נחשב כי מה בכך לקבל מאתו ית' בעצמו או ע"י משרתיו גם הוא תמוה על מה שמביא בספר הזוהר בכוונת הפי' אל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם ר"ל לקבל השפע' ממלאך מט"ט שע"י נמשך עלינו ההשפעה ומה בכך הא בין כך וב"כ יגיע אלינו חלקנו ומי יעשוק אותה מאצלנו כיון שכבר נגזר מאתו ית' לירד אצלנו. ע"ז קאמר הפסוק ה' לי לא אירא ר"ל באמת על עצמי לא אירא כלל פן יעשקוני ויגזלו הס"א את חלקי ממני מה יעשה לי אדם ה' לי בעוזרי וגו' טוב לחסות בה' וגו' ובאמת אין חילוק לפני ואין לי מורא מזה רק עיקר יראתי היא כל גוים סבבוני

בשם ה' כענין שמביא בספר הזוהר על פסוק ויהי היום ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' ר"ל עליו בעצמו ע"ש וכאן הוא לפי דרכנו שרוצים דוקא שיהי' השם באותיות הוי"ה ולא כמו שיהי' לעתיד יהי' וכוונתם כנ"ל וע"ז קאמר הפסוק סיפא דקרא עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ר"ל לעתיד כשיהי' עזי וזמרת יה שיהי' מחצי השם האחרון ג"כ יה ויעלו לאותיות יהי' אז ויהי לי לישועה אמן:

או יאמר מן המצר וגו' עננו במרחב יה וגו'. פי' שיקבל מאהבה כי מסתמא היסורין והצרה הוא לטובה. וזה מאמרם ז"ל גדולים הצדיקים שמהפכים מדת הדין לרחמים היינו אף שבא עליהם איזה דין הם אומרים שהוא לרחמים ומקבלים באהבה:

או יאמר מן המצר וגו'. עננו במרחב יה.

כי יאה עניותא לישראל כי בעושר ורם לבבך וגו' אבל מי שהוא חכם גם כשטוב לו קורא לו ית' בהכנעה כמו עני ע"ד תפלה לעני כי יעטוף ואז הוא ית' בודאי מטיב לו תמיד כי דרכו להטיב וזה כשאנו קורין תמיד מן המצר בהכנעה כמו שצר לו עננו במרחב:

או יאמר ע"ד כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא ופי' דקאי עליו ית' שהוא בעה"ב ואף שאומר צא כמו בת קול דאמר שובו בנים חוץ מאחר וע"ז אין צריך לציית רק לדבק א"ע ביראתו ובתורתו וזה אצל כל אדם שבא להתפלל ולעשות שאר מצות כראוי ובאה לו מחשבה זרה ופנייי' וכדומה והוי כמו שהוא ית' מדחה את האדם ממחיצתו לא חציית רק מ"מ הדבק בו ית' ע"ד קוה אל ה' וחוזר וקוה וכו'. ובאמת כוונתו ית' לטובה כי לפום צערא אגרא האדם מצער עצמו על שאינו בשוה כראוי וזה מן המצר ר"ל מה שמן המצר קראתי שאינו ברור כראוי לא מחמת רעתו חלילה כי כוונתו לענות במרחב לכפול שכר כאמור ועי' הכוונה במשנת חסידים ואפשר כי כשבני אדם קוראים לו ית' באמת מוחל להם עונותיהם ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו ואצל האדם הוא מצר ולמעלה נעשה הצירוף צמר:

או יאמר מן המיצר. ר"ל שעם בני ישראל טוענין לו ית' דין בעל מיצר יותר מן ז' האומות. וזה מן המיצר:

או יאמר מן המיצר קראתי יה עננו במרחב יה. ע"ד כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וזה קראתי מן המצר ואח"כ במרחב עננו: או יאמר מן המצר קראתי וכו'. כי ידוע שהמתפלל צריך לכוין נגד בית קדשי קדשים ועכשיו ביהמ"ק נחרב ואין לנו קרקע שהוא מיצר של ביהמ"ק וזה מן המיצר:

ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי. ע"ד משל לאחד שהי' לו ב"ח שחייב להם מעות והי' ירא להראות א"ע מפניהם ומה עשה הלך אצל המלך וביקש מאתו שיתן לו תוקף שלא

יצטרך לשלם להם עד זמן רב כנהוג בזמנינו ושוב לא הי' מתיירא מפניהם והלך כבן חורין לפניהם. והנמשל הוא שיש לנו שונא דהיינו השטן ומפחדין אנו מפניו תמיד לכן בקשנו ממנו ית' שיהי' בעזרנו ואז אני אראה בשונאי שאוכל לראות פניו כי אין מפחידין מפניו תמיד שהשי"ת הוא בעזרנו:

סבוני כדבורים וגו'. פי' אף שהדבורים עוקצין מ"מ יצא דבש מהם כן הגלות מעט טובה כדי לזכך אותנו וגם ללקוט ניצוצין אלא שרצוננו לא מעוקצך ולא מדובשך:

קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל. כי הפורעניות שהוא ע"י משחית הוא אנחה גם לצדיקים כידוע כיון שניתן רשות למשחית כו' משא"כ כשהוא ע"י ית' שהוא מבחין בין טוב לרע. וזה כי ידין ה' עמו שהוא בעצמו דן ולא ע"י שליח כדי שעל עבדיו יתנחם משא"כ כשיהי' ע"י שליח ועדיין יש שני מיני פורענת אחד הוא בזעם לכלות הרשעים מכל וכל והשני שהוא להיטיב לו שע"י יסורין נתכפר עונותיו וכשהפורעניות הוא בזעם הוא ג"כ מקצת אנחה לצדיקים ע"ד בעידן ריתחא עונשין אעשה משא"כ כשהוא כפרה על עונות דהוא חסד וזה קול רנה באהלי צדיקים כו' הימין ה' שרומז לחסד עושה חיל ופורעניות על הרשעים:

אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. ידוע כי בזמן שביהמ"ק הי' קיים הית' עיקר השפע עלינו והאומות לא זכו רק מהתמצית. אבל בעוה"ר עכשיו נתהפך הדבר ומכל עיקר השפעה אין מגיע לנו רק התמצית. והנה אבן מכונה בזוהר על השכינה. ופינה מכונה לחיצונים וס"א וזה הוא אבן מאסו הבונים שישראל מאסו בהשכינה מחמת חטאם ועונותיהם ע"כ היתה לראש פנה. ר"ל שמקודם היתה לראש עלינו בני ישראל להשפיע עלינו ועכשיו היא לראש להס"א הנקרא פנה:

לערב ראש השנה

אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק וגו'. ע"ד משל למדינה אחת שטבעו מטבעות דוגמא אותן מטבעות של מלך והיו מרויחין ממון רב בזה והיו המטבעות מלכלכות כל המדינה כולה לימים נתודע הדבר למלך ולקח אותם בכבלי ברזל והיו צועקים אדונינו המלך אם אין אתה עושה חסד עמנו צריך אתה לאבד כל המדינה כי כל המדינה מלוכלך במטבעות שקרות. והנמשל המלך הוא ממ"ה הקב"ה ציוה לנו לשמור את דרך עץ החיים ואנו עושים כולם מטבעות שקרות דהיינו מעשים הרעים ע"כ אנו צועקים אם אי אתה עושה חסד עמנו אל תבא במשפט כי לא יצדק לפניך כל חי אפי' המלאכים והעולמות עליונים שבראת כולם בשביל הצדיקים כמש"ה אם לא בריתי וגו' בראשית בשביל ישראל:

השיבנו ה' אליך ונשובה. ויש לדקדק כיון שאמר השיבנו למה לי ונשובה. ונראה לתרץ ע"ד עמו אנכי בצרה מאמר בגמרא שנשבע הקב"ה שלא לכנוס לירושלים שלמעלה עד שיכנס בירושלים של מטה. ועל דרך משל אמר מורי ורבי הגאון והחסיד מו"ה דוב בער ז"ל נשמתו בג"ע. למלך כשהוא בביתו ובהיכלו אין הכל יכולין לבא אליו רק כשהוא בדרך אז הוא עת שכל הרוצה ליקרב הרשות בידו. והנמשל מובן כשהיא ית' עמנו בגלות בעוה"ר אז הוא כביכול כמו בדרך ואנו מתפללין שישיבנו אליו כשהוא בדרך ואז נוכל לשוב בתשובה שלימה ע"ד משל הנ"ל כשהמלך אינו רוצה ליתן תיכף תשובה ומצוה לבא לביתו ויתן לו תשובה אזי רשות ליכנס אף לביתו וה"נ בנידן דידן שאנו מתפללין השיבנו עתה בגלות ואז יכולין אנחנו לשוב בתשובה שלימה וליכנס לביתך וזה מתחיל השיבנו ה' כו' הכוונה שישיב אותנו אליו ואח"כ ונשובה למקום הראשון:

אל תשליכנו מלפניך. ע"ד משל לאחד שהי' עומד על הר גבוה ועליו גן נטוע מכל מיני פירות ומיני מגדים ותחת ההר הי' נחל עמוק בגבשושות וחומר לסוף הי' השר רוצה להפילו מההר הי' בוכה האיש הנ"ל שתי בכיות א' לפרוש ממקום נאה וטוב והב' איך יפול למקום חושך עמוק בגבשושות וחמר. והנמשל הוא הנשמה הנהנה מזיו השכינה למעלה ואם חלילה ידחה אותה הקב"ה מזיו השכינה יש שאול תחתיו וחלילה לא יהי' לה תקומה אם אתה תסיר עיניך וזהו אל תשליכנו מלפניך מתענוג שיש לי אצלך: ורוח קדשך אל תקח ממני. ע"ד משל לבן מלך שגרשו אביו מרחוק והי' לו מאביו טבעת והי' משתעשע בו בכל יום לסוף הי' רוצה ליקח ממנו גם הטבעת ההיא והי' הבן בוכה ואומר לא די שאין אתה נותן לי אתה רוצה ליקח ממני מה שהי' לי מכבר. וזהו ורוח קדשך אל תקח ממנו:

אל תשליכנו לעת זקנה. ע"ד שאיתא זקנה ביום דין וכו' ולמה הוא באמת בדמות זקנה הטעם הוא לפי שבהיות איש רך בשנים הוא רחמן על אשתו ובניו וכשבא לעת זקנתו נעשה אכזר על בניו וזה פירושו ביו"ד נעשה הקב"ה כזקן וזה הפי' אל תשליכני לעת זקנה דהיינו לעת שנדמה לזקן ודו"ק:

נא כל מדה נכונה. עד"מ למלך שנתן לאחד ממשרתיו כרם ואילנות טובות נטוע בתוכו שיעבוד בו ואחר הימים הלך העבד בשרירות לבו ושכח ולא עבד כלל בתוך הכרם ועלה כולו קמשונים וקוצים לימים הגיע העת לאכול הפירות שלח המלך אחר העבד ולא הי' מענה בפיו והלך בבכי' גדולה להכרם והתחנן לאילנות ואמר כל הרעה שעשיתי לכם עשיתי לי באם הייתם אילנות טובות הייתי אוכל הפירות. והנמשל הוא כי אנחנו

מחוייבים בכל יום לתקן העולמות ואין אנו מתקנים ולכך מתחננים אנחנו נא כל מדה נכונה: לראש השנה:

נתגלה לי בחלום ענין תקיעת שופר כמו שני אוהבים או בן ואב שאינם רוצים שידעו מה שאחד כותב לחבירו ויש להם לשון נסתר שאינו ידוע לשום אדם רק לאב ולבן. כן הדבר בר"ה יומא דדינא לא הי' רצון המקום שידעו המקטריגים מבקשותינו ולכך עשה לשון עמנו דהיינו ע"י שופר שאיני מובן רק לו ית' (ויש להוסיף שגם האב יכתוב על לשון זה אגרת לבנו) . והנמשל כשהשי"ת יפקוד אותנו אז ג"כ בשופר גדול יתקע ואוחז הבנים הנעורים יעוררו לישינים. והנמשל למתים שגם להם יבא הקול ויקיצו וירננו שוכני עפר והצדיקים אומרים קודם התקיעה בחדוה כי כן דרך של בן הטוב כשנוסע לאביו ובא קרוב אצלו ומתחיל לנגן בכל מיני כלי זמר וכותב אגרת לאביו שכבר בא קרוב אליו ויבא אליו לגמרי אבל אנחנו ממדרגת בן שאינו עושה רצון אביו וכשבא קרוב אצל אביו בוש הוא יותר שבעולה בא לאביו והוא יודע מעשיו הרעים וכותב לאביו אגרת בדמע שאנכי בא כבר קרוב אצלך ויש לי בושה גדולה מפניך אך לב נשבר לא תבזה ולכך אנו אומרים קודם תקיעת שופר בהתעוררות בכי. ע"כ נתגלה לי בחלום:

אהובי בעל התוקע שא עיניך וראה כמה אנשים ונשים וטף עומדים ומצפים תקיעתך החיים והמתים מצפים על שופר בכן אל תהי קלה בעיניך כמ"ש אדוני אבי זללה"ה והי' כנגן המנגן שאם יהי' המנגן כמנגן בלא פניי' ותהי עליו רוח ה' כשופר הרם קולך שאם יהי' קולך כשופר בלא פניי' אז ותהי עליו רוח ה' כמ"ש אם בלחים תבער אש מה בחצר יבש מה צדיקים גמורים שנכתבים לאלתר לחיים אוחזים חיל ורעדה מכ"ש אנחנו בינונים שאנחנו תלוים ועומדים עד יוה"כ כמ"ש כי יהי' לאיש שתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה והי' ביום הנחילו. את בניו לא יוכל לבכר בן האהובה ע"פ בן השנואה כי בן השנואה הבכור. כן אנחנו רבש"ע אנחנו היום בגלו' המר בני השנואה אעפ"כ לא יוכל לבכר כי אנחנו הבכורים כמש"ה בני בכורי ישראל כמ"ש וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר למה תתראו יש שני פירושים אחד למה אתם תראו מפני בני עשו שאתם שבעים והפי' השני וירא יעקב כי יש שבר במצרים יעקב ראה ברוה"ק כי אנחנו יכולין לעשות שבר בס"א למה תתראו למה אתם שותקים כי יש לנו עת לשבר הס"א ובמה בשופר ואם לא עכשיו אימתי. בכן אחי ורעי אנחנו עומדים כמו הטפשים שזה מעשה יצה"ר שהוא מכביד את לבנו שלא נוכל לבכות לפני הקב"ה כמו המשל שהי' ריש דוכנא והי' לו ב' כיתות תלמידים כת אחת היו טפשים מה שאביו ואמו שולחין להחדר מאכל ומשתה הריש דוכנא לקח מעמם ואוכל ושותה וכשתינוק בא מבית החדר

שואל אותו אביו ואמו אכלת ושתית אומר הן אבל הכת חכמים אומרים בלבם מה יהא בסופנו אומרים לאביהם אבי אבי כך וכך עשה לנו הריש דוכנא מה שאתה שולח לנו הוא בעצמו אוכל ושותה כן הנמשל. והנמשל מובן מאליו ולכן נראה לבכות ולזעוק אל המלך מ"ה הקב"ה בקול מר והוא בודאי ירחם עלינו במהרה בימינו:

ע"ד מוסר ידוע שא"א למחוק בטוב שלא ישאר שום רושם רק במים וא"כ בעת התשובה העיקר הוא להוריד דמעות למחוק העונות לגמרי וכמו שחולי הגוף בא מחמת התגברות יסוד האש ואין לו רפואה רק שיזיע שיתגבר יסוד המים ואז יבא אח"כ למזג השוה כך חולי הנפש בא מיסוד האש החמימות שהתחמם א"ע לעבירה ואין רפואה עד שיוריד כנחל דמעה כמו הזיעה:

וכמו שבא אצל הנהר והספינה הוא בעבר הנהר השני צריך לצעוק עד שיתנו לו הספינה כידוע כך המים הזדונים מפסיקין בינינו לקונינו וצריך לצעוק שיתנו לנו הספינה הרמז ויצעקו בני ישראל כי גדולה צעקה כידוע ומרים קולו בבכי. כמו לאחד הי' בע"ח בעבר הנהר והי' מתירא לצעוק שלא ישמעו בעה"ח את קולו ויפרעו ממנו בע"כ מה עשה צעק לתוך הכלי שישמעו קול הברה ויתנו לו הספינה והבע"ח לא יכירו את קולו כי ישתנה בכלי כך לוקחין השופר לתקוע שלא יבין הס"א כי קול אחר הוא וגם החוטא הוא כבהמה ולכך לוקחין קרן בהמה ע"ד הקרבנות שהקריבו בהמה ע"ג המזבח. וכמו הסוחרים שבאים למוכס להראות הסחורה מטמינים כל הסחורות הגדולים בפונדק שמתירא פן ואולי יתפסו גנב וחלילה יקחו הסחורה מאתו ויהי' בו ובבניו עניות גדולות כך בבוא ליום הדין מטמינין העונות כי אסור להתודות עד לאחר שביקרו השומרים הסחורות שלאחר התקיעות ודרך הסוחרים להראות הסחורות הקטנות כך מראים לו ית' הגדיים וטלאים תינוקות של בית רבן שיחוס וירחם עליהם שלא ישארו יתומים ויזכו אביהם לגדלם לתורה ולתעודה וביום ראשון של ר"ה נשפטים הנשמות וביום השני הגופים אם ישארו הנשמות בקרבם:

טעם שציוונו השי"ת לתקוע בשופר הוא עד"ז כמה שמביא בשל"ה על נוסח שמתודין דברנו דופי ר"ל כי מן הראוי שבאותו הפה שברא הוא ית' שלא לעסוק בו כ"א דברים המגיעים לעבודתו ית' ולא לעשות קודש חול כמו שמביא בגמרא על תנא אחד שאמר שאלמלי היו אנו במעמד הר סיני היינו מבקשים ממנו ית' לעשות לבני ישראל ב' פיות לדברי קדושה פה אחד ולדברי גשמיות פה אחד והפי' דברנו דופי. ר"ל שדברנו כ"כ דברים בטלים כאלו כבר הי' לנו ב' פיות כי דו הוא לשון שנים ומשום טעם זה ציוה הוא

ית' לתקוע בשופר כדי לעשות לו פה אחר דהיינו פה של שופר כי פה שלו ודאי פגום מחמת דברים בטלים:

היתקע שופר בעיר. ע"ד משל למשוח מלחמה שהי' לו מדובר עם המלך שלא ילך למלחמה עד שיהי' לו ידיעה מעם המלך כי המלך אסטרוגלס גדול הי' וידע אם ינצח המלחמה או לאו וכשידע שינצח הודיע למשוח מלחמה והלך בזריזות ובשמחה והעם לא ידעו מזה פעם אחת הי' מתאחר שילוח הסימן למשוח מלחמה ולא רצה לילך למלחמה והעם דחקו למשוח מלחמה שילך כפעם בפעם כי לא ידעו משילוח הסימן כלל וחשב בלבו המשוח מלחמה עצה כדת מה לעשות וגמר בלבו להגיד לעם הדבר כי לעולם יש לו סימן שינצחו וכעת מתאחר הסימן וגעו כולם בבכי' ואעפ"כ אמרו למשוח מלחמה ילך נא כפעם בפעם ואפשר שבאמצע הדרך עדיין יבא הסימן. והנמשל תכין לבם תקשיב אזניך כשהעם מעורר בבכי בודאי ינצח והמשוח מלחמה הוא התוקע וכשרואה שאין בוכין אומר להם סימן זה שאין יכול לתקוע עד שיבכו והם אומרים אעפ"כ יתקע כי ע"י קול שופר יעוררו א"ע כמד"א היתקע שופר בעיר: או יאמר היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו פי' תקע מלשון תקוע שופר הוא נאה פי' וכי אפשר שיהא נאה ויפה בעיר כשהעם לא יחרדו מלפניו ית' להתעורר א"ע ולבקש בתשובה ולבקש רחמים:

כל העמים תקעו כף. פי' שראוי לבנים זרים לעמוד בפתח ולבקש לחם אבל לא שיאכלו וכפם בקערה כבן מלך וכעת שכל העמים לוקחים השפע והוי כאלו תחבו כפם לתוך הקערה של מלך. וזה הרמז כל העמים תקעו כף כי תקעו הוא לשון תקוע וכף הוא כף ממש לכן הריעו לאלהים בקול רנה פי' שתראו לשבר למדה"ד:

הודאי שמו. פי' כי הוא יתברך נקרא ודאי כן תהלתו שתהלתו הוא ג"כ בוודאי כי הוא ית' נקרא ודאי שאין צריך לזולתו משא"כ כל הנבראים שחיים ומתים תלוי בו ית' ונקראים ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי שהוא ית' הוא ודאי ובר"ה וביוה"כ הספיקות נכנסין לדיר להתעשר כי עוברין כבני מרון ובני ישראל מפאת נשמתם ג"כ קרוים ודאי כי כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. וזה ואין ספק מוציא מידי ודאי ודו"ק:

אמרו לפני מלכיות כדי שתמלכוני עליכם ע"ד שכתבתי במקום אחר כי הוא ית' נגבה במשפט פי' שחושב גדולתו ואין אנו נחשבין שישגיח עלינו ועל עונותינו וכמנהג מלכיות אבל שהוא ית' ישפיע עלינו רב טוב צריכין שהוא ית' יתנהג עניוות וזה שאמרו אמרו לפני זכרונות שיעלה זכרוניכם ובמה בשופר שע"י השופר תוכלו לפעול שני הפכיות לעונות יחזיק הוא ית' עצמו לגדול כמו האמת ולטובה יחזיק עניוות:

ידוע דרך אשה להיות אכזרית יותר על מי שחייב לה אבל איש מרחם יותר ולכך רואה הב"ח לבחר לו עת כשאשה הלכה. לבא לב"ח ולבקש על עצמו שימחל לו שיאמר לאשתו בביאתה שפלוני ב"ח פרע לו ולסימן יעשה לה תכשיטין ממעותיו ויאמר בפני' שזה המעות הוא הפרעון שפרע לו הב"ח ושוב גם האשה לא תהי' לו כנושה ב"ח כך בר"ה שהלבנה ניכסית הרמז לאשה (כי ידוע סוד נסירה שכל הדינים הולכין לשכינת עוזו ולכך ניכסית וזה כוונת הפסוק יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד כי שבהוי"ה לא נשאר כ"א חסדים וע"ד הרמז חרגא דיומא לא שמי' כי לא בהיפוך הוא אל ע"ד חסד אל כו' וזה הרבה עמו פדות עמו דייקא) ומבקשים מקונינו חסד שימחול לנו ויאמר שפרענו לו והסימן יעשה לשכינת עוזו קישוטין ויאמר שזה נעשה ע"י זכיותינו:

בתהילים מקולות מים רבים במדרש ילקוט מתחלת ברייתו של עולם לא הי' קילוסו של הקב"ה אלא מן המים כו' אמר הקב"ה מה אלו שאין להם פה ודיבור מקלסין אותי כשאברא בני אדם על אחת כו"כ עמד דור המבול ומרד בו אמר הקב"ה מפינו אלו העמידו ויבואו הה"ד ויהי הגשם על הארץ. משל למלך שבנה פלטרין והושיב בהם דיורין אלמין והיו משכימין ושואלין בשלומו של מלך ברמיזה אמר המלך מה אלו שאין להם פה ודיבור אם אלו הי' להם פה והי' להם דיבור עאכ"ו והושיב המלך בתוכו דיורין פקחין עמדו והחזיקו בפלטין שאינו של מלך אלא שלהם אמר המלך נחזור הפלטין למה שהי' כו' ויש להוסיף במשל שעמדו הפקחין ונתנו עצה להם לבקש מאת המלך באשר שהוא רוצה להעביר אותם ולהעמיד אלמים אם אתה אוהב אלמים אנו נעשין לך בני אדם אלמים וכל אימת שתרצה אלמים נעשה לך ולא תעביר אותנו כך אנו בני ישראל אומרים אליו ית' אעפ"י שחטאנו לפניך לא תעביר אותנו ואנו נעשין לך מים דהיינו כאותן שאמרו ואנו נעשין לך אלמין כמבואר הנמשל בילקוט והיינו שיהא עיניו יורדת דמעה מאין הפוגות ויקלס לך מים כו' ולא תעביר אותנו והרמז במדרש שהוא ית' אומר נחזור הפלטין לאלמים כידוע מאמרם ז"ל מה תקנתו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו אלם והיינו שבודאי אלמלא לא חטאו הי' הדיבור יפה כי לכך נולד אדם בדיבור והוא המדרגה היותר חשובה אלא לפי שחטאנו יחזור הפלטין לאלמים שיעשו בני אדם א"ע אלמים למעט בדיבור בכל יכולתם:

האנוש מאלוה יצדק ומעושהו יטהר גבר. על דרך משל מי שנתמנה למלכות ובשעה שהוא מלך אין הכל יכולים לכנס אליו אך כשהוא עדיין לא נתמנה שיהא מלכות אז כשבאין לשחר פניו אז הם בודאי נכנסין אליו ומבקשין ממנו כשיהא מלכות שיקבלם בסבר פנים יפות. והנמשל מובן כשאנחנו מקדימין את עצמינו בחודש אלול ובסליחות

בער"ה ואומרים בר"ה מאתמול קדמנוך לחלותך מלך וכביכול אנו ממליכין אותו עלינו מקודם כמו אותן השרים הממונים להמלך כך אנו וידוע מאמרם אני ואתם נרד לב"ד של מטה כו' וזה כוונת הפסוק האנוש מאלוה יצדק שזה בודאי בלתי אפשרי אבל מעושיהו פי' שאנו ממליכין אותו כביכול כמו שעושין אותו יטהר גבר דהיינו שהמלך זוכר להיטיב למי שהחזיקו בידו המלוכה. ליום ב' דראש השנה ע"ד מוסר. איתא בזוהר ארבעה בגדי לבן הם ד' אותיות הוי"ה וד' בגדי זהב הם אותיות אדנ"י. פי' דיש ג' מיני אהבה כמ"ש לא זז מחבבה עד שקראה אמי ויש עוד אהבה שאינו מושגת לאדם כי למשל אדם עושה דבר בלי דעתו ובכל דבר צריך להיות הי' מדות רק שאינם מושגים לאדם וז"ש בזוהר הקדוש ד' בגדי לבן מלבושי אהבה והם רמוזים באותיות הוי"ה ואיתא בזוהר באתר דאית בי' אהבה אית יראה ממילא צריך ג"כ ד' מיני יראה והם נקראים ד' בגדי זהב מלבושי יראה:

היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו. הכוונה הוא לשון התעוררות ר"ל שהכל תלוי בהתוקע שבהיות התוקע צדיק ותוקע בכוונה גדולה נתעלה עם התעוררות גדול ואז בודאי הוא מתעורר את העולם בתקיעתו שיעשו תשובה והדמיון להיפוך חלילה וזה הוא היתקע שופר בעיר ר"ל עם התעוררות ועם לא יחרדו כי זה בלתי אפשר שבודאי אם בעל התוקע מכוין היטב אז בודאי העולם מתעוררין משא"כ להיפוך חלילה:

כשופר הרם קולך. להבין זאת אקדים מה ששמעתי ג"כ ממורי ורבי הגאון והחסיד מו"ה דוב בער ז"ל נבג"מ. ע"פ והי' כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים. דהנה זה נראה לעיני כל אדם המנגן יפה בעת שמנגן יש לו כמה פניות ומכוין הכל להתפאר בקולו לא כן הכלי שמנגן בו הוא דומם ובודאי אין יכולת בהכלי לעשות שום פנייי' וזה והי' כנגן המנגן ר"ל אם יהי' המנגן הוא האדם כנגן ר"ל כהכלי שמנגן בו שאף לו לא יהי' שום פני' כמו הכלי שאין לו שום פנייי' אז ותהי עליו רוח אלהים. וזה ג"כ פי' הפסוק כשופר הרם קולך ר"ל כשופר עצמו שאין לו שום מחשבה זרה כך הרם קולך בלא מחשבה זרה אז ותגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם ר"ל כי הדבר היוצא מן הלב נכנס ללב והבן ודו"ק:

כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך. וכבר צוחו בי' קמאי על כפל הלשון ובמלות שונות ונ"ל כי מדרך המלך ב"ו כשעבדו עובר רצונו באיזה יום אזי מחייב ראשו למלך ואף שביום שלאחריו עושה רצונו של המלך אעפ"כ לא תיקן בזה להיות לו המלטה ממיתה אבל אנחנו בני ישראל לא כן שבתפלות ר"ה ועשי"ת בהיותם בתכלית הזיכוך אזי מתקנין בה התפלות של כל השנה וז"ש כי אתה שומע קול שופר ר"ל שאתה שומע בר"ה את קול התפלה המשופר ומשובח בכוונה עצומה ומאזין תרועה. ר"ל שמכח

תפלה זו אתה מאזין ומקשיב גם את התפלות של כל השנה שהם משוברים שהיו בלי הכוונה שהוא נחשב לכלי נשבר וזה הוא ומאזין תרועה כי תרועה היא מלשון שבירה וזה שמסיק ואין דומה לך ר"ל כנ"ל שבמדה זו אין דומה למלך בשר ודם שאצל בשר ודם כשיעברו רצונו תיכף מחתכין את ראשו ולא הועיל לו תקנה מה שמתקן למחר אבל להקב"ה יועיל תקנה בתשובה וזה ג"כ שכיוונו בפסוק בתורה ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל הכוונה ג"כ לדבר זה ואברהם זה הנשמה כידוע זקן בא בימים ר"ל שאף שלא תיקן ימיו בימי הבחרות רק בימי הזקנה מעורר עצמו בכח תשובה עצומה ומתקן ימיו וזה מבואר בספרי מוסר שבכח זה התשובה יוכל לתקן כל ימיו אשר עיוות עד הנה וזה הוא וה' ברך את אברהם בכל אברהם להנשמה בכל ר"ל שמגיע ברכה להנשמה אף מכל ימי הבחרות מאחר שכבר תיקן בימי זקנותו כל מה שפגם בימי הבחרות:

בגמרא דר"ה אמרו לפני זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני כו' ובמה בשופר. להבין הענין כדמיון הבן עם האב שמדרך האב לפקוד הבן לעיתים ידועים להשפעת פרנסתו אבל הבן המושכל ומושלם במדות ומקבל ממנו שעשועים בכל יום אז הבן מתעורר אצל אביו ההפקדה אף שלא בשעת הידיעה וזה הוא קצת מהענין בזמן שעושין רצונו כו' וזה הוא כדי שיעלה זכרוניכם לפני רצה לומר שאתם ע"י מעשיכם הטובים תזכירו אותי לפני ר"ל קודם שיתעורר העת אצלי ובמה בשופר כשתשפרו מעשיכם וכוונת השופר עי' בכתבי האר"י ז"ל. ונראה לקרב הדבר כידוע שבעשר' מאמרות נברא העולם והם הספירות וחד מינייהו הוא מדת תפארת שהשי"ת מתפאר עם עמו ישראל כמד"א עבדי ישראל אשר בך אתפאר ומאמר הוא לשון לבוש כמד"א בצע אמרתו שהשי"ת ב"ה הלביש א"ע במדות הללו לברוא את העולם וכ"ז שאנו מיישרין את דרכינו לעבודתו ית' אז הקב"ה מתפאר בנו ואז נתחזק מדת תפארת ואם חלילה להיפוך אזי מבטלין המדה זו חלילה. והשי"ת ברחמיו כדי שלא להעניש אותם מסלק א"ע ממדה זו כמו שהי' קודם הבריאה שלא הלביש עדיין במדת תפארת ואינו מעניש והטעם לזה כי באמת מה אנו ומה חיינו שהוא ית' יתפאר בנו רק שהוא מחמת רחמיו וחסדיו הגדולים שמתפאר בנו כי הלביש א"ע במדת תפארת כדי להיטיב לברואיו על שמתפאר בם וא"כ זה עצמו שמתלבש למדה זו הוא מצד להיטיב לנו וממילא כשחלילה אין אנו עושין רצונו הוא מסתלק ממדה זו כדי שלא לכלות אותנו דאל"כ הוי רחמנות חלילה לנו לדין וא"כ הוי כולה רחמים כשמטיבין מעשינו מתלבש במדת תפארת ומטיב לנו ואם חלילה אין מטיבין מעשינו מסתלק ממדה זו כעין שכתבנו על מאמרם ז"ל חד אמר כובש וחד

אמר נושא וידוע דכל המדות כלולים כל א' כלול מהעשרה מדות. למשל במדת תפארת נכללים ג"כ חסד וגבורה וכולם ובאם חלילה אין אנו עושין רצונו מסלק א"ע ממדת תפארת כדי שלא לענוש אותנו וממילא אין צריך להסתלק אלא ממדת הגבורה הכלול בה כי מזה המדה בא העונש חלילה אבל ממדת החסד הכלול בה אין צריך להסתלק כי ודאי מחמת מדת החסד לא בא העונש. אך דמ"מ איכא חילוק גם במדת החסד כי בזמן שאנו עושין רצונו נתפשט החסד למטה בכל המדות כדי שישפיע ריבוי שפע עלינו. אבל בזמן שאין אנו עושין רצונו חלילה אין החסד מתפשט כ"כ למטה רק עומדין מרחוק ומשפיע עכ"פ חיות על העולמות כמ"ש בפ' בראשית ע"פ כי רגע באפו חיים ברצונו פי' כשהוא רגע באפו אינו בא מלמעלה ריבוי טובה רק חיוני לבד ולא תוספת ברכה וזה כי רגע באפו ר"ל כאשר היא באפו חיים ברצונו ר"ל אין משפיע רק חיים או דכי הוא משמש בלשון אע"ג פי' כי רגע באפו ר"ל אע"פ שהוא באפו אעפ"כ חיים ברצונו הוא משפיע עכ"פ חיות להעולמות. והנה אע"פ שהשי"ת מסלק א"ע ממדת התפארת ומסלק למעלה כמו שהי' קודם הבריאה אעפ"כ טבא לא הוי בישא שהנשמות שלנו שורשם הוא ממקום גבוה ומסתכל השם יתברך עליהם לילך עמהם ביד חזקה כמד"א אם לא ביד חזקה אמלוך וגו' ובזה תבין הס"ד בב"י בטור א"ח לומר בין פסוקי מלכיות אם לא ביד וגו' אמלוך עליכם וכשישראל מהרהרין בתשובה קודם תקיעת שופר אז חוזר השי"ת למדת התפארת וזה תקיעה שלפני' ושאחרי' כי תקיעה הוא תקע י"ה שמתפשט השי"ת למדת התפארת ודו"ק היטב:

כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. כי כשהאב רואה בנו יחידו מאשתו ראשונה מבקש קצבה מאשתו השניה הוא נעצב מאוד ובפרט בנים של אשתו השניה מבעל זר אוכלין ושותין ושמחים. וזה כי חוק לישראל שאין לישראל אלא שפע דחוקה דהיינו חוק וגם חוק הוא מזונות ע"ד ואכלו חוקם וגו' הוא משפט לאלהי יעקב שיש צער אליו ית' מזה. והנמשל מובן מאליו: לצופה נסתרות ביום דין. עד"מ לאשה עשירה גדולה שבעלה הלך למדינת יום וצרור כספו לקח בידו אז היא יושבת בוכה באשר שהיתה מיוחסת גדולה ועשירה ועכשיו אין לה חתיכה לחם ובושה לחזור על הפתחים כדי שלא ילעגו ויאמרו הזאת נעמי ומה עושה יושבת בחדרי חדרים בהצנע כך השכינ' בזמן שביהמ"ק הי' קיים היתה מיוחסת גדולה ועשירה ועכשיו היא בושה ויושבת במסתרים מפני המלעיגים אלו הקליפות. אבל הקב"ה צופה אל השכינה היושבת בהסתר וזה הפי' לצופה נסתרות:

(בתהלים) אלה ברכב ואלה בסוסים וגו'. עד"מ למלחמה שהגבורים עושים מלחמה והורגין בכלי זיינם ונופלים לארץ ואח"ז עושין מלחמה שורה שתחתיהם כך הצדיקים עושים המלחמה ברכב ובסוסים שקושרים קשרי המלחמה הוא המרכבה במחשבתם וזה ברכב. וכן בסוסים נקרא אותיות כמ"ש בתיקונים והיינו שמיחדי' צרופי שמות ואותיות ואנחנו הדיוטים אין יודעים סתרי הדברים אלא כפשוטן מזכירין בשם אלהינו מ"מ כשהצדיקים כרעו ונפלו לאחר שכלי זיינם עשה רושם וכמדובר במלחמה לעיל אז גם אנחנו קמנו כי בזכותם גם אנו מנצחים המלחמה כשמזכירין שמו ית':

במדרש וזכרתי את בריתי יעקוב. הה"ד לפנים הארץ יסדת. בש"א שמים נבראו תחלה כמד"א בראשית וגו' השמים ואח"כ הארץ. ובה"א ארץ נברא תחלה כמד"א ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ע"כ. ונראה דקשה הא משה אמר זכור לאברהם וגו' הרי אברהם תחלה ולמה קאמר כאן יעקב תחלה. אך נראה משל לשפופרת כו'. כך במחשבת ית' הי' מתחלה יעקב המובחר שבאבות אבל בבריאה למטה נעשה האחרון תחלה ונברא אברהם מתחלה ולכך משה שהי' מלמטה הגביר מתחלה אברהם ממטה למעלה אבל הבורא ית' אמר וזכרתי את בריתי יעקב מלמעלה למטה יעקב תחלה. ולכוונה זו סמיך המדרש בריאת שמים וארץ שהוא דוגמתו כי בראשית הכינוי למחשבה דקה ולא נאמר בה מאמר כמ"ש כתיב שמים תחלה. ובעשיית המעשה כתיב ביום עשות ארץ תחלה. וה"נ דכותי' באבות כמדובר ודו"ק:

לעשרת ימי תשובה

מדוע אומרים המלך הקדוש דוקא והוא משל לשני בני אדם שהיו חפצים לנסוע על יומא דשוקא כדרך התגרים לקנות סחורה רק שהי' אצלם חסרון ממון ואצל א' לא הי' ממון כלל וא' היו לו מעות רק שהם מטבעות שאינם עוברות כמו אסימון והג' הי' לו מטבעות טובות ונגמר תחלה בדעת שניהם שלא ליסע כלל רק שמעו אח"כ שיהא ג"כ שם ביומא דשוקא מקרוביהם איש עשיר וגדול מכל בני קדם ונתיישבו בדבר ליסע לשם באופן שיהא נפשם בשאלתם לפני הקרוב ההוא אשר ניטל מהם הכבוד ויש להם חסרון הכיס ובודאי יהי' להם לעזר וילוה להם מעות ויהי כי באו לשם ויהי המה הולכין בשוק דרך כה ודרך כה לבקש את קרוביהם ונזדמן להם שפגעו באביהם ממש שהוא הסוחר התגר הגדול שממנו נובעין כל הסחורות שבעולם ויהי כי ראו אותו מרחוק ובטרם קרבו אליו נתיישבו עצמם כי למה לנו להפיל תחנתינו לפני הקרוב מוטב לנו להפיל תחנתינו לפני אבינו ממש הלא הוא אבינו הוא בוראינו ויכוננו אשר המון מעיו אלינו ובודאי

ירחם עלינו כן הענין בנו בני האדם שיש ג' כתות בני ישראל בהגיע הימים נוראים אחד יש לו זכיות הרבה מאוד וזה מובטח בודאי להתקרב לפניו ית' ביום איום ונורא אבל הב' אין לו זכיות כלל ומפחיד על עצמו לבא בידים ריקנות על יומא דשוקא והג' יש לו זכיות רק שאינם טובים כ"כ שבכל מצוה ומצוה שעשה יש בה פני' וגם שלא נעשה בדחילו ורחימו ואח"כ מישבין דעתן ומחזיקין עצמן בדבריהם שאף שאין לנו זכיות מ"מ נקח אנו לסיוע זכות אבותינו הקדושים היינו זכות אברהם ויצחק ויעקב ושאר צדיקים שבתוכם והוא כדמיון הלואה הנ"ל ללות מקרוביהם אח"כ אנחנו בני ישראל מיישבין עצמינו בראותינו את מלכנו ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא ולמה לנו להפיל תחנתינו לפני אבות הקדושים הלא טוב לנו לאחוז בעיקרא ושורש דכל עלמין שממנו נובעין כל הפעולות להחיות ולהמית כרצונו ואז אנחנו מעתיקין את עצמנו מבטחון אבותינו הקדושים ומחזיקין עצמנו בהשורש העיקר בהמלך הקדוש:

א"מ כתבנו כו' חמשה כתבנו הם שמבקשין כנגד חמשה חומשי תורה כתבנו בספר חיים טובים הוא כנגד בראשית שנברא הכל (והוא הכל) והוא חיים. בספר גאולה וישועה כנגד שמות שהיא גאולת מצרים ועתידין ליגאל. בספר פרנסה וכלכלה הוא כנגד ויקרא קרבנות לאכול זבחי שלמים שעיקר הפרנסה צריך להיות בקודש. בספר זכיות כנגד במדבר שהיו שבטים על דגליהם וכל הענף הי' מרכבה לשורשו. בספר סליחה ומחילה כנגד דברים שמרע"ה הי' מוכיחן על כל מה שעשו ושם נאמר גם פרשת תשובה שע"י סליחה ומחילה ואנו אומרים תחלה בספר זכיות ואח"כ סליחה כדרך הסוחרים שלוקחים בהקפה נותנים להם סחורה ביוקר משא"כ מי שלוקח במזומן (כך מי שהוא צדיק נותנים צורכיו בריוח בלי נער משא"כ לנו אעפ"י שמעולם לא מת אדם ברעב מ"מ הוא בדוחק ובצער) לכן ממחלה לוקחין במזומנים כ"א במעט המעות שיש לו ואח"כ יבקש הקפה ושיהא בזול הואיל שכבר נתן גם מזומנים וכך גם אנו אומרים מתחלה כתבנו בספר זכיות דהיינו מזומנים שכל א' מישראל קורא שמע פעמים בכל יום ומניח תפילין ושומר שבת במלאכות דאורייתא עכ"פ ואחר שנתנו כבר מזומנים מעט מבקשין ג"כ סליחה ומחילה: א"מ כתבנו בספר חיים טובים. ע"ד משל על השוק שמצוי כל מיני מאכלים ולא מצויים קונים על כל המאכלים רק על הלחם שהכל צריכים למרי דחיטי כי הוא צורך חיים וכשרואה המוכר שהכל קופצים אל הלחם מיקר השער שרואה שיוכל ליקח כל מה שירצה כי א"א בלא לחם לחיות. והנמשל כל בני ישראל לא מבקשין להשי"ת על דבר אחד רק זה על עשירות וזה על תכשיטין וזה על דבר אחר שצריך אבל על החיים כולם צועקים בלב א' כי א"א בלא זה וכשרואה השי"ת שכולם

מבקשים חיים מיקר השער ורצונו שנתפלל תפלות ובקשות הרבה בדמעות שליש וזה א"מ כתבנו בספר חיים טובים כי כולם צריכים חיים:

א"מ בטל מחשבות שונאינו. דהנה בשעת הדין בא השטן ומשטין עלינו ומקודם אומר דברים טובים על ישראל יש לך עם כמלאכים ובאמת במחשבתו הוא רק לרעה. ע"ד משל למחזיקי כפרים אצל השרים והי' להמחזיקים שנים לא טובים ועדיין יש להם לשלם להשר במועט המטלטלין שלהם אבל אם ישבו עוד באלו הכפרים יתמוטטו עוד בכל שנה ושנה ושוב לא יהי' להם לשלם כלל והשונא משבח את המחזיקים שהם עשירים כדי שיחזיקו אותם והסוף יהי' רעה כן דרך היצר וגם שרצונו שיחיו עם בני ישראל ויוסיפו לחטוא כמאז ומקדם ויתנו לו כח ומה"ט אנו אומרים זכור כי עפר אנחנו רק בדיבור הוא מליץ טוב בעדינו וזה שאנו מתפללים א"מ בטל מחשבות שונאינו אבל באמת הדברים שממליץ טוב יהי':

זכרנו לחיים כו' הכוונה כי באמת יש קושיא עצומה בדבר שמבואר בש"ע א"ח שאסור לבקש איזה בקשה בשלש ראשונות והאיך יסדו אנשי כנה"ג לבקש על החיים בג' ראשונות דהיינו זכרנו לחיים אבל הענין באמת אין אנו מתפללין לפני השי"ת לחיות עוד כדי להנאת עצמינו שנזכה לאיזה טובות העולם רק בשביל כבודו ית' שנזכה לעשות תשובה כראוי בעודנו בחיים חיותינו וכיון שהכוונה ועיקר חיותינו בשביל כך שנזכה לעשות תשובה אז גם זה מענין הודאה ושייך לג' ראשונות כיון שכל הכוונה לכבודו ית' והנה החילוק שיש בדבר הזה הוא שבהיות כוונתינו רק לחיות בשביל כבודו ית' אז אנחנו מכונים בשר זכר שכשם שזכר משפיע כן אנחנו רצונינו להשפיע ע"י מעשינו הטובים וזה הוא הנוסח זכרנו לחיים ר"ל שעיקר החיים יהי' אצלינו כדי שנזכה להיות בדוגמת הזכר המשפיע כן ישפיע מאתנו בני ישראל מעשינו למעלה משא"כ חלילה בהיות כוונתינו רק לחיות בשביל טובות עצמינו אז אנחנו נקראים ומכונים בשם נקיבה המקבלת מהזכר כיון שכל כוונתינו בבקשה על החיים כדי שנוכל לקבל מאתו ית' עוד טובות עוה"ז וע"כ אנו מתפללין זכרנו שיתן לנו חיים שנהי' אנו משפיעין ולא כדמיון הנקיבה חלילה שהיא מקבלת השפע מהזכר:

והאל הקדוש נקדש בצדקה. היינו שזה צדקה מה שהאל. הקדוש נקדש מבשר ודם ויחשב לו צדקה ית':

ה' אורי וישעי. במדרש אורי בר"ה וישעי ביוה"כ. פי' שהוא ית' מאיר לאדם בר"ה שיתעורר א"ע וישוב אליו ית' ועי"ז משיע לו ביוה"כ: אם תקום עלי מלחמה בזאת אני

בוטח. פי' מסתמא אם קמים עלי למלחמה אני חשוב ובזאת באותו מלחמה עצמו אני בוטח שאני חשוב ובודאי יעזור לי השי"ת:

אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי. ע"ד משל למלך שהי' לו עבדים אהובים ותמיד תהלתם בפיו והמלך מתפאר א"ע לפני כל באותן עבדים והיו לעבדים בנים שאינם מהוגנים ובאין בני העבדים להפיל תחנתם לפני המלך שאל תפרסם את, קלונינו כי גם לך יהי' לקלון ולחרפה שאתה היית מתפאר א"ע תמיד באבותינו וכשתפרסם קלונינו חלילה יהי' גרעון לאבות שיש להם בנים שאינם מהוגנים וממילא גם לך לא יהי' לתפארת וזה מאמרנו אליו ית' אל תבא במשפט עמנו ולא יתגלה קלונינו שבאם חלילה יגלה לא יצדק לפניך כל חי דהיינו האבות ומדת התפארת שלך כמדובר והבן:

או יאמר אל תבא במשפט עמנו משל למלך שגירש את בניו מחמת שמרדו בו וגירש גם אמם עבור שלא הכתה אותם כשבא יום משפט שהי' למלכות יום קבוע בשנה למשפט רצתה האם לילך אל המלך לבקש רחמים עלי' ועל בני' ואמרו הבנים אל תלך עמנו אל המלך למשפט שאפשר יכעוס עלינו המלך יותר בראותך ויכמרו רחמיו עליך ויעלה בלבו שבשבילנו גירש אותך ע"כ לא תלך עמנו וכן אנו אומרים לשכינת עוזו ית' אל תבא במשפט עמנו אלא אנחנו לבד נלך ולכן גם הלבנה נכסית כמאמרם על בכסא ליום חגינו כו':

לשבת שובה

בהפטורה שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך. הכוונה בזה ויבואר בזה גם הפסוק שתים רעות עשה אותי, עזבו מקור מים חיים לחצוב בארות בארות נשברות. ר"ל כי בהיות האדם עובר עבירה עושה שתי רעות בפעם אחד. כפשוטה העבירה עצמה. והב' שבאותו זמן שעשה העבירה אם הי' עושה באותו זמן איזה דבר קדושה והי' באותו שעה נתקרב להבורא ב"ה משא"כ עתה להיפוך וזה הוא שתים רעות עשה עמי אותי עזבו ר"ל שבאותו זמן העבירה עזבו את ה' מלעשות מצוה באותו זמן ולא די שלא עשה מצוה באותו זמן להתקרב להבורא ב"ה אלא לחצוב בארות נשברות. ר"ל העבירה עצמה הנדמה לבאר נשבר שעשה באותו זמן. רק ידוע שיש ב' מיני תשובות א' מחמת יראה ואין נעשה מהעבירות רק שגגות. והב' מאהבה ואז נעשין מהעבירות זכיות נמצא בהיות האדם עושה תשובה מאהבה אז נחשב לו גם מהעבירות כאלו באותו זמן הי' ג"כ עובד את הבורא מאחר שנחשב למצות. משא"כ בתשובה מיראה, וזה הוא שובה ישראל עד ה' אלהיך. ר"ל שיעשה תשובה מאהבה שיהא התשובה נוגעת למעלה עד מאוד ומסיק

הטעם דוקא לזה כי כשלת בעונך. ר"ל שבתוך עון זה ג"כ עוד מכשול והיינו כנ"ל שמנע מעשיות מצוה באותו זמן העבירה ע"כ אם עשה תשובה מאהבה אז גם בהעבירות עבד אותו ית' ודו"ק והבן:

או יאמר שובה ישראל. ר"ת ש"י כי מי שעושה תשובה נוחל ש"י עולמות כמו כל צדיק. טעם למה כשעושין תשובה מיראה הזדונות נעשין כשגגות. משל למלך שהי' לו כת ריקים ופוחזים מיוחדת לעונש כי העם המשמשין ורואין פני המלך הי' בעלי רחמנים גדולים ולא היו יכולים לענוש כלל ולזאת הכת המענשים הי' צריך לחזוק כדי שיעשו הבריות ציווי של המלך מפני אימת הכת הזה אבל באמת הי' המלך שונא אותם שנאה מוחלטת אשר זה עם לא הי' שהמה אכזרים וגדול שכר עבדים העובדים את המלך מאהבתו אותו בעצמו מאותם שעובדים את המלך מחמת יראת עונש הכת המענשים כי עי"ז מוכרח המלך לתת שכר לכת האכזרים עד שגרמו שהמון עם יהיו יראים מפני המלך והמלך שונא באמת אותו הכת אכזרים ואין רצונו שיבוא להם שום משאת מאת פני המלך והדמיון הוא ג"כ כאן מי שעובד את הקב"ה מחמת עונש הגיהנם ממלאכי חבלה וכדומה ושב בתשובה מחטאו מחמת פחד הריקים אז מוכרח המלך ליתן להם שכר שהם גרמו ליראה אותו כמדובר. וזה לא לרצון לפניו ית' ליתן להם איזה דבר וזה ג"כ עבירה רק שאינו כ"כ כמו העבירה עצמו ודימה אותו לשגגה כי השוגג אינו כ"כ עבירה כמו המזיד ומ"מ הוא קשה לפני ה' אבל כשאדם עושה תשובה מאהבה הזדונות נעשין לו כזכיות כי כל הפעולות שהאד' עושה המחשב' שלהם הוא בא מחלק הנשמ' והוא קדוש אף כשאדם עובר חלילה איזה עבירה מ"מ הפעולה והמחשבה שלהם הוא קדוש אף כשאדם עובר רק שפעל בו דבר טמא והראי' כשאדם מת אינו יכול לעשות שום פעולה אם טוב ואם רע וכשהוא חי יש לו חשק ותאוה והוא בא מכח רוח ונשמה שבו והוא חלק אלהי ממעל והוא קדוש רק הצדיק צדקות אהב ועושה בכח המתאווה דבר קודש והרשע עושה עמו דבר טמא והוא בעצמו עבירה שטימא את חלק אלוהי הקדוש ועשה לו גוף מכוער ובחטאו עושה מלאך המשחית שהתוך ממנו קדוש והגוף הוא משחית ומחבל אבל כשעושה תשובה כראוי אז הוא הורג הגוף הטמא ונשאר הנפש הקדוש והוא המחשבה וזה נעשין לו כזכיות מכיון שהרג את הגוף:

או יאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך.

הדקדוקים ידוע מאמרם ז"ל קרי לי' מכשול דהוא שוגג וקרי לי' עון ואפשר שהנביא רוצה להכניס דבריו לנו בית ישראל שלא נאמר שחרפה ובושה לנו בית ישראל לשוב אליו יתברך על הזדונות שעשינו לכן בא בטענה כי יש מקום שגם הזדונות אינן נחשבין

אלא כשוגג והיינו ע"ד מאמרם ז"ל לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה ויש לדקדק למה לא קאמר הש"ס לא עשו ישראל אותו מעשה ולמה קאמר ראויים אלא י"ל דבאמת חלילה אין לומר שעשו ישראל עבירה בכוונה כדי להורות תשובה דזה הוי אחטא ואשוב אלא שהוא ית' סיבב הדבר שהוא נורא עלילה שיעשו העון וכשוגג ואונס יוחשבו בני ישראל במעשה הזה אלא דישראל לא היו ראויים שיארע להם מעשה זו כי צדיקים המה אלא שהוא ית' סיבב הדבר לעשות תשובה על כל החטאים כי הוא מתרי"ג מצות ומוטל על כל ישראל לקיים גם מצו' זו כמ"ש הרמב"ם וזה כוונת הנביא שובה ישראל ולא יהי' לכם בושה כי כשלת בעוניך פי' הגם שעשית מזיד מ"מ מכשול יחשב שמאתו ית' בא הדבר כדי שתקיים מצות תשובה (וע"ד רמז ר"ל כן בכוונת מאמרם ז"ל דפרה אדומה מטהר טמאים ומטמא טהורים כי פרה אדומה רמז למצות תשובה כידוע תבוא אמו ותקנח את בנה וזה מטהר טמאים כפשטי' שהחוטא מתטהר בעשותו תשובה אבל מטמא טהורים שע"י התשוב' מוכרח שיזדמן איזה חטא גם לצדיקים שנתקיימו מצות תשובה כמדובר) וידוע מאמרם ז"ל אחד אומר כובש וא' אומר נושא ונראה הכוונה כי התשוקה למעלה מהתשובה שעושין למטה היא כי החטא נעשה בחלק אלהי ממעל דהיינו חלק מנשמת אדם למשל שעושה עבירה לתאוות נפשו והתאווה בעצמו היא רוחניות חלק נשמה כי לאחר פטירת אדם נתבטל כל חושיו ובבירור שכל התאות והתנועות והחיונות הוא מהנשמה הכל וכשאדם עושה תשובה כובש הקב"ה עון שעשה והיינו שהעבירה נעשה גוף לחלק הרוחני מהנשמה שעל ידה עשה העבירה כמו אהבה רעה או מחמת איזה נצחון רע והקב"ה כובש גוף העבירה ולא נשאר כ"א חלק הרוחני חלק אלהי ממעל וחד אמר נושא שהקב"ה מגביה למעלה החיוני מהגוף הטמא דהיינו העבירה שעשה ונתעלה החיוני למעלה ויש תענוג גדול בזה למעלה שנמצא המרגליות שנאבדה וזה שמסיים הנביא קחו עמכם דברים ושובו. פי' טענה זו תאמרו אליו ית' כל תשא עון. פי' כל עונות שעשינו לא בא כ"א מאתך שנקיים מצות תשובה ותשא העון אליך והיינו כמד"א נושא. וע"ד הכוונה שכתבתי דהוא יתברך מגביה חלק החיוני שנכנסת בעבירה ומדבק זה החלק למעלה למעלה והוא שעשוע גדול:

או יאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך. הכוונה כי יש ב' תיבות לכפרת העונות. א' כפשוטו בעשותו חשובה מאהבה נהפך לזכיות. ב' באם ביישו אדם אחד נוטלין כל העבירות מהמתבייש ונותנין על המבייש והחילוק שביניהם שבעשותו תשובה אז נסתלק מכל וכל מהעבירות משא"כ מחמת ביוש שנותנין על המבייש ידוע

שכל ישראל ערבין זה לזה ואז גם בהצטרף עונותיו על חבירו מגיע לו גרעון בדבר כמו החטא מחמת ערבות מאחר שכל הנשמות ערבין זה בזה אמנם דבר הערבות שתופסים אותו בעד חברו הוא שוגג כי מה חייב הוא בדבר וזה שאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ר"ל שלא יבטיחו עצמם על הביוש להיות ממריק עונותיו כי כשלת בעוניך ר"ל כי בענין זה יגיע לו מכשול מחמת ערבות ומכשול היא שוגג כנ"ל שהערבות נחשב כשוגג:

או יאמר אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב. ע"ד שכתבתי במאמרם ז"ל בענין נושא וכובש היינו שהשי"ת מגבי' א"ע כדי שלא להסתכל במעשה התחתונים שיהי' מקום לכפר עונותיהם וא"כ ליכא שכר למצות רק החסד כביכול במקומו נשאר וזה תשא עון בעוונות תגבי' לעצמך וקח טוב ומ"מ תסתכל על הטוב ממעשינו והבן. וזה עלה אלהים וגו' למדה"ד יש עלי' ה' בקול שופר בעשית הטוב נשאר הרחמים במקומו כמקדם ולכך אנו אומרים בעת תקיעת שופר ארוממך אלהי המשפט שלזה המדה יהי' התרוממות כדי לכפר עוונות ולמ"ד כובש שפירשנו איכא יותר חיבוב בשכר המצות כיון שהוא ית' מחזיק עצמו בקטנות שלא לענוש על עבירות וא"כ הזכיות נחשבין יותר כי מי שמציית לקטן בודאי יותר חשוב ממי שמציית לגדול וזה שמאלו פי' מדה"ד המכונה בשמאל תחת לראשי השכל ע"ד החכם עיניו בראשו. פי' מדת כובש ואז וימינו תחבקני. פי' החסד מחבק אותי ביותר מחמת שהמצות נחשבין ביותר במדת כובש כמדובר למעלה ואיכא יותר חיבוק. והבן:

לערב יום הכיפורים

אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי. משל לאחד שהי' לו בנים שאינם מהוגנים וגירש אותם מביתם ומחמת שאמם הרבה בבכי' עליהם גירש גם אותה לימים הי' להם צר מאוד ואמרה להם האם לכו אל אביכם אולי ירחם עליכם ואני אבא אחריכם למלאות דבריכם ואולי יזכור לנו אהבת נעורים קישור החתונה וירחם עליכם ויענו הבנים אין אנו רוצים שתלך עמנו פן יכעוס יותר עלינו בזוכרו שאנו גרמנו ששלח אותך מאהבה שהי' לו עמך כך אנו טוענין אל השכינה כביכול אל תבא במשפט עמנו פן חלילה יכעוס עלינו שבעונותינו אתה בגלות מאהבה אשר הי' ביניכם:

טעם למה אומרים הוידוי ע"ד הא"ב. ע"ד משל למלך אחד שהי' לו אשה ודברה סרה כנגדו וגלה המלך אותה והלכה במרחקים ואח"כ כי ארכו לה שם הימי' הי' לה צר מאוד מה עשתה באתה לפני המלך ולקחה אותו הכינור שהיו מנגנין בו בשעת החתונה שלהם והיתה מנגנת ואומרת כך וכך מרדתי נגדך והיתה מתודה ובוכה עד שנכמרו רחמיו של

המלך שזכר אהבת נעורים בעת שהיתה אצל התחתונה שלהם. והנמשל המלך ממ"ה הקב"ה ואשה הם כ"י שקידש אותנו בהר סיני ונתן לנו התורה הקדושה עד שמרינו את פיו וגלה אותנו אל ארץ העמים ואנחנו זוכרים בגלות את הקדושה שהי' לנו בעת קיום הבית ועכשיו אנחנו בארץ הטמאה ואמרנו בלבנו שנקח הכנור שהיו מנגנין בו בשעת החתונה זה הא"ב שע"י ניתן התורה הקדושה ומנגנין בו ומתודין ובוכין ע"ד אלפא ביתא עד שיכמרו רחמיו של השי"ת בזוכרו אהבתו ראשונה שהי' בעת החיתון הוא יום מתן תורה ויגאלנו בב"י אכי"ר: על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון. מפני שבתחלה הי' ברצון ואח"כ באונס היינו. ע"ח שחטאנו לפניך בבלי דעת כי הקליפות אין להם כח כלל רק מעוונותינו אנו נותנין להם כח וזהו בבלי שהוא דבר שהוא בלי שאין לו כח ודעת כלל נתננו להם כת ודעת. ע"ח שחטאנו לפניך בגלוי ובסתר. כלומר בעולמות הגלוים ובסתרו של עולם (ובזה יתורץ קושיות המג"א) ע"ח שחטאנו לפניך בדעת ובמרמה. שהקב"ה נותן לנו דעת לעבוד אותו ואנחנו עשינו בו מרמה. ע"ח ש"ל בוידוי פה. שגם הוידוי אינו בלב שלם כידוע. ע"ח ש"ל בחילול השם. שחללנו את ה' שאין שלם כידוע ויד על כס י"ה חילול כמו כי ימצא חלל בקרבך. ע"ח ש"ל בחוזק יד. כי אנו נותנין כח וחוזק ליד הקליפות. ע"ח ש"ל בטומאת שפתים. כי ברית הלשון מכוון נגד ברית המעור. אז יאמר כי השכינה כביכול נקרא שפתים ועל כולם אנו אומרים ג"פ ובכל פעם אנו אומרים סליחה מחילה וכפרה נגד חטא ועון ופשע וכנגד נפש רוח ונשמה ויגן עלינו זכות ג' אבות:

על חטא שחטאנו לפניך בכפת שוחד שראוי ליתן שוחד להקב"ה כמ"ש שוחד בחיק חימה עזה ואנחנו לא עשינו זאת. ע"ח ש"ל במשא ומתן שנטלנו בעוונותינו כוחות הקדושות והוספנו ונתננו כח להטומאה. ע"ח ש"ל בנשך ובמרבית. כי בעוונותינו אנו מוסיפין כח להקליפות וממעטין ונושכין את הקדושה. ע"ח ש"ל בשיח שפתותינו כי צעקנו בפה חטאנו ופתלתול ועקש יש בלבנו. ע"ח ש"ל בסיקור עין. כי חז"ל רמו כתיב עיני ה' אל צדיקים וכתיב עין ה' אל רואיו. כאן בעושין רצונו כאן באין עושין רצונו חלילה וזה בסיקור עין כי בחטאינו גרמנו שאין הקב"ה משגיח על הצדיקים רק בעין אחד. ע"ח ש"ל בריצת רגלים להרע. כי הנחש אין לו רגלים ובעונותינו אנו נותנין כח להשטן. ע"ח ש"ל בשבועות שוא. שמשביעין את האדם קודם בואו לעולם הוי צדיק ואל תהי רשע ואנו עוברין על שבועת שוא. ע"ח ש"ל בשנאת חנם. כי הקב"ה טוען עמנו מה עולה מצאתם בי כי רחקו מעלי הלא נתתי לכם מימי לחמי צמרי ופשתי ולמה שנאתם

אותי בחנם ובודאי כשהבן שונא את האב ממילא שונא אל כל אחיו וכשאנו שונאים חלילה לאבינו שבשמים ממילא יש חלילה שנאת חנם בינינו:

ליום הכיפורים נתגלה לי בחלום זה הפסוק קול ה' על המים בעבור זה קול ה' בעבור שאנחנו נותנים דמעה מעינינו בעבור זה המים אחיי וריעי הביטו וראו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר דהיינו ארזים כמו שאנחנו אומרים ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון כו' מה יעשו אזובי קיר דהיינו אנחנו. בכן אחיי וריעיי כמה גדול הפחד והרעש עלינו כ"כ ואנחנו שותקים ועומדים כמו חמורים ואתן לכם משל בענין פעולות הבכי' בהתפלה כי הוא מסוגל מאוד ובפרט בימים נוראים. משל למלך שעשה חזקת סמוך לביתו שלא יוכל ליקרב אליו צר ואויב לבא ולהלחם בו והי' העצה מאתו לעשות לעצמו ב' מיני חזקות אחד כדרך העולם לעשות לו חומה גבוה דלתים ובריח והב' ציוה להמשיך מים מנגד סמוך לביתו דנפישי ורדיפי מיא ואז בודאי לא יוכל האויב להקרב אליו כן הנמשל בנו בני ישראל שהי' לו חזקת בעד האויב חומה גדולה דהיינו חומת ביהמ"ק שהשרה שכינתו עלינו להגן עלינו מכל צר ואויב כי לא האמינו כל יושבי הארץ כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים, אבל עכשיו בעוה"ר נחרב הבית ונפל החזקות הראשון שלנו ע"כ צריכין אנחנו בתחבולה לעשות לנו חזקת אחרת בהמשך מים דהיינו להוריד כנחל דמעה כ"כ הרבה להיות מים עמוקים כדרך החזקת שעושין ממים ואז יתעורר הרחמנות אצלו ית' עלינו להיות לנו למגן וצנה נגד אובינו הקמים עלינו לכלותינו ולהפיר עדת כל הקמים עלינו לרעה אמן:

הב לן שאלתין ובעותין דלא נהדר ריקם. כי כשרצון קוננו יתברך שמו למלאות רחמים על אדם שולח לאדם איזה תחנה ובקשה לפניו שיבקש בתפלה זו ויהא נענה וזה מאמר ר"ח אם שגורה תפלתי בפי שהוא ית' שגר לי איזה תפלה לפי וזה גם אנו מבקשין הב לן שאלתין ובעותין שתשלח תפלה לעני לבקש אותה וכן נאמר הורם מה שיאמרו ועי"ז לא נהדר ריקם מן קדמך:

כתרו ישועה פי' הוא ית' מכתיר ומענג א"ע במה שמשפיע טובה ומושיע כי דרכו להטיב לבושו צדקה כי כל הלבושין שהאציל ולבש א"ע בעת בריאת העולם הי' הכל בשביל הצדקה שיוכלו הב"ו להנות מטובו. סתרו יושר פי' מה שהוא ית' מסתיר א"ע מאתנו הוא ג"כ יושר כי עצתו אמונה פי' שלכך הסתיר א"ע כדי שיהא לנו אמונה בו ועל האמונה בא שכר גדול משא"כ אם לא הי' מסתיר והכל היו רואים בכבודו לא הי' בו שום שכר ולא היו צריכים לאמונה כי הי' רואים כבודו כמו שיהי' לעתיד ב"ב וזה ישפוט תבל כו'

ועמים באמונתו פי' שישפוט העמים על מה שלא הי' להם אמונה בו ית' כמו עמו בני ישראל ודו"ק:

התעוררות לפתיחת הארון כי מנהג המקורבים לשר כשרוצין לפעול פעולתם מבקשים אותם לחדר הפנימי שאין שה שום מקטרג מבני אדם ושם פועלין מבוקשתם ואם שם לא יפעול חלילה שוב לא יפעול. והנמשל כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא שאנו מבקשין אותו ית' בחדר הפנימי שאין שם שום מקטרג:

ענין פתיחת ארון הקודש קודם לכל תפלה. משל למלך ששלח עבדיו למלחמה כבדה על אויבים שלו והיו העבדים מתייראין מאוד על נפשם באומרם כי אנחנו המעט ואיך אנחנו עולים פן יהרסו עלינו ונפל ממנו רב והי' עצה היעוצה מאת פני המלך אליהם שבראותם שהמלחמה כבידה אליהם אז יניפו בסודרין כי המלך עשה לעצמו פתח גבוה בראש חצרו במעלת בית חורין וקשר שם תקוות חוט השני ובמשכם בחוט אז ממילא יפתח פתח שער הקטן ואז יתגלה ההסתכלות מאח המלך אליהם להיות גם הוא להם לסעד לתומכם.

והנמשל מובן מאליו בו ית' כביכול אף כי אליו נגלו כל תעלומות בלא"ה מ"מ לשבר האוזן אנחנו עושין הדברים האלה כדמיון המלך הנ"ל ע"כ גם אנחנו פותחין הארון כדמיון להתעורר השגחת ית' עלינו:

הנשא שופט הארץ. ע"ד משל לבן מלך שדר בפלטרין של מלך והי' הפלטרין יפה מאוד ומניקה מכל טינוף ומוגמר בכל מיני מוגמר ובא איכר וגירש את בן המלך לאשפה ודר הוא בפלטרין של מלך וטינף את הפלטין כמו איכר אשר אינו יודע טכסיסי דברים נאים ומילא את הפלטין עם אשפה ובביאת המלך הלך בנו ובקש מאתו חסד ועניוות שילך עמו לאשפה ויראה מקום שהוא דר שם והלך המלך ובראות האיכר שהמלך הולך גם למקום אשפה והלך האיכר אצל המלך וביקש ממנו שילך גם לפלטין והתחיל בנו בוכה אדוני המלך לי נאה לראות מאתך חסד ועניוות לילך למקום אפשה כי מה לי לעשות שאין לי בית אחרת רק אשפה זה שהאיכר הגזלן גירש אותי פלטרין למקום טינוף ואשפה אבל לאיכר אין ראוי להראות חסד ועניוות שתלך לשם אחד למה גירש אותי שנית למה טינף פלטרין שלך ואדרבא ראוי לשפוט האיכר ע"ז כך הנמשל האומות גרשו אותנו מארץ ישראל ומיבהמ"ק למקום טינוף ואשפה לחוצה ואנחנו מבקשים קונינו שיקיים מה שנאמר כל מקום אשר אזכיר את שמי כו' ויראה לנו חסדו ועניוות והאומות שמחים דהיינו השרים שלהם ואנו מבקשים ומפילים תחנה לפני קוננו רבש"ע לנו תראה חסד ועניוות אבל אצל האומות אדרבא הנשא שופט הארץ גבוה תהא ותדבר

גדולות עמם והשב גמול על גאים אחד למה גרשו אותנו שנית שטינפו הפלטרין שלך ועשו מקום טומאה שם:
פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם סדקים סדקים כי כן המדה בהתעורר דלתתא מתעורר למעל' ובני אדם הגשמיים אין בהם רק כח קטן וזה כחודו של מחט אבל הוא ית' מתעורר מדה זו ע"י התעוררות דלתתא ומדותיו המה סדקים סדקים כמדת אליהם והבן:
לנורא תהלות. פירושו שאיתא בגמרא דר"ה שאומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין הישראל אומרים שירה והלל לפניך אמר להם הקב"ה אפשר שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ואתם רוצים שיאמרו הלל וזה הפי' לנורא תהלות ביו"ד שביוה"ד יראים לומר תהלות:

לקוטי תנ"ך

שופטים אנכי לה' אנכי אשירה. פי' מתחלה צריך האדם להיות דבוק בו ית' ואח"כ אומר שיר ושבח ועולה אליו ית'. וזה מתחלה אנכי לה' ואח"כ אנכי אשירה:
שמואל אשה קשת רוח אנכי. האמור בחנה הוא כי קשת רמז לזכר (ולכך כשנולד זכר כותבין קשת באיגרות כידוע) והאר"י ז"ל כתב שאשה שאין לה בנים הוא משום שנשמתה הוא נשמת זכר. וזה כי קשת רוח. פי' שרוחי ונשמתי הוא מקשת הרמז לזכר:
מלכים וצבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. כי גם הס"א עובדין אותו יתברך אלא שהעבדות שלהם הוא להסית את האדם לעבור על רצון קונו והאדם לא ישמע לו אבל עבדות של מלאכים קדושים הוא להיישיר את האדם לעבודת קונו וזה לימינו מיימינים ומשמאלו משמאילים:
ישעי' אני ה' לא שניתי ובני יעקב לא כליתי. והיינו כידוע דלאחר החורבן לא רצו לומר הגבור כי אי' גבירותיו וא"כ אמרו הן הן גבורותיו שבעים אומות על אומה אית ואין עושין כלי' ופירשו המפרשים שמה שלא רצו לומר הגבור אינו שחשבו שח"ו אינו גבור אלא שבגלות אינו מתנהג במדת הגבורת וא"כ הי' השנות אצלו כביכול שקודם החורבן התנהג במדת הגבורה ולא אח"ז אבל אחר שעלו על דעתן כי הן הן גברותיו במה שלא בא כלי' על ישראל א"כ אין שינוי אצלו ית' כי תמיד הוא ומדותיו שוין וזה אני ה' לא שניתי אין לי שום השתנות שגם בגלות מתנהג בכל המדות גבורה וכדומה במה שבני יעקב לא כיליתי שאינם כלים בן האומות:

כי ביה ה' צור עולמים. הכוונה ע"ד שאמרתי רמז במדרש ר' ישמעאל כו' מבנין אב כו' שר"ל שמדרך הרב לתלמיד שהשכל שנפל להרב במחשבתו ועושה ממנו איזה בנין לתרץ איזה דבר בזה הסברא נמצא אצל הרב הוי הבנין למדריגה תחתונה שמתחלה נפל לו איזה סברא ומאותו סברא עושה הבנין והבנין הוא טפל אליו אבל אצל התלמיד שהוא חלוש בשכלו אזי הבנין הוא ג"כ אצלו לעיקר והוא נקרא כדמיון אב שהוא עיקר וזה הוא שאמר ר' ישמעאל בי"ג מדות התורה נדרשת בהן וקאמר אח"כ מבנין אב שע"י התור' נעשה פעמים ע"י דרוש וסברא מבנין אב כו' ר"ל שנעשה מבני"ן א"ב כמדובר כן הענין בו ית' כי שם הוי"ה ב"ה מורה על המדות שלו ית' ובנין העולמות בהם ואף שצר צורה וגליף גליפין בשם י"ה לבדו שלא תאמר ח"ו א"כ הוי כמו פרוד שבמחשבה לא הי' כל הבנין רק בחצי השם דהיינו שם י"ה ולא היו כל המדות בשלימות במחשבתו ית' וע"כ אמר כי ביה צור עולמים. ר"ל בשם י"ה הי' ג"כ השלם דהיינו הוי"ה שהיו כל המדות בשלימות אף בהמחשבה רק שאח"כ צור עולמים. ר"ל שהוציא את המדות מכח אל הפועל חבל מתחלה הי' ג"כ כשלהבת הקשורה בגחלת וכהדין קמצא דלבושי' מיני' וביי' ואח"כ צייר בהם צורה וגילה ית' מה שהוא בסו"ד העל"ם זה צור עולמים שצייר וגילה מה שהוא בסוד העל"ם כדמיון האדם הכותב אגרת לחבירו וכל דברי האגרת הי' ג"כ במחשבתו רק שבהיותו נכתב על הכתב אז נעשה הדבר בגילוי ונתגלה הדבר כן הענין בו ית' ודו"ק והבן:

כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו. כי בשל"ה הקדוש בכוונת מאמרם ז"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת מה לילוד אשה בינינו. שאינו מובן וכי בגוף עלה משה ששאלו כך. אלא הכוונה שמדריגות משה וישראל הוא למעלה מן המלאכים ע"י קבלת התורה והמלאכים מקבלים קדושתו ית' ע"י משה וישראל נמצא משה ממוצע בינו ית' למלאכי' וזה ששאלו מה לילוד אשה בינינו שילוד אשה יפסיק בין הבורא לביניה' והשיב ית' לקבל התורה בא ולכך מדריגתו יותר גבוה וזה כסא כבוד מרום מראשון התרוממות הראשון הוא מקום מקדשינו קדושתינו הוא הראשון וגבוה יותר ממדריגת המלאכים וקדושת המלאכים שניים לנו ובנתינת התורה הי' משה צינור לנו מבוראנו וזה אנכי עומד בין ה' וביניכם וזה בריך רחמנא דיהיב לן אורייתא תליתאי בידי תליתאי כי בכל הדברים צריכים לשלשה בחינו' חומר וצורה וצלם שהוא ממוצע בין החומר לצורה כידוע מכתבי האר"י ז"ל וזה הכוונה נעשה אדם בצלמנו כדמותינו שע"י הצלם שהוא ממוצע בין החומר והצורה יוכל לקבל צורה והיינו הנשמה ובה נתדמה לעליון ונקרא אדם מלשון אדמה לעליון ונתדמה במדותיו ית' מה הוא רחום כו' וזה

כדמותינו ולכך אנו אומרים ג"פ קדוש אחד כנגד קדושתו יתברך כמ"ש המתרגם בית שכינתי' ואחד קדושתו בארץ כמ"ש קדיש על ארעא שממשיכים קדושתו ית' בארץ ע"י ממוצע קדיש לעלם ולעלמי כו':

ירמי' עולותיכם ספו, על זבחיכם ואכלו בשר. כי עיקר הקרבן הוא הזובח תודה יכבדנני. והאדם צריך לזבוח את לבו בהחשב כי כל מה שעושין לקרבן הי' ראוי לעשות לו רק שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה. וזה עולותיכם ספו על זבחיכם שאתם אין זובחים לעצמיכם בהרהור תשובה ומע"ט וזה זבחיכם. ואכלו בשר ואינו רוצה בקרבן כפירש"י שם ובזוהר הקדוש פ' פנחס כתב שורש הקרבן שידוע מרכבתו יתברך. שור. נשר ארי'. אדם. ומשור נבראו השוורים למטה וכל הבהמות. ומנשר כל העופות. והקרבן בא מבהמות ומעופות ואדם המקריב ודמות ארי' הי' ע"ג המזבח שהי' אוכל הקרבן כידוע הרי הי' קשר לכל המרכבה בשעת הקרבה של הקרבן והבהמה הי' מדבק א"ע בשרשו והעוף ג"כ בשרשו וגם האדם הי' מדבק א"ע באדם של מעלה והיו ממשיכין השפע עי"ז מהמרכבה ית':

ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ושמחה בישועתו. הכוונה כי הצדיק אינו רוצה שהשי"ת יתן לו עשירות גדול רק כדי חיוני כמ"ש יעקב אע"ה ונתן לי לחם לאכול וגו' ואפי' אם הקב"ה הולך עמם במדת אלהים אין שוה להם ואין מזיק להם כי הם אינם רוצים בעשירות ובטובה רבה אלא שע"ז מתפללים י' רחמים משום גלות השכינה ועל העולם אבל הם בעצמם אין חילוק להם בין דין או רחמים וזה הפי' ואמר ביום ההוא ר"ל לעתיד לבא כשיבא הגואל צדק יאמרו הצדיקים הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו.

ר"ל אל מדת אלהים אנו נמי קוינו שיושיענו כי אין אנו חפצים ברבות הטובה רק כדי סיפוק רק על זה ה' קוינו נגילה ונשמחה בישועתו. ר"ל לטובת השכינה היינו מקוים על ה' דהוא רחמים כמדובר ודו"ק והבן:

יחזקאל בדמיך חיי. פי' הפכת מספדי למחול לי שהשונאים רצו לראות דמינו ואדרבה נתוסף לנו חיים:

הושע אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו, עד"מ לאדם אם בנו הקטן אינו יכול לעלות על ידו מגביה אותו ואח"כ כשמחזיק אותו משתעשע א"ע בזקן שלו כך האדם אינו יכול להדבק בהשי"ת והשי"ת נותן אהבה ויראה ללבו של אדם שהם נקראים ידים שהם כדמיון ידים שכמי שבידים נותן אדם לחברו כך ע"י מה שעובדים באהבה ויראה (כי בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא) מביאים שפע בכל העולמות וכשיתדבק האדם

לקוב"ה ע"י אהבה ויראה אזי כביכול ממשיך מדותיו ית' רחום וחנון כו' והמדות נקראו שערות ודיקנא כי הם מותרות כי העצמיות אינו צריך לשום מדה כי הוא אחד אף בלא מדות רק העולמות צריכין שיהא הוא ית' רחום וחנון שאלמלא כן לא הי' להם קיום לפיכך הם רק צורך עולמות שהם לא עצמותו ית' לפיכך נקראו מותרות:

מיכה לא החזיק לעד אפו. כי האף היא הקליפה כמ"ש משרע"ה כי יגורתי מפני האף והחימה ונרמז בפסוק והוא רחום וגו' כי בריאות הקליפות לא הי' על קיום קיימת אלא אי"ה יהי' בלע המות לנצח ולא ברא אותם רק שיהי' הבחירה וזה לא החזיק לעד אפו שאינו על קיום ולעד הוא לשון קישוט מלשון עדי עדיים שהקליפות לא ברא הקב"ה שיהא לו קישוט מהם כמדובר:

מלאכי מפני שמי ניחת הוא. הרמז בזה למה שמבואר במקובלים שכוונת ית' הי' בבריאת עולם להשגיח על העולם השפל הכל הי' בשביל שיכונה בו כל שמותיו שיקרא מלך כי אין מלך בלא עם וכן מדת רחום וחנון ושאר כנוים ע"ש וזה הוא מפני שמי ניחת היא ר"ל בשביל שיכונה בו ית' כל השמות כמדובר ניחת היא לשון נחת לארעא דהיינו שירד עצמו ממדריגתו כביכול לברוא העולם משא"כ בלא"ה ודו"ק:

תהלים

אשרי האיש אשר לא הלך וגו'. ונראה דידוע כי ימי שנותיו של אדם נחלקים לשלשה. ימי עלי' וימי עמידה וימי ירידה. דימי הבחירות היינו ימי עלי' שעולה ומוסיף כח. ואמצע שנותיו ימי עמידה ובימי עמידה אין לו שבח כ"כ על מה שלא הלך בעצת רשעים כי חש כחו ובימו ירידה גם ע"ז שלא עמד אין לו שבח אלא מה שלא ישב במושב לצים דזה יכול לעשות גם בימי הזקנה ולכך נקט אשר לו הלך דהיינו בבחרותו שהולך ומוסיף ודרך האדם לחטוא ביותר ולכך נקט בעצת רשעים ולא עמד בימי עמידה שלא חטא כ"כ נקט חטאים הקל ולא ישב בזקנה הרמז לישיבה שתש כחו ונקט היותר קל מושב לצים:

או יאמר אשרי האיש אשר וגו'. והי' כעץ שתול וגו' לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים כי יודע ה' דרך צדיקים וגו'. וקשה חדא מה על כן לא יקומו. עוד קשה דהו"ל ליכתוב וחוטאים בעדת צדיקים כמאמרם בברכות (על מקום אחר) מי כתיב חוטאים חטאים כתיב דחטאים קאי על עבירות וחוטאים קאי על אדם החוטא. ונראה כי הרשעים כל מגמתם למצוא עלילה במעשיו של צדיק ואומר עליו שעבר על זה ועל זה ואם לפעמים רואה מעשה טוב מן הצדיק אומר עליו שהוא עושה למען שהבריות יקלסוהו ודן אותו הכל לכף חובה

ובאמת הצדיק הוא צדיק באמת והרשע נבלה ידבר ולא יאמר עוד לכילי שוע ולנבל לא יאמר נדיב כי נבל נגלה ידבר. וזה אשרי האיש כפשוטו כפרש"י אשר לא הלך וגו' והי' כעץ שתול וגו' וקאמר הפסוק לא כן הרשעים. פי' שהרשעים אומרי' שאינו כן יהי' לצדיקים כי הם דנין אותם לכף חובה ומה הם אומרים על הצדיקים שיהי' להם עונש כ"א כמוץ אשר תדפנו רוח כי הם אומרים על הצדיקים סרה שהם רשעים ע"ז קאמר הפסוק על כן על מה שהרשעים אומרי' כן יהי' העונש של הרשעים שלא יקומו רשעים במשפט. פי' שלא תהא להם תקומה במשפט וכפי' הפסוק במלות שונות על מה לא יהי' להם תקומה וחטאים בעדת הצדיקי'. פי' על שאומרים שיש חטאים. פי' עבירות יש בעדת צדיקים שדנין אותו לכף חובה כמדובר:

בי יודע ה' דרך צדיקים. כי הצדיק תמיד לבו בפחד ורעדה כי משים אל לבו שהשי"ת מלא כל הארץ כבודו ופורש מעבירה ומקיים כל המצות וזה כי יודע ה' דרך צדיקים. פי' שהצדיקים משימים אל לבם שה' מכה"כ ויודע ה' כל דבר ודבר הוא דרכם של הצדיקים משא"כ הרשעים ודו"ק:

אלהים שופט צדיק ואל זועם בכל יום מה מאוד מתוק דברי הזוהר הקדוש שהקש' דהא אל מדת החסד ולמה זועם ותירץ דזועם על מדה"ד דהחסד זועם על מדה"ד שרוצה להעניש. וזה מרומז בקרא אלהים מדה"ד שופט הצדיק אבל ואל זועם מדת החסד זועם עליו למה ה' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה. הכוונה בזה. כי יש שני מיני מדריגות כשהקב"ה רוצה לוותר על חטא האדם והוא בב' אופנים הא' שהוא יתברך מחזיק עצמי בגבהות כפי מהותו ואינו מהראוי לו כלל להקפיד על מעשה התחתונים כי אין מזיק לו מאחר שהוא הופרש בתכלית הריחוק מכל העולמות. והב' אדרבא שהוא מחזיק עצמו בסוד קטנות מאוד ואז ג"כ אין העון גדול כ"כ כי הכל לפי המבייש והמתבייש ודו"ק. וזה מכוון ג"כ בגמרא דר"ה מר כובש וחד אמר נושא ר"ל הכוונה ע"ד הנ"ל והיכי עביד ר"ל באיזה אופן יצויר שהיא ית' יוותר על עונות ישראל ביום הדין הגדול חד אמר כובש ר"ל במדריגה הב' הנ"ל שהוא יתברך כובש א"ע כביכול לירד ממדריגתו הגבוה אל שפל המדריגות ואז אין החטא גדול כי הכל לפי המתבייש כנ"ל וחד אמר נושא כמדריגה הא' הנ"ל שאדרבא באופן זה שהוא יתברך נושא ומגביה עצמו מאוד כדי שיועדר השגחה על מעשה התחתונים כמד"א אם צדקת מה תתן לי ואם חטאת מה תפעל לי נמצא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כי באיזה אופן שיהי' מ"מ העונות מכופרין וזה פי' הפ' למה ה' תעמוד ברחוק וגו' שהקושיא ממה נפשך אם כוונתו ית' בכיוון לעמוד מרחוק מעמנו כדי להיות מופרש ומנושא מכל עולמות כדי שלא להשגיח על מעשה התחתונים

כמדריגה א' הנ"ל א"כ קשה תעלים לעתות בצרה ר"ל למה מגיע עלינו הצרות שונות בכל יום כיון שאין החטא מגיע לו חסרון מחמת רוממותו יתברך ולמה מגיע לנו צרות על עונותינו כי אין צרה מגיע לאדם כ"א בעבור עונותיו אלא ודאי להיפוך כפי האמת שבודאי משגיח מאוד בהשגחה פרטיית על מעשה התחתונים כמד"א ולו נתכנו עלילות בני אדם א"כ קשה קושיא ראשונה למה ה' תעמוד ברחוק שכיון שכבר אין שייך סברא הנ"ל ודו"ק והבן:

בגאות רשע ידלק עני יתפשו במזימות זו חשבו וגו'. הענין ידוע שאף צדיק גמור צריך לפעמים לעבור דרך גיהנם בהעבירה בעלמא ומכח זה נשמות הרשעים נאחזים בו והצדיק מעלה אותם. ולכאורה יפלא הענין. וזה שקאמר בגאות רשע ידלק עני לשון תימה שלמה תצא זאת מלפניו ית' שע"י רשעתו של רשע שהוא בגיהנם יהא נדלק ונשרף עני ר"ל הצדיק שבשבילו יצטרך הצדיק להיות נשרף בגיהנם כי מגיע ג"כ חסרון לצדיק ופגם משריפת הגיהנם מידי עברו וקאמר התירוץ יתפשו במזימות זו חשבו ר"ל שעי"כ צריכים שניהם אף הצדיק לעבור בגיהנם וידוע שאפילו לצדיק נזדמן לו לפעמים איזה מחשבה בקטנות רק שאין הקב"ה מצרף למעשה והרשע הי' לו לפעמים איזה מחשבה והרהור על תשובה והקב"ה מזמנן למקום אחד להיות זה מעלה את זה נמצא הצדיק מקבל עונש על המחשבה שלו והרשע יש לו עלי' ע"י המחשבה רק שאין לו עלי' רק ע"י הצדיק ומשפטי ה' אמת צדקו יחדיו: יגמר נא רע רשעים ותכונן צדיק. כי דרך הרשע לדבר על צדיק עתק בגאוה ובוז. ומי שנגע יראת ה' בלבבו לא הי' שומע לרשע והי' מזלזל אותי כראוי אך ורק שזה הרשע אינו מראה רשעתו לגמרי בפני הבריות אלא מראה טלפי החזיר שהוא כשר ובשביל זה סובר השומע שכוונתו לשמים ונכנס דברי הרשע באזני השומע ומיצר לצדיק וזה ביקש שיגמור מעש' הרשעי' ויצא מכח אל הפועל וידעו כולם שרשע הוא ולא ישמעו אל דבריו ויכונן צדיק וגם על אדם עצמו קאי הבקשה שכל זמן שהרשעות מטבעו אינו יוצא מכח אל הפועל סובר האדם שצדיק הוא ואינו נותן אל לבו להכניע א"ע לפניו ית' ולבקש שיטיב דרכיו משא"כ כשיגמור הרע ויצא מכח אל הפועל אז ויכונן צדיק שיראה אדם לתקן א"ע ויהא צדיק או ותכונן צדיק קאי על צדיקו של עולם ית':

שויתי ה' לנגדי תמיד מי מימיני בל אמוט. הכוונה בזה כי יש ב' מיני טובות מאתו ית' לבני אדם וע"י ב' אופנים האחד בהיות האדם מצדיק מעשיו ומסגל מעשה מצות מגיע לו תשלום גמול אף מצד הדין והב' בהיות האדם אין צדיק כ"כ במעשיו ואין מגיע לו גמול מצד הדין רק שהוא יתברך ברחמיו משפיע עליו השפעה מצד החסד ובודאי מדריגה

הא' יותר טוב בכמה מעלות וזה שויתי ה' לנגדי תמיד. ר"ל שהרחמים עלי הוא אצלי להתנגדות להיות כמו מדריגה הב' כי מימיני בל אמוט לעמוד תמיד על ימין צדקו לסגל מעשים טובים ואז יגיע עלי השפעה מצד הדין ג"כ כמדריגה הא' וזה יותר טוב לאדם שיגיע לו שפע אף מצד הדין:

תורת ה' תמימה משיבת נפש. במדרש ח"א אורייתא היא תמימה כשהיא משיבת נפש וח"א אימתי הוא משיבת נפש כשהיא תמימה. נראה דידוע שיש כמה כמה פנים לתורה והיינו בתורה שנתונה מאתו ית' כגון מקרא ומשנה וגמרא אבל ברוב בני אדם אשר לומדים התורה מחדשים חידושים ומחברים ספרים אין להם אלא פ"א אשר השיג המחבר ועוסק בפנים אחד ובוודאי אין החיבור זה חשוב כעיקר התורה אשר מאתו ית' שכללה מכמה פנים וזה אחשוב בכוונת הפסוק דרכיה דרכי נועם כו' והיינו אימת דרכיה דרכי נועם שכל נתיבותיה שלום פי' דכל הנתיבות והפנים שנאצל מאתו ית' שלם אבל לא כשחסר הנתיבות ופנים ואין לה רק נתיב א' ופנים א' מה שהשיג שכל האנושי. אבל מי שחינן הש"י אותו זוכה להשיג דיבורי' ואותיות בפנים אשר הוא עוסק שיוכל לפרש הדיבורים והאותיות גם בפנים אחרים כמו תורה הקדושה הנתונה מאתו ית' וזה אחשוב במדרש על פסוק צוארך בחרוזים בשעה שהי' חורזים בדברי תורה ומדברי תורה לנביאים ומנביאים לכתובים כו' והיו הדברי' שמחין כנתינתן מסיני כי כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נרמז בתורה ובוודאי נכלל ונרמז כל דברי הנביאים וכתובי' בתורה וכמו שמצינו שדרשו ז"ל מרדכי מן התורה מנין וכדומה וזה שאמר המדרש שהיו חורזים מן התורה לנביאים פי' שדרשו רמזים בתורה למה שמפורש בנביאי' כי היינו שהשיגו כל הפנים בתור' וזה שמסיים שהיו הדברו' משמחין כנתינתן מסיני. וגם בדבריהם וחידושיהם הוא נכלל כל הפנים ונתיבות התורה כמו במשנה ובגמרא כמדובר וזכיי' זו בא לאדם ע"י עסקיו בתורה בחפצה רבה ובדביקות ושמחה כי תענוג זה הוא יותר מכל התענוגים שבעולם וזה כוונת המדרש אימתי היא תמימה פי' שיזכה לתורה תמימה בכל הפנים והנתיבות כשיהא משיבת נפש פי' שלומד התורה בהשתוקקות גדול וח"א אימתי היא משיבת נפש שהנשמה תהי' נהנה מהתורה כשהיא תמימה א"כ זכה לכל הפנים והנתיבות:

או יאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו' הכוונה בזה דידוע מאמרם ז"ל תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה אגינה ומצלי ומצוה בעידנא דעסיק בה כו' נמצא אם האדם רוצה להנצל בזכות המצוה צריך לעסוק בה תמיד מאחר שאינו מציל כ"א בעידנא דעסיק בה משא"כ התורה אף אם לו יעסוק להתיגע בה תמיד אעפ"כ

הוא נצול בזכותה וזה הכוונה תורת ה' תמימה משיבת נפש. ר"ל נכש הוא לשון מנוחה כמו שבת וינפש. ור"ל שע"י עסק התורה אז אף בזמן שנתיגע כבר מדברי תורה ויושב לנוח מעט אז אעפ"כ מגיע לו הצלה ע"י התורה מאחר שהיא מצלת אף בדלא עסיק בה משא"כ במצוה:

או יאמר תורת ה' תמימה וגו'. בגמרא חד אמר אימתי משיבת נפש כשהיא תמימה. וחד אמר אימתי תמימה כשהיא משיבת נפש. נראה ע"ד הידוע שכל מצוה מהמצות כלול מתרי"ג מצות כי נחצבין מאתו ית' שהיא חד כן כל התורה וחתיכה מהתורה נכללת מכל התורה וזה תורת ה' תמימה שכל דבר ודבר מהתורה היא תמימה שנכלל מכל התורה וזה בא לאדם כשעוסק לשמה ומקשר הכל באחדות. וזה חד אמר אימתי משיבת נפש כשהיא תמימה שלומד כ"כ בקדושה שבתורתו יהי' בגדר תמים האף שאין לומד כלה מ"מ נקראת תמימה כאלו לומד כולה וזהו משיבת נפש. וחד אמר אימתי תמימה שהיא משיבת נפש כיון גם לזה רק בהיפוך שהתקשרות התורה באחדותו היות נקראת תמימה כי בא מחמת שבלימודו משיב נפשו. ואז הנשמה מעוררת בכחה להקשיר האחדות ודו"ק והבן:

יראת ה' טהורה עומדת לעד וגו' צדקו יחדיו הנחמדים וגו' ומתוקים מדבש ונופת צופים גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. הכוונה כי בבחינת לו רשע וטוב לו. נרא' ב' טעמים לדבר. א' כי לכ"א מישראל נגזר מאתו ית' גם איזה טוב בעוה"ז כמאמרם ז"ל שאוכלין פירותיהן בעוה"ז רק שהענין שלרשע אין לו נחת כלל רק לאסוף ממון הרבה וזה כל חמדתו ע"כ ממלא לו הוא ית' שאין מקפח שום שכר לכל ברי' ונותן לו כל עיקר המתאוה לו דהיינו טובות עוה"ז אבל לצדיק יש לו בלא"ה טובות עוה"ז ברוחניות בהעסקו בתורה הקדושה המשיבת נפש ובתפלה בדביקות גדול. וזה מרומז במאמרם ז"ל ששכר. מצוה מצוה ומגיע לו תענוג ונחת גדול מלימוד ואז אין צריך מאתו יתברך לתענוג ונחת מגשמיות כי די לו מתענוג הרוחני טעם הב' כי לרשע אין לו אמונה בגמול עוה"ב ואינו מאמין כ"א מה שעיניו רואות תיכף ע"כ הוכרח הקב"ה למלאות לו שכר בעוה"ז פן יבעוט בו יותר:

אבל לצדיק שהוא מאמין לשכר הטוב הצפון לעוה"ב אין צריך הוא ית' למלאות לו תאותו בעוה"ז וזה שאמר יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי וגו' צדקו יחדיו ר"ל אף שיש צדיק ורע לו רשע וטוב לו ומסיק ב' טעמי' הנ"ל הטעם הא' הנ"ל הנחמדי' מזהב ומפז רב ומתוקי' מדבש ונופת צופים ויש לצדיק בדבר זה עצמו חשק ותענוג בעוה"ז כנ"ל והטעם הב' גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב ר"ל עבדך שהוא צדיק נזהר אעפ"כ

במצותיו ית' אף שיודע שרב טוב הצפון אינו כ"א לעקב ר"ל לסוף בעוה"ב כי עקב הוא סוף ובעוה"ז אינו רואה שום טובה אינו מבעט בו ית' אזי באמת אינו נותן לו בזה העולם כלל אחר שיודע הקב"ה שאעפ"כ לו יבעוט בו אבל הרשעי' בהעדר שלותם וטובתם בעוה"ז בודאי יבעטו כי אינם מאמינים לעוה"ב כמדובר ע"כ מהמוכרח לשלם להם שכרם בעוה"ז משלם ולכך יש רשע וטוב לו צדיק ורע לו:

רחוק מישועתי דברי שאגתי הכוונה בזה כענין שמביא בשל"ה ע"פ ענני באמת ישעך שפעמי' שהאדם מתפלל על עצמו איזה דבר והסוף שהוא לרע לו ומתחלה נדמה לו שהוא לטובתו ואחריתו מרה כלענה וזה הכוונה ג"כ בסיום הש"ע אלהי נצור לשוני מרע ר"ל שלא אתפלל על עצמי דבר שהוא לרע לי וכ"ז מחמת שאין אדם יודע עתידות הדבר לא כן הוא ית' שהוא יודע מראשית דבר אחרית דבר וזה הכוונה ענני באמת ישעך ר"ל שתתן לי אות' הישועה שהוא באמת ישועה ואם יודע שבתפלתי שהוא לרע לי לא יעשה לי בקשתי וע"ז קאמר הפסוק רחוק מישועתי דברי שאגתי ר"ל כמו הרם המקרא ודרשהו שדברי שאגתי הם על דבר שהוא רחוק מישועתי וע"ז, קאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה שהוא ית' ברחמיו אינו רוצה לענות על תפלתי מאחר שהוא ל מן הישועה:

לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' בקש וגו' הכוונה בפסוק כמו שכתבנו בפסוק בשיר השירים כי קולך ערב ומראך נאוה ע"ש ר"ל שמתחלה בקשו פני שקודם התפלה יראה תחלה לבקש פניו שיהי' לו צלם אלהים ולא יהי' מלוכלך מהעבירות ואז אח"כ את פניך ה' אבקש ואז יהי' התפלה לרצון לפניו ית':

או ע"ד זה מהענין שמביא בזוהר ע"פ או הודע אליו חטאתו שהשכינה מודעת החטאים להההולכים בדרכיו ית', כי אין אדם מבין כלל על נגעי עצמו ואינו יודע מעוונותיו ולזה אמר לך אמר לבי בקשו פני ר"ל שתודיעני תחלה איזה עבירות שעשיתי ואז אח"כ את פניך ה' אבקש:

או יאמר לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש נראה דכל דברי דהמע"ה בזה המזמור הוא דעיקר הוא עם הישראלי ולא האומות וכמו שמתחיל ה' אורי וישעי וחושך לרשעים כמ"ש בילקוט (והכוונה הוא ע"ד לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים וזה אורי הוא ולרשעי' חושך) ועד"ז מסיים צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו כי כשם שא"א לעולם בלא ד' רוחות כן א"א בלי צדיקים וזה כשקרבים עלי למלחמה המה נופלים כי חלילה בנפול העיקר בודאי יפול הטפל ומסיים ועתה ירום ראשי על אויבי כי העיקר הוא הצדיקים (ואפשר כמאמרם אין ועתה אלא תשובה וידוע כי לא הנחש ממית אלא החטא ממית וזה ועתה בתשובה בודאי ירום ראשי על אובי) אך לזה יש קושיא המנגדת

שורש זה וכמו שמצינו בזוהר הקדוש שרשב"י הקש' כן לאליהו (ששאל הצדוקי הקושיא לרשב"י והקשה הוא הקושיא לאליהו הנביא) אם הישראל מקורבים מאוד לבורא יותר מכל אומה ולשון למה הם תלושין יותר מכל אומה וגם כל האומות מותרים לאכול מה שהם רוצים והישראל אסורי' בשרצי' וכדומה ותירץ אליהו הנביא שהישראל נמשלו ללב והלב יותר חלוש מכל אברים וגם המאכל כי דקות המאכל בא ללב ולכך אסר הבורא לנו בשרצים וכדומה וזה בעצמו כשם שא"א לעולם בלא ארבע רוחות כו' כי מחוסר אבר יכול לחיות משא"כ מחוסר לב כי הלב הוא עיקר וכו' ודו"ק וז"ש דהע"ה אנכי מדבר כל מעלות ישראל על כל עובדי כוכבים ויש קושיא המתנגדת לזה ועז"א לך אמר לבי כמ"ש רש"י בקשו פני דהיינו פני הלב כמ"ש האלשיך כי בקשו פני קאי על אמירת הלב הנזכר וזה שהלב אומר בקשו פני פי' שיתבוננו בלב ובשאר אברים כמדובר ומתורץ קושיא המתנגדת והעיקר שהצדיקים יותר מעולים בעולם כמי הלב וכתירוץ אליהו כנ"ל ועי"ז את פניך אבקש שתראה לי האמת במהרה שתרומם קרני כמדובר:

רגלי עמדה במישור במקהלי' אברך ה' דידוע מאמרם ז"ל עד שאתה מתפלל שיכנסו דברי תורה באזניך תתפלל שלא יכנסו דברי הבאי באזניך דליעול ירקא ליעול בשרא כווריי הרי כמו שאדם אוכל הרבה ירקות א"א שירצה שוב בטעם הבשר כן א"א שהקדושה יחול וישרה כ"ז שאדם לא מטהר ומפנה עצמו מהבלי עולם כמד"א סור מרע ועשה טוב וא"א לסור מהבלי עולם כ"א בהסתכלותו על מעשים טובים להנטותם לטובה וידוע דברי הקדמונים שבכל המדות יראה האדם שיהא ממוצע שלא לנטות לשם צד כי בודאי צריך האדם לכל המדות לא בחנם בראם השי"ת וזה בכל לבבך בשני יצריך וזה רגלי ההרגל שלי דהיינו המדות שיש בי עמדה במישור במדות הממוצע אז במקהלים אברך ה' כי דברים היוצאין מן הלב נכנסין כו':

לדוד ה' אורי וישעי וגו' בקרוב עלי מרעים וגו' המה כשלו ונפלו וגו' הכוונה בזה כי בהיות הקליפות מתגברי' מאוד בהסתם להחטיא את האדם שלא יעסוק בדרך מצוה כלל אז גם להם מגיע פגם גדול בדבר שכל החיוני שלהם אינו כ"א ממעשינו שאנחנו מוסיפים כח למעלה וגורמים השפעה למעלה ואז יש להם ג"כ יניקה משא"כ להיפוך לא הי' שפע כלל וממילא גם מהם הי' נעדר השפע וזה הוא שאמר המשורר ה' אורי וישעי ואין אני מתירא כלל מהקליפות פן יחטיאו לבלע אותי כי בקרוב עלי מרעים להחטיא אותי המה כשלו ונפלו ר"ל שגם להם מגיע כשלון ונפילה כמדובר שנעדר מהם השפע ע"כ בודאי לא תתגבר עלי כ"כ מאחר שגם להם מגיע רעה מזה:

או יאמר לדוד ה' אורי וישעי וגו' בקרוב עלי מרעים וגו' המה כשלו ונפלו וגו' בזאת אני בוטח. הכוונה כי הנה ידוע כי היסורין ממרקין עונותיו של אדם כדי שיהא בלא חטא וזה הוא בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי ר"ל לקטרג עלי ולהביא פורענות עלי ע"י חטא המה כשלו ונפלו ר"ל שעי"ז מגיע להם חסרון שעי"כ נזדככו מעבירות וזה שאמר אחריו אם תחנה עלי מחנה וגו' בזאת אני בוטח, ר"ל בהיסורין גופא אני בוטח שיהא לי לישועה מאחר שעי"ז נתמרקו עונותיו:

לדוד שמעה תפלתי ושועתי אליך תבוא. כפל הלשון נרא' כי יש ב' בחינות בהתקבל הוא ית' תפלות בני אדם אחד שהוא אינו צדיק כ"כ ואין דברי תפלתו ערבים כ"כ לפניו ית' אז הוא תיכף ממלא משאלותיו שלא יתפלל עוד כי מאוס אצלו ית' דברי תפלתו משא"כ לשרידים אשר ה' קורא אף שמתפללין על איזה דבר אעפ"כ אין הקב"ה ממלא לו רצינו תיכף כדי שיתפלל עוד כמו דאיתא בגמרא שמתאוה הקב"ה לתפלתן של צדיקים וזה הענין כאן שמעה תפלתי אף פן ח"ו אהי' בסוג הב' שממהר לקבל תפלתו ולמלא משאלתו כדי שיפסוק מלהתפלל עוד ולא יבוא שועתו ותפלתו עוד לפניו ית' ע"כ מסיים ושועתי אליך תבוא ר"ל שיהי' בסוג המעלה ביותר שימלא משאלתו תיכף והתפלה שלו אעפ"כ לא יהי' נדחה מלמעלה כסוג הא':

גם כי אלך בגיא צלמות וגו' שבטך ומשענתך המה ינחמוני. הכוונה כי בהיות ישראל מדוכאין ביסורין אף לו ית' מגיע לו גרעון בדבר ונחשב לו ג"כ ליסורין וזה דקאמר שבטך ר"ל שאף לך לשבט ופורענות נחשב ומשענתך ר"ל שבודאי יהי' הוא ית' לעצמו כביכול למשען כמד"א למעני למעני אעשה ובהיות לו ית' לעצמו למשען לפדות השכינה כמד"א כי כבודי לאחר לא אתן אז גם אנחנו נושע וזה המה ינחמוני שבזה אנו מתנחמים:

הפכת מספדי למחול לי.

שבהיות האדם עושה תשוב' מאהבה אז כל העבירות נעשין זכיות וזה הוא מספד למחול לי ר"ל שהעבירות עצמן המכונים בלשון הספד נעשה מחול דהיינו מצות וכדי להבין מה הוא הענין מחול שמכנה בזה. נראה כי מדרך העולם שהענין מחול הוא אצלם שמתחלה עומדין בבת אחת ואח"כ מתרחקין איש מחבירו כי זה הוא המחול ואח"כ חוזרין ומתקרבין כן הענין בנו כי התירוץ שלנו נגדו ית' כי אף שחזרנו לאחור מעבודתו ית' אעפ"כ דעתינו להתקרב אליו ית' ולגרום יותר שעשועי' למעלה שהי' רחוק ונתקרב אח"כ וזה שאמר הפכת מספדי למחול לי ר"ל שמזה הטעם הוא ית' יכול לכפר העונות שהוא ית' מכנה החזרה שחזרנו אחור מאצלו רק למחול כמדובר וזה כמו שאמרו חז"ל

האי עלמא כבי הלולא דמיא ר"ל כמדובר כמו שבבית החתונה שרוקדין בתולות ורחוק כל אחד מחבירו ולבסוף מקרבין כן האי עלמא כמדובר:
או יאמר הפכת מספדי למחול לי. הכוונה כי בהיות האדם עושה תשובה מאהבה אז הזדונות נעשין כזכיו' וזה מספדי למחול לי ע"ד הכוונה הנ"ל שמעבירות עצמן נעשין זכיות פתחת שקי ותאזרני שמחה כי שק מרומז על הקליפות והקב"ה פתח שקו ועשה שמחה במקומו שהעבירו' עצמן נעשין אח"כ מלאכי' קדושים:
רבות רעות צדיק. הקשה בזוהר הקדוש לצדיק הו"ל לכתוב וי"ל דלצדיק לא מזמין שום רעה חלילה כי כולם לא נבראו אלא לצוות לזה לציית לזה (והיינו שמתחלה צריך סיוע לדרך הטוב וזה לצוות ואח"כ נתגדל במעלה יותר עליונה ורצון יראיו יעשה וזה לציית לזה) אלא אם יש רשעים בעולם והוא ית' רוצה להענישם אז כיון שנותן רשות כו' חלילה אז נותן הוא ית' השגתו להציל הצדיק וזה עיני ה' אל צדיקי' וגו' כי פני ה' בעושי וגו' ואז רבות רעות צדיק שלא יכוה בגחלת רשעים חלילה (אבל לצדיק הוי משמע שהרעות חלילה על הצדיק עצמו בעצמם וזה אינו) ומכולם יצילנו: הנחמדים מזהב ומפז ומתוקים מדבש כי מי שאוכל דבש הרבה נפשו קצה בה אבל זה מתוק מדבש כי גם עבדך נזהר בהם בשמרם לשון המתנה עקב רב ע"ד שכתב במדרש עושי דברו לשמוע בקול דברו כי בשעת עשותם שליחות זה מקוי' כבר לשליחות אחרת וכן באדם מצו' גוררת מצוה שעושה מצו' ומקוה לעשות עוד הרבה הרי נחמד ומתוק מדבש:
חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי וגו' ואתה נשאת עון חטאתי סלה. יש לדקדק כפל הלשון ועוני לא כסיתי ועוד פעם אחד אמרתי אודה עלי פשעי וכן דקדק הזוהר הקדוש וכן מה שסיים ואתה נשאת עון חטאתי סלה. נראה הכפל שהתחיל בזה חטאתי אודיעך ואם בא לאשמעינן שהוא ית' מכפר ה"ל למימר תיכף חטאתי אודיעך ואתה נשאת וגו' למה המתין בזה עד סוף המקרא ונראה דידוע שיש שני מיני תשובה אחד מאהבה דהזדונות נעשין זכיות והשני מיראה שהזדונות נעשין שגגות והנה לא מצינו בגמרא אלא בזדונות הכל ולא בשגגות העושה מאי דינם ונראה הטעם דהתשובה על שגגות הוא בודאי מאהבה ולא מיראה דמיראה א"א להיות דלא מעניש השי"ת על השוגג ולא עושה תשובה רק מאהבה דגם בשוגג נתנף הנשמה כמו ששופכין על בגד יפה בשוגג מ"מ נתקלקל הבגד רק דעונש ליכא דעשה בשוגג אבל מאהבה ודאי ראוי לעשות תשובה והנה כשאדם עושה תשובה מסופק בעצמו אם זה מאהבה או מיראה וכ"ז במזיד משא"כ בשוגג בודאי הוא מאהבה כמדובר ויש תרופה לדבר בירור הדבר גם במזיד והיינו לעשות שני פעמי' תשובה על המזיד דאז בודאי

הוא מאהבה דנהי דפעם ראשון הוא מיראה מ"מ לא נשאר כ"א שוגג מאותו מזיד ואז התשובה שנית הוא בודאי מאהבה כמדובר בתשובה על השוגג אבל בשוגג ממש אין צריך לעשות תשובה רק פעם אחד ובודאי הוא מאהבה כמדובר וזה י"ל כוונת המקרא חטאתי דהיינו שוגג כידוע אודיעך פי' אני מתודה פעם אחת דבודאי הוא מאהבה ועוני דהוא המזיד לא כסיתי אז אמרתי אודה עלי פשעי וגו' ואתה נשאת עון וגו' כפל הלשון דהיינו שעושה שני פעמי' תשובה ואז בודאי נשאת עון חטאתי פי' שלא נשאר אפי' שוגג מהמזיד שהוא מחמת שעשה תשובה שני פעמים ואז הוא בודאי מאהבה משא"כ מי שלא עשה תשובה על המזיד רק פעם אחד אפשר שנשאר שוגג מאותו הזדון דפן הי' התשובה מיראה כמדובר בצר לי אקרה ה' ואל אלהי אשוע ישמע מהיכלו קולי ושועתי לפניו תבא באזניו. נראה כי כשאדם רוצה להתפלל לפני השי"ת העיקר הוא שיתפלל עבור השכינה הקדושה רק שבעו"ה יש לנו לב הערל ואין יכולת בנו להתפלל על גלות השכינה ועצה היעוצה שיתפלל מקודם על עצמו בלב שלם ואח"כ באותו הלב יתפלל עבור גלות השכינה וזה פי' הפסוק בצר לי אקרא דהיינו ההצטרכות שלי ואח"כ ואל אלהי אשוע דהיינו בשביל אלהים עבור גלות השכינה וזה ישמע מהיכלו קולי דהיינו ההצטרכות שלי רק מהיכלו ושועתי לפניו תבא דהיינו מה שאני מתפלל עבור גלות השכינה דהיינו שועתי לפניו תבא באזניו דהיינו באזניו שהוא יותר מקובל ועיין וזה פי' הפסוק אודך כי עניתני דהיינו שאני משבח להקב"ה על שמיצר לי ומחמת זה אני יכול להתפלל עבור גלות השכינה ותהי לי דהיינו לשמי לישועה: יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. הכוונ' בזה לדחות האדם מעל עצמו טענות ותחבולות היצר אשר בקרבו משים רשת עליו בחלקת פיו ומראה לו ראי' שאין טוב להיות צדיק מאחר שהצדיק הוא מחוסר לא כן דרך הרשעים דרכם צלחה ולזה קאמר יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו ר"ל שבודאי נדחה טענת היצר ואין תלוי כלל חסרון העניות דוקא ליראים כטענת היצר כ"א כמאמרם ז"ל הכל תלוי במזל וראי' לדבר במה שמסיק מכפירים רשו וגו' ר"ל דבשלמא אם הי' רעה לכל הצדיקים שבעולם ולכל הרשעים היו מושפעים טובות עוה"ז הי' אפשר לתלות החסרון מחמת העדר היראה אבל באמת אנו רואים לפעמים אף להיפוך שהכפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב ואז בודאי אין הטעם מחמת היראה והצדקות ואז בודאי נדחה טענת היצר:

או יאמר יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. וזה מכחיש הידיעה דלפעמים הצדיקים עניים והרשעים עשירים. אך

איזה עשיר השמח בחלקו כי יתברך במעיו והכל טוב לו בתענוג וזה הטיבה ה' לטובים ולישרים הוא בלבותם. פי' הטבה שמטיב הוא ית' לטובים ולישרים הוא בלבותם שנותן להם הרווחה בלבם ועד"ז כתיב ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כי התשלומין הוא חסד כי מצוותיו יתברך הוא תענוג הגשמי דרכיה דרכי נועם שלא יכעוס ואל יבא לחולש' שלא יהי' לו קנאה ויש לו תענוג תמיד ולא צער ואף על פי כן הוא יתברך משלם על צד החסד. וזה לא תתאוה לשולחנם ששולחנך גדול שלא חסר לך כלום משא"כ ע"ד אין אדם מת וחצי תאותו בידו ויש לך טוב בזה בתענוג ולא בצער ואעפ"כ נאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך על צד החסד וזה מאמרם ז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין ולא אמרו אין לו אלא קב חרובין כדי להורות דדי לו ששמח בחלקו ונתברך במעיו וזה כי אין מחסור ליראיו שלא חסר להם ולא אמר כי יש להם עושר אלא שאין חסר להם אף שאין להם אבל הכפירים שהם רשו בודאי רעבו הוא וגם כל הכפירים רשו הוא כי חסר להם הכל ואין חצי תאותו בידו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב שאין חסר להם:

או יאמר יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. הכוונה כי בעניני העוה"ז לעוה"ב יש חילוק גדול ביניהם שעוה"ב הוא דבר חשוב מאוד עין לא ראתה ולהיפוך בתאות עוה"ז שהם דברים נפסדים ונחשב לאין (ולצדיק יש עוה"ב שהוא קיום לעולמות ולרשע יש עוה"ז שהוא דבר הנפסד ואינו קיום ולצדיק חסר עוה"ז שהוא דבר ההעדר והנפסד שאינו קיום עולמות ולרשע חסר עוה"ב ונעדר ממנו עיקר תכלית דהיינו עוה"ב ויש חילוק גדול בין הצדיק והרשע שלצדיק חסר דבר הנפסד ויש לו קיום האמיתי שהוא עוה"ב ולרשע חסר עיקר הדבר ויש לו דבר הנפסד וראוי לבעל נפש שיבחין זה בדעתו ולאחוז במדת הצדיק כמד"א ובחרת בחיים וז"ש יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו להצדיקים דהיינו עוה"ז שהוא דבר הנפסד משא"כ לרשעים נחסר העיקר דהוא עוה"ב ודו"ק:

מציל עני מחזק ממנו ועני וגו'. קשה עני עני למה לי הענין כך כי יש ב' מיני עניים א' כמו שאמרו ז"ל אין עני אלא בדעת. והב' עני בממון. והא' אינו תואב ודאי דיגעתי ומצאתי וע"כ דאין תואב להתור'. והב' עני בממון הוא תואב לכן נקרא פעמים אביון וידוע כי אין בכל א' כח אלא בסיבת האדם כי כח הוא בקדוש' ושם נפל הוא בשבירה וכשאומר הוידוי בדחילו ורחימו מעלה אותיות החטא וזה מציל עני מחזק ממנו. ר"ל שהחיזוק והכח הוא מסיבתו והצלתו שהוא ע"י התשובה נרמזת במילת מציל כי צדיק הוא המחבר עליון בין תרין ריעין יו"ד וי"ן בסוד מילו"י ובסוד דרכו של איש וז"ש צלם

ר"ל המשכה למעלה ע"י מגדל הפורח באויר למ"ם הסתומה ובהמשכה ממנה למעלה צריך ג"כ צדיק התחתון וז"ש מציל. ר"ל שהלב צריך ליראה ולהתקשרות הבורא ועיקר התשובה בלב סוד עלמא דחירות סוד הלמ"ד ועי"ז מציל מחזק ממנו:

אשר תנה הודך על השמים מפי עוללים ויונקים וגו' למען צוררין. ידוע מאמרם ז"ל שהמלאכים קטרגו על נתינת התורה לנו ואמרו אשר תנה הודך על השמים ואמר השי"ת למשה החזיר להם תשובה כלום קנאה יש ביניכם. כלום גזל יש ביניכם וא"כ מכח היצה"ר שיש באדם זכינו לתורה ואפשר דמילת תשובה הוא מלשון תשובה ממש על החטא כמו שפירשו המפרשים לדרכם וע"ד פשוט י"ל שהשי"ת ציוה למשה שיחזיר להם דאיכא מצות תשובה מה שאין המלאכים יכולים לקיים כיון שאין החטא ביניהם וזה שהחזיר להם משה כלום גזל כו' ואין לכם על מה לעשות תשובה וידוע שהיצה"ר וסייעתו נקרא אויבי ה' כי הנה אויביך יאבדו וזה אשר תנה הודך. פי' קטרוג של המלאכים ואתה לא כן עשית רק מפי עוללים וזה הי' למען צוררין. וזה שכתב במתן תורה וידבר ה' אל משה מן ההר. פי' שהדיבור בא למשה ולא למלאכי השרת ע"י ההר דהיינו היצה"ר כמ"ש בגמרא דהרים הם הקליפות וזה ויחן ישראל נגד ההר כי בסיני פסקה הזוהמא והי' נגד היצה"ר שלא אבו בדרכיו הלוך או ידוע שהעולם עומד על הבל פיהם של תינוקות כי בגדולים היצה"ר מצוי משא"כ בתינוקות. וזה מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ולא מן הגדולים למען צוררין שיש ביניהם:

אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם. במדרש עוז לו בך יכול לכל ת"ל מסלות בלבבם. נראה לפרש ע"פ מ"ש בזוהר דאסור לאדם שיבטח בשם ה' כ"א שיעבוד אותו בשלימות כראוי לשמה ולא על דבר אחר. וזה כוונת המדרש יכול לכל. פי' שמותר לבטוח בה' על הכל על כל הדברים אף על מילי דעלמא ת"ל מסלות בלבבם. פי' דוקא ע"ז אשרי שעוז לו בך שיהי' לו מסלות בלבבם ולא על דבר אחר והנה בגמרא דברכות איתא על הקרא דהלך חשכים ואין נוגה לו אם לדבר הרשות הלך חשכים לו. מ"ט משום דהו"ל לבטוח בשם ה' וא"כ הוא לכאורה נגד הזוהר. אך ידוע בכל דרכיך דעהו אפי' דברים הצריכים לאדם כגון אכילה ושתי' וסיכה יהי' הכל לש"ש כמ"ש המפרשים וא"כ כל דבר הצריך לאדם יהי' הכל לשמו ית' וע"ז אנו מבקשים רפאינו. ראה נא. כי הכל צריך לשמו ית' ויתעלה וצריך כל אדם לראות שלא ירצה שום דבר מהבורא ית' כ"א לכבודו ושוב לא יהא סתירה מגמרא אזוהר כי באמת הו"ל לבטוח בשם ה' רק הבטחון יהי' שיהי' לו כל הצטרכות שלא יהי' לו שום מניעה בעבודת בוראינו ית' וזה נראה לי פי' הפסוק גול על ה' דרכיך בטח עליו והוא יעשה דהוא כפל לשון גול ובטח וא"ש לדידן מתחלה גול על

ה' כל דרכיך כל ההנאות שאתה צריך יהי' הכל עבור עבודת ה' ואח"כ רשאי לבטוח עליו והוא יעשה משא"כ אם לא תגלול על ה' אז אסור לבטוח עליו כנ"ל וזה בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך:

לך זרוע עם גבורה תעוז ידך תרום ימינך. ע"ד כי שחה לעפר נפשינו וגו' קומה עזרתה לנו כשהנפילה הוא מאוד אז בא העזר כי כשהאב מכה לבנו באמת אח"כ לבו ומעיו יהמו לרחם עליו. וזה תעוז ידך יד כהה כשמתגבר הגבורות בחוזק אז תרום ימינך בא חסד:

חסד ואמת נפגשו. איתא חסד אמר יברא ואמת אמר אל יברא והפיל ה' האמת לארץ הה"ד אמת מארץ תצמח והוא תמוה. נראה שהשי"ת אלמלא רצה להסתכל על האדם באמת באשר שפשע נגדו ית' שהוא מרומם בלי שיעור וערך לא הי' האדם יכול לעמוד נגדו ית' רק שהוא ית' מסתכל בארץ שיש בחירה לאדם בעולם ובני אדם הם חומרים ונוטים בתר חומריות וגם היצה"ר שבקרבו מסית אותו ואז גם באמת יכול האדם לעמוד כי נשכח ממנו גדולת הבורא ונמשך אחר תאוותו הבהמיות וזה ברום עולם מושבך שאתה מרומם על כל נעלה משפטיך כשאתה עושה משפט אז וצדקתך הצדק שאתה עושה הוא עד אפסי ארץ שאתה מסתכל שהם בחומריות הארץ והדין נותן שימשכו אחר תאותם ואפשר ששמעתי זה מהגאון אב"ד דק"ק זעלחאב ובחסד יכול לקיי' העול' אף אם השי"ת יסתכל בגדלותו כמו שהוא למעלה כי חסד הוא לפנים משורת הדין וזה חסד ואמת נפגשו שהי' מחלוקת ביניהם והפיל ה' אמת לארץ כמד"א אמת מארץ תצמח. פי' שלא יסתכל באמת כמו שהוא למעלה רק באמת על הארץ ואז בני האדם יכולין לזכות גם מדת האמת כי הנפילים היו בארץ מלאכי מעלה וקלקלו מעשיהם וזה מארץ תצמח ובכתבי האר"י ז"ל והנורא תפארת דהוא עולם האמת ואין לו ית' התחברות עמנו ולכך הוא נורא משא"כ בשאר מדות שהשפיל את עצמו ית':

כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. פי' אנכי שובר המשחית שבראתי בעון ואדע הוא מלשון ויודע בהם את אנשי סוכות אבל וחטאתי נגדי כי חשש מחמת ששב ע"י שליחות נתן הנביא הוי שב מיראה וזדונות נעשין כשגגות ונשאר חטא לנגדי תמיד דהיינו שוגג: הן בעון חוללתי. כמאמרם ז"ל שישי אביו סבר לבא על אמתו ובאמת יש בזה סוד נעלם שצדיק כמותו שמת בעטיו של נחש ירצה לעשות מעשה כזה וזה דקאמר דוד המע"ה הן אמת שאתה חפץ בצדיקים. וזה חפצת בטוחות כי טוחות מלשון טח ודבק פי' שהוא ית' חפץ בצדיקים הדבקים בו וממילא לא הי' ראוי ישי אביו לחטוא אלא שיש בזה סוד נעלם ולכך אני מבקש ובסתום חכמה תודיעני:

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו הכוונה למה שמבואר בגמרא כאן מאהבה וכאן מיראה מאהבה נעשה מהעבירות זכיות ומיראה אין נעשה כ"א שגגות. והנה ב' חילוקים בדבר שבהיותו עושה תשובה מאהבה שגורם להעשות ממנו זכיות אז הוא רודף בזה מאוד ליצה"ר מאחר שנעשה מהעבירות מצות משא"כ בהיותו עושה תשובה רק מיראה שאין נעשה ממנו כ"א שגגות אין רדיפה כ"כ להיצר כמד"א גם בלא דעת נפש לא טוב והחילוק הב' כי בהיות אין נעשה מהעבירות רק שגגות אז אף לאחר התשובה אין לו שלימות בנפשו כנ"ל גם בלא דעת נפש וגו' משא"כ בתשובה מאהבה שנעשה ממנו מצות נמצא מחמת התשובה קונה לו שלימות מאחר שנעשה מצות וז"ש סור מרע שיעשה תשובה מהעבירות ועשה טוב. ר"ל שיהא התשובה באופן שיעשה מהעבירות שהם רע יהא נעשה מהם דברים שהם טובים דהיינו מצות:

פני ה' בעושי רע להכרית וגו'. פי' שבא טובה לרשעים בעוה"ז מאור פניו ית' כדי להאביד זכרם מארץ החיים וכמד"א לא יאחר לשלם לשונאיו, וגו' כתרגומו דמשלם לו הזכיות בעוה"ז להאבידו מעוה"ב אבל להצדיק אין עושה כן ית' אלא מצילו מצרה כמו שמסיים אבל אינו מרבה לו שכר טובה כ"כ אבל לרשע רע שאין לו שום זכות לגמרי:

אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד. פסוק זה אין לו הבנה כלל, בפרט מה שאמר המה מהבל יחד. ונראה ע"ד שכתב האלשיך הקדוש ע"פ אבן ואבן איפה איפה תועבת ה' גם שניהם שלא תאמר הואיל שהמוכר נותן איפה שאינו צדק ממילא גם הלוקח משקיל המעות על אבן לא צדק וליכא גזל ביניהם ממילא לא איכפת לו ית' כי יצא זה בזה אלא שתועבת ה' גם שניהם. ונראה בזה כוונת הפסוק כספך הי' לסיגים סבאך מהול במים פי' שהכסף של הקינה הוא מעורב עם הסיגים בשביל שסבאך של המוכר מהול במים ומאנה זה לזה ומסיים הפסוק כולם אוהבי שוחד וזה רע בעיני ית' וזה כוונת הפסוק הבל בני אדם וגו' במאזני' לעלות שיצאו בדיינים כשישקול למעלה עונותיהם וזכיות מחמת מהבל יחד פי' שהמוכר עוסק בהבל לרמות אותו כמו הקונה ויצא זה בזה אבל גם זה רע בעיני ית' וסיים הפסוק כי עוז לאלהים כמד"א תנו עוז לאלהים שאנחנו צריכים להתעורר ליתן כח למעלה ואם המוכר והקונה עוסקים ברמי' הגם דליכא גזילה ליכא קושטא בעלמא ומי יגביר כח האמת ואדרבא מגביר כח השקר חלילה:

כי שמש ומגן אלהים. הכוונה בזה כי מחמת גודל אהבתו ית' להבריות וראה שאין העולם יכול לקבל בהירתו אז מחמת אהבה צימצם עצמו כביכול לקבל בהירתו בכל עלמין כמבואר בגמרא דסנהדרין כד הוה רחימנא עזיזא אפותיא דספרירא שכיבנא שהוא רמז

שמחמת אהבה בא הצמצום והצמצום הוא שורש אלהים וזה פי' הפסוק כי שמש ומגן כמו השמש שאין מקבלין אור השמש אלא ע"י מסך ומגן המבדיל בין השמש ובין האדם כן ה' אלהים לא היו יכולין לקבל בהירתו של הוי"ה ב"ה אלא ע"י אלהים וזה מאויבי תחכמני ר"ל שיהא התפשטות והסתלקות האור וזה הסתלקות הי' כמו אויב לי שהוא אור חוזר אבל מזה הי' תחכמני שמזה בא חכמה ודו"ק והבן:

שמחנו כימות עניתנו. מקשה העשרה מאמרות הא מתחלה אמר ונשמחה בכל ימינו משמע בלי קצבה וא"כ מבקש כימות עניתנו. ויש לפרש דידוע פסוק ורם לבבך ושכחת וגו' כי כשאין משפיע כ"כ לאדם הוא נכנע נגד בוראו משא"כ בהיפוך וכן בזוהר שהש"י רוצה לדבק עצמו בנשמת האדם ומזה הטעם אמרו יאה עניותא לישראל כו' וזה מבקש ונשמחה בכל ימינו שתשפיע עלינו ברכות טוב אבל אנכי מבקש שמחנו כימות עניתנו שמחמת השמחה לא אפריד עצמי ממך רק שגם בעת השמחה יהי' לנו לב הנשבר ונדכה והדביקות בך כמו שהי' בעת עניתנו וראינו רעה אכי"ר במהרה:

ויהי נועם וגו'. פי' שיהא כ"כ קדושה עלינו עד שמעשה ידינו הגשמיות לא יהא עלינו אלא ככן דהוא רגל פי' שנדע כי הגשמיות אינו רק הכרח לא יגונה אבל אינו חשוב כלום אלא כרגל שהוא מדרגה תחתונה רק שהוא הכרח וזה מעשה ידינו כוננה עלינו שלא יהא אצלנו כ"א ככן כד"א וכנו נחשת: ומעשה ידינו כוננה עלינו. פי' כי כח הפועל כנפעל והוא ית' עשה אותנו וממילא כחו ית' מגן עלינו וזה ומעשה ידינו העשי' שעשה אותנו כוננה עלינו ואח"כ ומעשה ידינו פי' מעשה ידינו ממש שאנו עושין כוננהו אותו ית' כי מוסיפין כח בפמליא של מעלה וזה ע"ד יהיב חכמה לחכימין שע"י שרוחו ית' מעשותו אותנו כוננה עלינו יש לנו כח להוסיף כח בגבורה של מעלה ע"י מעשינו הטובים:

במדרש גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו' נאמר על אהרן שמשים שלום בין איש לאשתו כו' הגדיל עלי עקב. הכוונה שכמה מדריגות זכה אהרן ע"י מרע"ה וגם איש שלומי פי' מה שהוא משים שלום בין איש לאשתו בא על ידי וזה שלומי בטחתי בו כי טח הוא לשון טיחה ודבק שאנכי דבק בו הגדיל עלי עקב דיבר עלי שאנכי פרוש ואינו משים שלום ביני לאשתי כי האמת הוא אלמלא לא הי' מרע"ה פרוש לא זכה אהרן שישים שלום כי קדושת משה גרם זה:

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים וגו' הכוונה ע"פ מה שכתבו המקובלים ע"פ כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ר"ל נו"ן פלאות שלעתיד יתגלה השער נו"ן השקול נגד בל השערי' אבל בעת הגלות אינו מגולה שער נו"ן

ועליו נאמר ותחסרהו מעט מאלהים וזה פי' אלה אזכרה כי אעבור בסך אדד"ם שהוא מנין מ"ט שחסר שער נו"ן מחמת הגלות אשפכה עלי נפשי:
ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך. הכוונ' כשאני תפילתי ר"ל ביחידות אז בהכרח צריך אני להתפלל לך ה' דהיינו הרחמים בעת שרחמים נתגלי' בעולם ועת רצין ולא למדת אלהים ומסיק הטעם אלהים ברב חסדך. ר"ל כי מדת אלהים אין נמשך חסד למטה פ"א ברוב כשמתפללין בציבור או מתעורר החסד גם ממדת אלהים וזה הוא ברב חסדך ענני באמת ישעך:
לך דומיה תהלה. גם בשתיק' יש לך תהלה במחשבותינו כי אתה מבין תעלומות וזה התהלה אין לשום מלך ואדם רק לך לבד כי אדם אין מבין מחשבה וזה כעין פי' אחר שהתהלה לך במה שהדומי' לך תהל' ולא נמצא שבח זה כ"א בך:
לא יהיה בך אל זר ע"ד מאמרם ז"ל ע"פ זר זהב זכה זר לא זכה זר כי ידוע הפרש שבין זר לקרוב כי קרוב שוקד על טובת קרוביו משא"כ זר ואם זכה התורה והמצות ומעש"ט לזר ואם לאו זרה ואין לו זכות כלל וכן הוא ית' כשאנו זוכים הוא אב וקרוב לנו ושוקד לטובתינו בני בכורי ישראל ואם לאו חלילה מוליך אותנו בגלות ולא חם עלינו אלא כמו נכרים וזרים נחשבנו לו וזה תלוי בעבודתינו אם אנו עושים מאהבה כמו בן לאב שהבן שוקד לטובת האב כמו האב עצמו הוא ית' באמת לנו לאב ואם אין עושין אלא לפעולת שכר כמו שכיר שאינו משגיח בטובת בעה"ב רק השכר מקווה והאכילה והשתי' רוצה מבעה"ב ולא איכפת לו אם בעה"ב משתכר או אובד גם הוא ית' אצלינו כמו זר ולא משגיח על טובותינו וזה לא יהי' בך אל זר שלא יהי' בך בחינה שהוא ית' יהי' זר אצלך ולא תשגיח על כבודו בעסקך בתורה ומצות לש"ש לקרב ביאת משיחנו ולאוקי' שכנתא מעפרא אלא כאב וקרוב יהא לך הוא ית' ותעבדהו מאהבה כמו לאב.
וזה הכוונה שאנו אומרים בר"ה היום יעמוד במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים אם כעבדים פי' שאנו קרואים בנים וזועקים אליו ית' על ביאת משיחנו ואנו רוצים בטובת קוננו ובכל ר"ה נתעורר למעלה כסאות למשפט כסאות לבית דוד אם יבא משיחנו. וזה כל יצורי עולמים מיימינים ומשמאילים מצבא מעלה אם נהי' כבנים ויבא משיחנו או חלילה שנהי' כעבדים ועדיין לא יאסף המקנה וזה שאנו מסיימים אם כבנים רחמנו ואם חלילה כעבדים עינינו לך תלויות שתתן לנו מחי' בשיעבודנו:
או יאמר שכל יצורי עולמים עומדים למשפט אם יזכו להיות בנים למקום או חלילה שיהיו כעבדים:
לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו:

פי' שאם שמעו בהר סיני כל התורה מפיהו ית' היו מקיימין הכל בנקל אלא ע"י מה שאמרו למרע"ה דבר אתה עמנו וגו' וזה אם שמעו לי בודאי בדרכיו הלכו או כי עם כנוי להמון עם וישראל להמובחרין וידוע מאמר חז"ל כמה פעמים ראוי זה שתשרה עליו שכינה כמרע"ה אלא שאין הדור ראוי לכך וזה אם עמי שומע לי ישראל הצדיקים בדרכי יהלכו היינו בעולמות של מעלה וכעין שנאמר בכל ביתי נאמן הוא:

או יאמר לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. דהנה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ולכך נתקע האמונה בלב כל א' מישראל ואפילו פושעי ישראל אינם מכחישים בו יתברך לפי ששמעו מפי הקדוש ב"ה בעצמו ואלו הי' שומעין כל התורה מפי הקב"ה בעצמו הי' מקיימין כל התרי"ג מצות וזה לו עמי שומע לי ר"ל שהיו שומעין ממני כל התורה ישראל בדרכי הלכו כמדובר ודו"ק:

מה גדלו מעשיך ה' מאוד עמקו מחשבותיך. פי' שגדולת המחשבה אינה ניכרת אלא ע"י הברואים ומכח גדולת המעשים ניכרת עומק המחשבה אבל לידע עומק המחשבה בודאי א"א כי איש בער לא ידע:

צדיק כתמר יפרח וגו' להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו. פי' כשיפרח בקדושתו ית' ויהיו שתולים בביתו אז הוא ישר בלא עולה מה שהוא ית' צורי שברא וצר אותי אבל זולת זה הוי כעולה חלילה כי טוב שלא נברא: או להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו כי נמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא יותר משנברא נמצא עולה בו ית' על מה שבראנו אך כל זה אמרו התנאים והאמוראים שהחזיקו א"ע לבינונים אבל צדיקים גמורים בודאי טוב להם שנבראו כגון האבות והנביאים וכדומה ובמדרש הנעלם ריש פ' נח אר"י אלמלא לא הוינא בעלמא יאות לן כו' לבתר אמר הדרי בי וזה צדיק כתמר כו' ויזכה לפרוח בחצרות אלהינו להגיד כי ישר עושה ה' צורי במה שיצר וברא אותי ולא עולת' בו במה שבראנו:

כארז בלבנון ישגה, פי' שהצדיק יגיע למדרגה ומעלה גבוה כארז ישגה בלבנון פי' בבהמ"ק הנקרא לבנון ישיג מדרגות גבוהים כארז. שתולים בבית ה' שיהיו נצמדים במקום קדושה ומחובר כמעט שא"א להפרד משם מחמת רוב השתוקקותם:

וישבר ה' את ארזי הלבנון. פי' מה שמתגבר א"ע כארז נגד בנין בהמ"ק הנקרא לבנון. יתפרדו כל פועלי און ותרם כראם קרני כי אם זה נופל זה קם וכשהמה יתפרדו אז ותרם כראם קרני:

להגיד בבוקר. פי' בימי נערות שאין לאדם שכל לעבודת קונו ונהנה רק מחסדו ית' אבל בימי הזקנה לילות אז הקב"ה עושה אמונה שמשלם לאדם חלף עבודתו:

אז ירננו כל עצי היער לפני ה' כי בא לשפוט את הארץ. הכוונה עצי היער מכונה לבינונים כי הצדיק מכונה בשם עץ השדה העושה פירות תמיד כן הוא תמיד מרבה מצות ומעש"ט אבל הבינונים שאינם מרבים במצות כ"כ אינם מכונים כ"א לעצי היער שג"כ אינם עושים פירות והכוונה כי לשון אז ירננו הוא לשון קינה ומדרך הבינונים המכונים לעצי היער שאינם מתחילין לקונן כל השנה על עונות שלהם כ"א בראותם שהקב"ה בא לשפוט הארץ דהיינו בר"ה וביו"כ משא"כ הצדיק כל ימיו הוא בתשובה:
עבדו את ה' בשמחה וגו' דעו כי ה' הוא האלהים הוא עשנו ולוא אנחנו וגו'. ויש כאן קרי וכתיב ולוא אנחנו עם א' ו' והענין כפשוטו ששניהם צדקו יחדיו ויחדיו יהיו תמים על ראשו הפסוק דקאמר כי ה' הוא אלהים וזה הוא דבר המתהפכת או נוכל להבין שר"ל שה' הוא אלהים שמדת אלהים שהוא דין יכול להתהפך למדת הוי"ה להיות רחמים או להיפוך חלילה שה' שהוא מדת רחמים יוכל להתהפך למדה"ד אבל הענין ששניהם אמת וזה כיוון ג"כ הקרי והכתיב שבהיות אנחנו במדרגת ולו אנחנו שמו עם ו' שמכונים אנחנו להיות רק שלו ית' שכל שכלנו רק על עבודתו ית' אז הפי' בראש הפסוק כאופן א' שהדין נהפך לרחמים ובהיות אנחנו במדרגת ולא אנחנו עמו שאין אנו מכונים כלל להיות שלו אז הפי' כאופן ב' שהרחמים נהפך לדין חלילה:
עוטה אור כשלמה. פי' שהוא ית' מעוטף באור וכמלבוש שפעמים אדם לבוש בה ופעמים מפשיט לבושו כך הוא ית' לפי ערך המקבל כל כמה שהמקבל מגושם טפי הוא ית' מלביש א"ע באיזה לבוש כדי שיוכל מקבל לקבל מאתו ושלא יקרה לו כמסתכל באור השמש שעיניו כהות וכשהמקבל מזוכך כבר הוא ית' מפשיט הלבוש והכל בזכות המקבל לפעמים מפשיט ית' שני לבושים כי הבריא בראי' יוכל להסתכל מעט גם באור השמש ממש וכן הוא אומר פשטתי את כתנתי:
חדשים לבקרים רבה אמונתך. הכוונה כי אהבה אותו ית' נקרא בלשון בוקר אור ובהיות מתגדל שכל האדם ומרבה יותר באמונת השם אהבה מתרבה ביותר ועיקר אהבה בה' בא מחמת אמונה דכל פעם שמחזיק לבו יותר באמונת השם בא יותר אהבה להשי"ת וזה דקאמר חדשים לבקרים ר"ל באיזה סיבה יצוייר שמתחדש לבקרים דהיינו שמגיע לאדם יותר התחדשות אהבה בכל יום יותר מאתמול לבורא ב"ה לזה קאמר רבה אמונתיך כשהאמונה נתרבה אצלו יותר בהתחזקות לה' אז בא ממילא יותר א אהבה להשי"ת:
אשרי תמימי דרך ההולכים וגו'. פי' אע"פ שהולכי' בתורה מכל מקום רואים ודואגים הכל לתמם דרכיהם וכל ימיהם בפחד פן ואולי מקצרים בעבודתו ית' וכמ"ש האלשיך

הקדוש אשרי כל ירא ה' אע"פ שהולכין בדרכיו וזה אשר אנכי מצוך היום ובכל יום יהיו בעיניך כחדשים פי' כאלו לא עשית מאומה עד הנה שקצרת בכוונת העשי' וכדומה:
או יאמר אשרי תמימי דרך, כי עוה"ז מכונה בשם דרך וכ"כ האלשיך ע"פ ובלכתך בדרך וקרא גילה לן שעבודתו ית' אינו כמו מילי דעלמא שאדם נוסע לדרך להביא סחורה ממילא לא מגיע רק לו תועלת ולא לדרך אבל ההולכים בתורתו מתמימים גם הדרך דהיינו לעולם עצמו וכמאמרם ז"ל ע"פ נמוגו ארץ וגו' ואנכי תכנתי:
או יאמר אשרי תמימי דרך. פי' הצדיקים מתמימים ומשלימים הדרך ועי"ז אף לא פעלו עולה דהיינו הבינונים יכולין ללך בדרך זה של הצדיק וזה אף גם מי שאינו רק לא פעלו עולה בדרכיו הלכו היינו בדרך ה' ית' או בדרכיו של הצדיק אליו ית':
חשבתי דרכי וגו'. במדרש כל יום אני חושב ללך לבתי קרקראות כו' ואשיבה רגלי אל עדותיך כי אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו ודרשו חז"ל אם הגיע עבירה לידו ופורש ומי שיושב בד' אמות של הלכה ואין יוצא לחוץ ומחשב טובות עוה"ז ומחשב גדולתו ית' ושהכל כאין נגדו אז ממליך אותו ית' על כל נבראיו והוי ג"כ כאלו בא עבירה לידו ופורש וזה חשבתי לשון חשוב ויפה שהרהרתי כי גם טובות עוה"ז הוא יפה לחשוב אלא שאשובה רגלי אל עדותיך היותר טוב:
או יאמר פי' המדרש כל היום אני חושב ללך לבתי קרקראות. הכוונה. ע"ד מאמרם ז"ל אל תאמר א"א בבשר חזיר כו' ולכך הי' דוד מחשב תענוגי עולם ונפרד מהם ע"י יראתו ית' או שעשה כן במכוון לבחון כמה מתלהב לעוה"ז ומכ"ש שיתלהב לעבודתו ית':
או יאמר חשבתי דרכי וגו'. כי הדרך שהוא לקדושה הוא חשוב כמאמרם ז"ל הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו אבל הדרך שהוא לצורך האדם בגשמיות אינו חשוב אבל אם האדם גם דרכי עצמו לעבודתו ית' כי עושה צדקה בכל עת וכדומה נחשב גם דרכי עצמו וכן מצינו שאסור לרוץ מבה"כ אבל ע"מ למיעול שרי לרהוט וזה חשבתי דרכי דרכי עצמי ג"כ חשבתי שיהי' חשוב כי ואשיבה רגלי אל עדותך כי כוונתי בצרכי עצמי ע"מ למיעול ולזה ואשיבה רגלי שכל כוונתי בעסקי עוה"ז להיות פנוי לעבודתו ית':
מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם הוא לי. הכוונה במה שמבואר בספר הזוהר משל על יצה"ר ממה שדרך המלך לעשות לבנו שרוצה להתפאר במעשיו אז מעמיד א' ומצוה עליו להסית את בנו בכל מיני פתויין ואם הבן לא יניח לפתות עצמו בשביל כבוד אביו אז הוא בעיני המלך לתפארת בעיני כל ואז עושה שעשועין גדולי' לבנו וגם להמסית נותן יקר ותפארת ע"ז שהוא גרם כל שיהי' תפארת למלך על ידו משא"כ להיפוך כשהבן מניח לפתות עצמו להיות כדרך מנאפים אז נותן עונש גדול לבנו לגרש אותו מביתו

וכפלים עונש להזונה שהיא גרמה להתפתות על ידה כן הענין ביצה"ר כשהאדם כובש את יצרו אז יש שכר לשניהם גם ליצה"ר משא"כ להיפוך אז גם היצה"ר יש לו עונש גדול לעתיד כל זה מבואר בספר הזוהר נמצא לפ"ז הסברא נותנת שהי' לו ליצה"ר להניח מלהתגרות כ"כ באדם מאחר שגם לו. קשה הדבר ומדוע הוא מתגבר בכל יום ואין הדבר כ"א מחמת שרצונו וחשקו מאוד לעבודתו ית' מאחר שע"ז התפעלות הוא נברא הוא עושה כ"כ בהחזקות יותר אף שמגיע לעצמו רעה ואף שממ"נ אם לא יציית לו האדם מה פעל בהסתו ופיתויו ואף אם יציית אותו לעבור עבירה מכ"ש שיקבל היצה"ר עונשו אעפ"כ אינו מניח צווי המקום ב"ה בשביל זה ק"ו ב"ב של ק"ו לאחינו בני ישראל כי כשירבה לעשות מצות ולא יציית ליצה"ר אז בודאי מקבל שכר הנצחי ולהיפוך בזה כשיציית ליצה"ר בודאי יקבל עונשו א"כ האדם הוא להיפוך לטוב לו יותר מן היצה"ר שהיצה"ר אף שיציית לצווי המקום ב"ה לעמוד על משמרתו להחטיא לבני אדם אז ג"כ יש לו עונש כנ"ל ואם לא יציית פשיטא שיקבל עונש והי' לאדם לעשות יותר רצון קונו ית' מן היצה"ר וזה הוא מאויבי תחכמני ר"ל מן היצה"ר שהוא אויב לכל אדם להפילו לבור שחת תחכמני שאני, מתחכם ממנו לעשות רצון קוני ית' כי לעולם הוא לי ר"ל כי בעשות רצון קוני אז בודאי אזכה לעולם הנצחי משא"כ ביצה"ר כנ"ל:

או יאמר מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם הוא לי. כי ידוע מספרי יראים כשאדם רוצה לדעת הפחיתות שלו ילך בין אויבים שלו שמתקוטטים עמו ויגידו לו כל העוונות שעשה כי הם רואים חובות לו וזה הפי' מאויבי תחכמני מצותיך ר"ל כשאני רוצה לדעת העבירות שעשיתי ואיני נותן חוב לעצמי אלך בין האויבים ויחכמני כי לעולם וגו' ר"ל שנעלמים מאתי. עולם הוא לשון נעלם שאותן עבירות הנעלמים מאתי ע"י שאין אדם רואה חוב לעצמו נזכרתי ע"י האויבים שלי כמדובר:

מפקודיך אתבונן ע"כ שנאתי כל אורח שקר. כי כל דרך איש ישר בעיניו כי כל הרשעים סוברים שדרכם ישר. אבל אנחנו נבדלין מן התועים והוא יתברך נתן לנו תורת אמת וע"י אנו זוכים להשכל האמיתי ומבינים שדרכו ית' דרכי התורה נועם וחיים למוצאיהם. וגלל כן נצטוינו לעבוד שלא ע"מ לקבל פרס כי ההולך בדרך תמים נפקחו עיניו שיוכל לידע שדרכיו ית' נחמדים מזהב ומפז ואלמלי הי' באפשר ליתן שכר אליו ית' בודאי הי' ראוי ליתן לו את כל ונוכחת על מה שהדריכנו בדרך אמת אלא שהוא בלתי אפשרי ועכ"פ אין לנו לילך בדרכים הטובים ע"מ לקבל פרס אעפ"כ סוף הכבוד לבוא כי הוא ית' אינו מקפח שכר כל ברי' מכ"ש לצדיקים וחסידים אבל רשעי ישראל כל מי שאינו עוסק בתורתו עיני בשר להם ושמים מר למתוק ואוהבים השקר, כי אין להם שכל וסוברים

ששקר היא אמת וזה מפקודיך אתבונן שע"י שמירת פקודיך יאיר לי השכל ועל כן שנאתי כל אורח שקר כי ידעתי נכונה שהוא שקר ורע וגם האדם נולד בטבעות רעות וכל מגמותיו ותנועותיו הוא נגדו ית' ונגד האמת ולכך נצטוינו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וזה שמרתי פקודיך ועדותיך כי כל דרכי פי' דריבוי הטובות הוא נגדך.

פי' התנגדות:

שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. קשה הא במקום אחר אמר הנחמדים מזהב ומפז רב. ותו קשה וכי דהע"ה שמלך על כל ישראל הי' צריך לממון שישמח בה. תו קשה למה אמר שלל ולא אוצר. ונראה כי מלת שלל הוא דבר הנגזל והגנב ואח"כ מוציאין אותה ומי שהוא חכם במעשיו שמח באמיתת הדבר כי מתחלה הי' השקר גובר והשוללים גזלו ועשו שלא כדת ואח"כ גבר האמת והוחזר הדבר לבעליו וזה שמחה שהאמת יהא נגבר בעולם והשקר יהא מוחלש ומוכנע תחת גבירתה. ובמצות ותורת ה' ג"כ נפעל דבר זה כידוע שמגבירין כח הקדושה והאמת ומכניעים כח הס"א והשקר וזה שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב ובזה מתורץ קושית המפרשים שאמר הוא ית' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר אשר בראתיך שהוא ית' הורה לנו הכל כדי להדבק במדותיו כידוע מה הוא רחום כו' וכן גילה לנו מדותיו ית' שהוציאנו ממצרים בכבודו ובעצמו כן המדה לעשות משפט לעשוקים ולהכניע השקר דהיינו העושקו ולהגביר האמת דהיינו העשוק כן יהי' מדתינו לראות הכל להעמיד האמת על תילה ולהציל העשוק כמו שהוא ית' עשה לנו במצרים: שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי. הכוונה לדרך הנ"ל כי במי שמושרש עדיין אצלו אהבת תענוגי עולם דהיינו ריבוי אכילה ושתי' והמשגל אז אף בהקיימו בה מצות ומפריש עצמו מהמותרות אין לו הנאה בדבר רק שעושה הדבר בע"כ כמקיים גזירת המלך משא"כ דהע"ה השביח עצמו בזה באומרו שקר שנאתי ואתעבה ר"ל שכבר מותעב ומשוקץ אצלו כל תאות המותרות ונעשה לו לטבע ואין לו הנאה כלל ליצא מגדר השוה לגדר המותרות ע"כ מסיק ותורתך אהבתי שאז התורה והפרישות שבה אהוב אצלי:

שיר המעלות אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני. פי' נשיר המעלות שיש לו ית' שאף שאין קורין אותו ית' באמת אלא בצרתה לי קראתי ומ"מ יעננו ואין זה מדת מלך ב"ו וזה ביום צרתי אקראך וגו' כי אין כמוך: שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי וגו'. ידוע דברי של"ה מה שנ' באמצע התוכחה וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' שגם זה מעין התוכחה והיינו שאתם בני קדושים אברהם ויצחק וגו' ולא אביתם לילך בדרכיהם ואם לא הייתם בני קדושים לא הי' עונש כ"כ. וידוע דברי חז"ל שהרים נקראו אבות

וזה אשא עיני אל ההרים ושברי גדול כים וזה מאין יבא עזרי שעונשי קשה בהיותי בן קדושים ולא הלכתי בדרכיהם ואפשר שלא יועיל לי תשובה וע"ז אומר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ כי ידוע מכתבי האר"י ז"ל שתכלית בריאת שמים וארץ והעולם לא הי' אלא כדי להראות כחותיו ית' שהוא רחום וחנון כו' ואם אין העולם על מי ירחם נמצא כל מה שהדין נותן שלא יועיל תשובה והוא ית' לא כן עושה אלא אין לך דבר שלא יועיל תשובה ניכרים יותר מדותיו ית' שהוא רחום וחנון ונראה כי מטעם זה אמרו חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כי ע"י בעלי תשובה ניכר יותר מידותיו ית' ממה שניכר ע"י צדיקים גמורים וכיון שעיקר תכלית הבריאה הוא להראות כחותיו ית' ממילא בעלי תשובה יותר במדרגה מהצדיק וזה עזרי וגו' עושה שמים וארץ שאדרבא הואיל שהחטא גדול מחמת שאני בן קדושים כמדובר בודאי יקבל תשובתי להראות מדותיו ית' אשר לתכלית זה ברא, שמים וארץ. ומסיים ברוה"ק אל יתן למוט רגלך כי ידוע דברי של"ה על מאמרם בשעה שעושין לפני כסדר הזה כו' דהיינו שיעשו הי"ג מדות מה הוא רחום אף אתה רחום כו' והטעם כי במדה שאדם מודד מודדין לו שהאדם הוא כמו מרכבה ומחזיק מדותיו ית' ע"י פעולותיו במד' הזאת מעורר ומחזיק למעלה אותו מדה עצמו וזה מכונה בשם רגלים ע"ד ואת היקום אשר ברגליהם דהיינו דבר המעמיד ומחזיק לדבר נקרא בשם רגלים וזה שמסיים הרוה"ק כשאתה בוטח בהעושה שמים וארץ שיקבל תשובתך במדותיו הנעימים שהוא רחום וחנון אז עצה היעוצה לך שאל יתן למוט רגליך ותדבק תמיד במדותיו הנעימים מה הוא רחום אף אתה רחום ואז תפעל שאל ינום שומריך שגם הוא ית' יצא לקראתך במדותיו הטובים וישמור אותך וזה שמסיים הנה לא ינום וגו' פי' שהוא ית' לא ינום לעולם משמירתך אלא שזולת פעולתך ח"ו כמו שינה לפניו כי ה' שומרך ה' צלך פי' שהוא ית' כמו הצל שתלוי בפעולות אדם אם פושט ידו גם בצל נראה כך וכדומה כל התנועות וגם ה' שומרך הוא צלך וכפי הפעולה שאתה עושה כך הוא ית' עושה וזה שמסיים על יד ימינך יומם השמש לא יככה וירח בלילה פי' כשאתה תלך בדרך ימינך דהיינו דרך הישר והטוב בודאי לא יגיע לך שום נזק וזה על יד ימינך יומם השמש לא יככה וירח בלילה אלא ישמרך מכל רע והטעם כי ישמר את נפשך דהיינו מפאת הנשמה אשר בקרבך שהיא חלק אלהי ממעל ה' ישמור צאתך וגו' מעתה ועד עולם כי אין ועתה אלא תשובה שהימים הראשונים יפלו והוא ית' לא יזכיר ולא יפקוד מעשיו הראשונים שוב אלא כאלו נברא עתה וזה ה' ישמר צאתך מעתה ועד עולם ויקבל תשובתך כאלו לא חטאת מעולם:

או יאמר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. הכוונה למה שמביא בגמרא האפיקורסים שכופרים בתחיית המתים מטעם מה דהוה לא הוה מה דלא הוה לא כ"ש והדחי' לדבריהם שאדרבא הכ"ש להיפוך מתחלת בריאת שמים וארץ שהוציא הוא ית' יש מאין ומה דלא הוה הוה דהוה לא כ"ש. והנה מבואר בספר הזוהר הקדוש על פסוק בתירה ויסע לוט מצוער וישב בהר ויסע לוט דא יצה"ר מצוער מצער של גיהנם. וישב בהר דא גופא דבר נש מה הר לית בי' תועלת אף הגוף אין בו תועלת כלל נמצא שמכוון הגוף בלשון הר וז"ש אשא עיני אל ההרים. ר"ל על הגופים המתים השוכבים בקבר ומתמה עליו לומר מאין. ר"ל מדבר שכבר אין יבא עזרי בתמי' והאיך יצייר התחי' ומסיק הפסוק עצמו הדחי' לדבר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ כנ"ל שבעיקר הבריאה הי' ג"כ כזה וכ"ש להיפוך כנ"ל:

או יאמר אשא עיני אל ההרים וגו' עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. ר"ל הכוונה שמסיבה זו יבא לי העזר מאת השי"ת מחמת שעשה שמים ר"ל שעשה בעולם רוחניו' וגשמיות והאדם מורכב מטוב ורע ובהיותו מגביר בשכלו את חלק הרוחני על חלק הגשמי אז הוא ראוי לגמול עוה"ב משא"כ אם לא הי' סיבה זו באדם לא הי' שום אדם ראוי לגמול כמאמרם ז"ל כל האומר הקב"ה וותרן הוא כו' ואגב יבואר פסוק בהפטורת פ' בלק והי' ביום ההוא והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבותיך. הכוונה שסוס מורה על הגבורה כמד"א לא בגבורת הסוס והאדם צריך מאוד להתגבר עצמו נגד יצרו מתיבת ההפסד שהוא מורכב מטוב ורע משא"כ לעתיד שיהי' הכל נכלל בהטוב ולא יהי' שום הרכבה באדם. ואז והכרתי סוסיך מקרבך שלא יהי' שום אדם צריך להתגברות ומסיק הטעם והאבדתי מרכבותיך מחמת שלא יהי' שום הרכבת טוב ורע באדם:

או יאמר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים. שיר הוא מלשון שור הסתכלות כמו אשורנו ולא עתה וזהו בראות המעלות הגבוהות עד שאין העין שולטת בהם אשא עיני אל ההרים הם האבות הנקראים הרים שהמה יהיו בעזרי: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. כי אם האדם מבקש מאתו ית' על חבירו יש תענוג אליו ית' מהאחדות שבעמו ומי שאוהב את אביו ואמו אוהב כל אחיו בשביל שיודע שאביו ואמו אוהבים את כל בניהם וזה כשאני מדבר למען אחי וריעי בשבילם אז שלום בך יש להאל תענוג ושלימות:

ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו. נראה כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. כי הפשתני זה כשהוא מקיש על השלמים מקיש שיודע שישאר שלם כן הבינונים צריך שמירה יותר מאתו ית' משא"כ לצדיקים. וזה ירושלים הצדיק ירא שלם הרים סביב לה כי הרים רמז לס"א כמאמרם ז"ל וגם אמרו צדיקים דומים להר אבל לעמו דהיינו סתם

עם כידוע ה' סביב להם השגחתו ית' יותר ויותר. וכמאמר השטן על איוב שלכך הוא כשר שהקב"ה בירך אותו:

לולא ה' שהי' לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו'. נראה הכוונה דידוע כיון שניתן רשות למשחית אין מבחין בין טוב לרע ולכך הוא ית' בכבודו הכה למצרים כדי שיפסח על בתי בני ישראל להצילם משא"כ אם הי' ע"י שליח וידוע שהוא ית' מעניש במדת דינו הצדק הנקרא אלהים והרשעים מהפכין מדת הוי"ה ב"ה שהוא רחמים לדין וידוע כי הצדיקים נקראים חיים וזה לולא ה' שהי' לנו. פי' לולי שהוי"ה ב"ה נתהפך ללנו שגימטרי' פ"ו כמנין אלהים. פי' לולי שהוא ית' מעניש בעצמו אותנו אלא בקום עלינו אדם ששלח שלוחו ואז חיים בלעונו. פי' הצדיקים שבנו הנקראים חיים היו ג"כ נבלעין כי אין מבחין כו'. משא"כ כעת שהוא יתברך מעניש ונמלטים הצדיקים:

או יאמר הכוונה במה שהשליח אינו מבחין בין טוב לרע כי ידוע שהמקדש את האשה ע"מ שהוא צדיק גמור אע"פ שהוא רשע גמור חוששין לקדושין כי שמא הרהר בתשובה וקמ"ל המתני' אע"ג דבעינן תשובת המשקל וכדומה מ"מ גם הרהור בתשובה מהני וזה אצלו יתברך משא"כ אצל המשחית לא יבין עד שיראה התשובה בפועל ויתקן מעשיו נמצא כשהוא ית' מעניש גם בעונש קל אם האדם משים על לבו ומהרהר בתשובה אז באותו רגע נעשה צדיק תיכף ושוב אין מעניש אותו ית' והעונש נפסק תיכף וזה נקרא בין טוב לרע שברגע אחד נתחלף בין אויב לאוהב הגם שעדיין לא נגמר העונש בשלימות נפסק ע"י תשובתו בלבו משא"כ המשחית אין מבחין בין טוב לרע וגומר כל העונש כי אין מבחין החילוף שנעשה טוב ברגע ובין רע שהי' מתחילה מחמת שלא עשה תשובה במעשה כפי הצורך וזה לולי ה' כמדובר אז חיים בלעונו בחרות אפם שהיו מרים כל הכעס אבל כעת שהוא ית' מעניש נפשנו כו' מפח יוקשים פי' מאותן היסורין בעצמם יש מליטה לנפשנו שעושין תשובה בלבם ותיכף הפח נשבר שהעונש לא בא לידי גמר כלל ואנחנו נמלטנו. ורבותינו דרשו על ימי המן בקום עלינו אדם ולא מלך והיינו הפח נשבר ואנחנו נמלטנו שנהפך להמן ובניו להשמיד ולהרוג ואנחנו נמלטנו מכח תשובה תיכף ולא בא העונש עלינו כלל וכמדובר למעלה. ולפמ"ש למעלה פי' הפסוק הנ"ל כשקוב"ה מעניש בעצמו אז אין מעניש הצדיקים משא"כ ע"י שליח. יובן הפסוק כי ידין ה' עמו שהוא ית' מעניש בעצמו אז ועל עבדיו הצדיקים יתנחם משא"כ ע"י שליח:

הפח נשבר ואנחנו נמלטנו עזרנו בשם וגו'. הכוונה כי תיבת פ"ח עם הכולו הוא פ"ט כמנין גוף שעולה ג"כ פ"ט ור"ל שהגוף נשבר אצלינו דהיינו שכבר המעטנו כל תאות

הגופניות ע"כ אנחנו נמלטנו להיות עזרנו בשם ה' שזה העיקר לאנשי הלבב ובזה השער צדיקים יבאו בו לשבר כל תאות הגופנית ואז יזכו לחזות בנועם ה':

ה' צלך על יד ימינך וגו'. הכוונה כי הקב"ה נדמה אצל האדם כמו צל שבהיות האדם שלם בכל רמ"ח איבריו אז גם בהצל אין נחסר כלום והצל הוא בשלימות משא"כ לאדם גידם נראה הצל ג"כ בלא יד או קיטע או חסרון בשאר איבריו כן הדבר אצלנו שכדמיון מה שחסר אצלנו בתיקון נפשינו אבר אחד מרמ"ח איברים מחמת חסרון המצוה המרומז לזה האבר כידוע בספרי המוסר כן באותו מדה למעלה שורש נשמתו שיש לכל אדם שורש נשמה ושורש קדושה למעלה ג"כ חסר שם אותו אבר הרוחני כפי אשר חסר באיברי הגשמי כדמיון הצל לאדם וזה ה' צלך וגו':

אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר. ע"פ דרך רבותינו ז"ל ע"פ ארץ אשר אבני' ברזל אל תקרא אבני' אלא בוני' שהת"ח נקראים בנאים שבונים ירושלים כמו ששמעתי בלשון בונה ירושלים דבונה הוא לשון הוה שבכל יום הוא ית' מקרב הגאולה כדמיון המניח אבן לחומה וזה הוא בונה בכל יום עד שתמלא בנינו וזה ע"י מעשה הצדיק בהתעוררות התחתון ועד"ז אמרתי פי' במקדש מלך עיר מלוכה כי מה שאנו מקדשין למלכו של עולם אזי אנו מעוררים המלוכה בו יתברך כידוע והיינו מדת מלכות של השי"ת שהיא מלכות בעין כל אומה ולשון וכעת לאו בהתעוררות התחתון אנו מעוררים שימלוך לעין כל. וזה נקרא צהלה ורנה לזכר מלכות כשרואין שהשי"ת מזכיר מלכותו ורוצה למלוך על כל העמים יש שמחה למלאכים קדושים או לזכר הוא לשון זכר על דרך מאמרם ז"ל כביכול תשש כחו כנקיבה משא"כ כשיבא שילה במהרה בימינו אז ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה וגו' ויגבר כחו כמו זכר וזה זכר מלכותו ע"ז הם שמחים:

או דבכל המדות שיש לו ית' לא נכללין עבדיו בו אבל ית מלכות נכללין עבדיו כי אין מלך בלא עם וע"ז הם שמחים דוקא בזוכרם מלכותו. סוף כל דבר את האלהים ירא ובהתעוררות התחתון לעבד נאמן אז השי"ת יכין מלכותו עלינו. וזה מקדש מלך שאנו מקדשין אותו עיר הוא לשון עורי עוררין אנו באמת המלוכה אצלו ית' שיקבל תענוג ממלכותו ויתפשט מלכותו על כל העולם במהרה בימינו אבל כשאנו רואים שהשי"ת לא בונה מקום קדשו אף שיש לומדי תורה מוכרח שבשוא הם עוסקים לאיזה פני' או כדומה חלילה וזה אם אנכי רואה שה' לא בונה בית מוכרח ששוא עמלו בוני הת"ח בו. וכן אם ה' לא ישמר עיר פי' ע"פ דרכם ז"ל הנהו נטורי קרתא חרובי קרתא נינהו הן הצדיקים שומרים העיר וחלילה אם ה' לא ישמר שוא שקד שומר: ה' לא גבה לבי ולא

רמו עיני. כפל לשון א' שלא הי' לו גבהות מצד עצמו שנית אף שאחרים היו משבחין אותו מ"מ לא רמו עיני וכמאמר החסיד בחובת הלבבות השתוות שהשבח והגנות יהיו שוין בעיניך וע"ז מסיים אם לא שויתי וגו' שלפעמים נפלתי ממדריגת השתוות ועכ"ז ודוממתי כשגינה אותי והייתי מקבל צער ומ"מ עברתי על מדותי וזה נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי. פי' שקבלתי צער בחורפי אותי כמו הילד שמקבל צער בעת שגומלין אותו מחלב כך כגמול עלי נפשי שהי' לי צער כעת שלא שויתי ועכ"ז עברתי על מדותי:

או יאמר נפשי כגמול עלי אמי. פי' שמה שלפעמים יש לאדם סיעתא דשמיא והוא במדריגת השתוות ולפעמי' לא וכן בכל המדריגות הוא לטובת האדם כמו שהאם גומלת את בנה וכמדומה להילד שהוא לרע לו ועם כ"ז הוא לטובתו כך הוא יתברך לוקח סייעתו לפעמים מבני אדם לטובתם להרבות להם שכר חלף עבודתם בעצמם בלי סיעתא. וזה נפשי וגו' כך כגמול עלי נפשי הוא ית' גומל לאדם מסייעתו כדי להרבות לו שכר ולאחר שגלוי לכל מה שהוא ית' מתנהג א"ע עם האדם הן שמקרבו או שמרחקו הוא לטובת האדם. סיים יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם הגם שכמדומה לכם שהוא ית' מרחיק אותנו מ"מ יחל לו כי הכל היא לטובתינו:

ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל דהנה ישראל העשירו ממכת דם כדאיתא במדרש והאלשיך שאף אם שתה המצרי עם הישראל בכלי א' הי' לו דם עד ששלמו לישראל ממון בעד המים ששתו ונעשו עשירים. וזה ויוציאם בכסף וזהב. ר"ל שהיו עשירים גדולים וע"י מה לזה קאמר הפסוק ואין בשבטיו כושל. ר"ל בשבטי יה לא הי' כושל מכת דם וכדומה ועי"ז נעשו עשירים ודו"ק:

תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. להבין הכוונה במה דקאמר תכלית שנאה גם לדייק תיבת לי. הענין כי יש ב' מיני שנאות א' מה שכל אומן שונא את האחר העוסק ג"כ את אומנתו ומתקפח הפרנסה ע"י. והב' שהוא שונא לחבירו על שחבירו שונא לאוהב שלו ובודאי השנאה הא' יותר גדול שהוא מחמת עצמותו משא"כ הב' שאינו כ"א מחמת אחר. וידוע כי הוא ית' אוהב אותנו מאוד כמד"א אהבתי אתכם בית ישראל וגו'. ואותם ששונאים להקב"ה שהוא אוהב שלנו מוסיפים אנחנו שנאה עליה' כאלו הי' השנא' לנו בעצמותנו וז"ש תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. ר"ל שכ"כ גדולה השנאה כמו אם היו שונאים לנו ממש מאחר שהם שונאים לאוהב שלנו: ה' יספור בכתוב עמים כו'. ע"ד נצב לריב עמים שעמנו ית' אין מדקדק כ"כ ומה שהשי"ת כותב עמים בר"ה ויו"כ סופר מאוד דרכיהם משא"כ לנו: ישמח ישראל בעושיו כו'. מדקדק בס' הזוהר

הק' בעושו מיבעי לי' ע"ש. ונראה שהכוונה לזה דהנה בעיני בני אדם כשהפועל עושה איזה מלאכה לבעה"ב והוא נותן לו מעות שכר תשלומין אז אין הדבר בהחלט ליתן לו דוקא מעות בעד פעולתו כי יכול לסלקו בדבר אחר כגון ליתן לו איזה בגד או קרקע בעד תשלומיו רק שבהכרח מחוייב ליתן לו איזה דבר בעד תשלומיו ע"כ הוא מסלקו במעות ולא שהוא בהכרח לסלקו דוקא במעות כי בכל מה שמסלקו ויהי' לערך תשלומיו הפועל מרוצה ליטול. ולהיפוך הוא בבורא ית' ששכר מצוה מצוה שהאור הרוחני שהתנוצץ למעלה בכח עשיית המצוה זו בעצמו הוא בהכרח שכר תשלומיו ולא בדבר אחר כמו שכתבתי במקום אחר פי' על דברי חז"ל צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם שר"ל שעטרותיהם עצמם שהתנוצצו בבהירות המצוה בזה עצמו הם יושבין וזה ישמח ישראל בעושיו דייקא. ר"ל שישמח בדבר המצוה עצמו שעשה דוקא והתנוצצות הבהירות שהתנוצצו בהמצוה בזה עצמו הם שמחים לעתיד ודו"ק:

משלי

א (ד) לתת לפתאים ערמה. פי' למי שהוא שוטה סובר שהוא מלא בתורה ויראה אבל החכם יודע שפלות שלו ולכך ציוה התורה להדר פני הזקן כי כל מה שאדם מזקין וכן ת"ח מכיר חסרונו והוא נבזה בעיניו ולכך צוה התורה לכבדו כי הם אינם רודפים אחר הכבוד משא"כ עם הארץ ורך בשנים לוקח בעצמו כבוד בחזקה בחושבו שראוי לו כל הכבוד וזה הכוונה בספרים תכלית שנדע מה שלא נדע הן ברוממותו ית' הן בכל ענינים צריך להכיר חסרונו. וזה לתת לפתאים ערמה שידעו שהם ערומים בתורה ובמצות וריקים הם ולא מלאים. וזה עצמו כוונת הפסוק אני חכמה שכנתי ערמה אצל הנכנע וערום בדעתו:

או יאמר לתת לפתאים ערמה ולנער דעת ומזימה ויש לדקדק אמאי כתיב לפתאים ערמה ולנער דעת ומזימה הוי לו לכתוב בהיפוך לפתאים דעת ומזימה ולנער ערמה. ועוד קשה מאי הפרש יש בין פתאים ובין נער ואמאי כפל הלשון במלות שונות ויש לתרץ עד"ז ומתחלה נתרץ המשנה בפרקי אבות אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות וק' מאי סמיכות הוא זה אמור מעט והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות כי אוכלא לדנא.

ונראה לתרץ כך דאין אדם יכול לבא למדריגה גדולה אא"כ משים א"ע לאין ויחשוב א"ע כי הוא ערום מכל וכל אפי' הוא צדיק גמור אעפ"כ יחשוב עצמו שהוא שפל ונבזה ואין נגדו ית' ובער בדעת ובאפס מזימה ועד"ז יוכל לבא למדריגה גדולה משא"כ להיפוך

והשכינה נקראת כל האדם כי היא כללות של כל האדם וזה הפי' אמור מעט פי' כל מה שאתה עושה אמור שהיא מעט ועשה הרבה ועי"ז שיחזיק א"ע לאין והוי מקבל את כל האדם פי' ועי"ז תקבל את הקב"ה שהוא כללות של כל האדם בסבר פנים יפות. נמצא מכל זה הוכרח שהעיקר הוא שאדם יהי' בעיניו כאלו הוא ערום מכל וכל. ופתאים הוא לשון מפתה ונער הוא לשון ניעור. וע"י מדריגת התורה (יכול לבוא) מי שמפתה אותו היצה"ר ואמר שהוא צדיק יכול לבוא למדריגה להחזיק עצמו שהוא ערום מכל וכל ומי שהוא צדיק וחושב עצמו לכלום ונער מן עבדות מלמדתו התורה סודות נסתרות. וזה פי' הפסוק לתת לפתאים. ר"ל מי שמפתה אותו היצה"ר ערמה שיחזיק עצמו שהוא ערום מכל וכל ולנער מי שהוא נעור מן העבירות דעת ומזימה מלמדתו סודות התורה ודו"ק:

ב (א) בני כו' ומצותי תצפון אתך וגו' יצפון לישרים תושי' וגו' מזימה תשמור עליך וגו' להצילך מדרך רע וגו' ונלוזים במעגלותם וגו' להצילך מאשה זרה וגו' ואל רפאים מעגלותי' וגו'. ויש לדקדק למה לא קאמר מדרך אשה זרה כמו שאמר מתחלה מדרך רע וגם למה קאמר כאן ואל רפאים מעגלותי' ומתחלה לא אמר כן אלא ונלוזים במעגלותם. ונראה דבמדרש שמואל כתב על מאמרם ז"ל עבירה מכבה מצוה דנראה דמצוה לא מכבה עבירה ואמאי הא מרובה מדה טובה. ותירץ דידוע דהבא לטהר מסייעין לו וא"כ אין לאדם במצוה כ"א מה שבא לטהר דהיינו החפץ והרצון אבל בעביר' כל העביר' הוא של האדם כי פותחין לו א"כ אין כח במצו' לכבות העבירה כיון שכל העביר' של האדם והמצוה אינו שלו רק הרצון והחפץ עכ"ל. ומבואר לפ"ז דעכ"פ מחשבת העבירה ראוי שמחשבת המצוה יכבה אותה כיון ששניהם אינם רק המחשבה אך דידוע דאין מצטרפין המחשבה למעשה בעבירה נמצא לכאורה לא צריך מחשבת העבירה כיבוי כלל אך דזה אינו דידוע שהלב חומד וממילא נמשך שעושה עבירה אח"כ בפועל כי לבא ועינא תרי סרסורי וכ"כ המפרשים ע"פ יתיצב על דרך לא טוב רע לא ימאס כי תיכף מה שמחשב און ויתיצב על דרך לא טוב במחשבה אז רע לא ימאס לעשות במעשה וא"כ גם מחשבת העבירה צריך כיבוי כדי שלא יוכל המחשבה לגמור המעשה: (ועד"ז אמר מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה כי בעשותו מצוה קונה לעצמו קדושה ומתאוה עוד למצוה ובעבירה להיפוך ולכך אמרו אם עשית הרבה עבירות עשה כנגדן הרבה מצות והגם שמצוה אין מכבה עבירה מ"מ הפעולה היא לקנות לעצמו כח קדושה עכ"פ ומה גם דלא יגרור עוד עבירות לאחר שיקנה לעצמו קדושה) ונמצא מחשבת מצוה מכבה מחשבת עבירה כמדובר והפעולה שמחשבת עבירה לא יגרור מעש' עבירה אבל על מחשבת עבירה לבד אין צריך כיבוי מאחר שאין מצטרפות. אבל מחשבת ע"ז חליל'

שמצטרפת למעש' כידוע צריך כיבוי גם מצד עצמו גם זולת שיגרור המעש' וזה כוונת הפסוק ומצותי תצפון אתך שיהי' לך מחשבה קדושה לעשות מצוה (יצפון לישרים וגו'. פי' מה שיצפון במחשבה ליישר הוא ג"כ תושי' שמתיש כח החומר) וזה מזימה תשמור עליך שישמר לך המחשבה שחשבת לעשות רע ואף שאין מצטרף למעשה לכאורה אין צריך לשמור מזימה מ"מ סיים הקרא להצלך מדרך רע כי ע"י מחשב' רעה תבוא לדרך רע בפועל משא"כ כשישמור מזימה אז לא תבוא לדרך רע בפועל. והאשה זרה שמדבר בעכו"ם כמ"ש רש"י וכן מסיים הפ' ואת ברית אלהים שכחה לא קאמר מדרך אשה זרה כי המחשבה בעצמ' צריכה כיבוי ולכן מסיים ואל רפאים מעגלותי' שבעכו"ם גם המעגל דהיינו ההכנ' והמחשב' הוא תרד לרפאים דהוא הגיהנ' כיון שמצטרף למעשה. אבל מתחלה לא קאמר כן דבשאר עבירות ליכא גיהנם על ההכנה והמחשבה וזה אחשוב ג"כ בפסוק בתהלים במה יזכה וגו' בלבי דרשתי וגו' בלבי צפנתי וגו' ברוך וגו' שהקשה במה יזכה ארחו לשמור דהיינו שלא לעבור על ל"ת כי השמר פן ואל הוא ל"ת ומסיק בכל לבי, דרשתיך ובלבי צפנתי אמרתיך שהי' לי קדושת המחשבה ומכבה המחשבה רעה שלא אבוא לידי מעשה בפועל כמדובר וזה למען לא אחטא לך וזה הוא בל"ת אבל בעשה מסייעין לו מן השמים וזה ברוך וגו' למדני חוקיך. פי' תרגיל אותי בחוקיך כי לעשה מסייעין לכך ביקש מאתו ית' ואמר ברוך לשון בריכות המים כי ע"י מחשבה טובה נמשך קדושתו על החומר כמדובר ויש מקום שהוא ית' ילמד וירגיל אותי בחוקיו ודו"ק: מזימה תשמור עליך וגו' להצילך מדרך רע וגו' העוזבים אורחו' יושר ללכת חושך השמחי' לעשות רע יגילו בתהפכות בדרכי רע אשר אורחותיהם עקשים ונלוזים וגו' כל באי' לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור וגו' הדקדוקים רבו בפרט מה שאמר כפל השמחים לעשות רע ויגילו הוא שמחה הוא גילה גם מה שאמר תהפוכות רע אינו מובן גם מה שאמר אשר ארחותיהם עקשים דהוא מותר דבודאי כן הוא דהא קאמר מתחלה שעוזבי' אורחות יושר ללכת בדרכי חושך גם מה שמסיים כל באי' לא ישובון אין ענין לכאן גם מה שמסיים וארחות צדיקים תשמור הוא למותר ונראה שבודאי לא מדבר על רשע גמור שהולך אחר תאות לבו כי לא דברה תורה במתים אלא שמדבר באדם כשר שלא יסית אותו היצר לעשות רע ולשוב מחמת שמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד וגדולה מעלת הבעלי תשובה מצדיק גמור כי כל זה פיתוי היצר וכמאמרם ז"ל אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה שהכוונה הוא כמ"ש המפרשים שמשא כבד עליו לשוב ולא מעזרין לו מלמעלה וזה כוונת הפסוקים העוזבים אורחות יושר דהיינו אורח צדיקים כאור

נוגה לעסוק בתורת ה' ויראתו כל הימים ללכת בדרכי חושך להיות חוטא כדי לעשות תשובה וכשעושין תשובה מאהבה מהפך הכל לזכיות וזה השמחים לעשות רע כי יגילו בהתפוכות רע פי' שיגילו כשיהפוך העון לזכיות ומסיים הפסוק שאף כוונתם לטובה מזה שאורחותיהם עקשים כי דרך זה אינו ישר כי לא יזכו לתשובה וסכנה גדולה הוא וזה שמסיים כל באי' לא ישובון וגו' למען תלך וגו' ואורחות צדיקים תשמור ולא אורחות בעל תשובה כ"א האורח של צדיקים לילך בדרך הישר והקדוש לעסוק בתורה ובמע"ט: אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותי' לא לא תדע. פירש"י בשם המדרש שלא תשקול איזה מצוה ששכרה מרובה ותזהר ואיזה שאין שכרה מרובה וזה פן תפלס האורח חיים ולכך הסתיר הכתוב שכר המצוה ולא נודע איזה שכר המרובה ואיזה מועטת וזה נעו מעגלותי' לא תדע ויש לדקדק למה מתחלה אמר אורח חיים ואח"כ אמר מעגלותי' וגם לאחר שאמר נטו מעגלותי' פשיטא דלא נודע וא"כ מה שאמר לא תדע הוא למותר אבל למ"ש במקום אחר בפי' המשנה הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות וקשה כיון דנודע איזה מצוה קלה ואיזה חמורה (והיינו במצות ל"ת דמפורש העונש) א"כ בודאי השכר של חמורה מרובה מהקלה ולמה קאמר שאין אתה יודע מתן שכרן וכתבתי דיודע הוא לשון דביקות וידוע אדם כי אי אפשר לעשות סולם ולהגיע אל מקום קבלת שכר כ"א בעשיית כל המצות כמ"ש בזוהר הק' מנהון ברישא דמלכא מנהון בדרוע דמלכא מנהון ברגלי דמלכא ובודאי החמורות הוא ברישא דמלכא והקלות ברגליו וא"א לעלות לראש אם לא עולה מתחלה אל הרגלים ממדריגה למדריגה. ולכך הזהיר לעשות גם הקלות כי זולת זה א"א שתדקדק בשכר המצות וזה עצמו כוונת הפסוק לא תפלס לאורח חיים שאם נעו מעגלותי' שלא תעשה הקלות ותאבד המעגלותי' דהיינו מדריגות התחתונות וקטנות אז לא תדע לא תדבק הסולם לעלות לקבלת השכר כמדובר: מאור עינים ישמח לב ושמועה טובה תדשן עצם אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין. הדברים הללו אין להם ביאור ולא יתכן שחיבר שלמה דברים בטלים כאלה בתוך המוסר ועליו נאמר ויחכם מכל אדם. ונ"ל כי מאור עיניו של אדם יש בהן שתי בחינות האחד בחינה הגשמיות להסתכל בדבר הנוגע לגוף כמאכל ומשקים נאים ומלבושים נאים הנהוגים בדורותינו בעו"ה שע"י כח היצר הרע מתגבר ומחשיך כח הנשמה והנפש עליו תאבל ומבעיר אש הגיהנם ומגביר הסמאל כידוע ויש בחינה אחרת במאור עיניו להסתכל ברוחניות ובכח הנשמה להסתכל בדברי תורה ומוסר ואף בדברי הגשמיים מביא אל הקדושה ואל הנשמה כידוע בכל ספרי מוסר ומחשיך בזה כח החימוד כי זאת עיקר התכלית של אדם כמאמר שלמה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת

מצותיו שמור כי זה כל האדם ביאור דבריו כי זה כל האדם רמז על דברים הנוגעים אל הגוף באכיל' ולביש' הכל יהי' כוונתו את מצותיו שמור וכן יש בדברי' הנשמעים לאוזן ב' בחינות אלו מה שנהנה הגוף מחליש הנשמה בזאת השמיעה לשמוע קול דברים בטלים ורכילות ולשין הרע וקול כלי שיר ושאר כל ניגונים ומשוררים המשמח את החומר ומחשיך בזה כח הנשמה והנפש הקדושה וכן להיפוך להיות אזנו לשמוע קול דברי תורה ומוסר אף קול שירים במקום מצוה כמאמר רז"ל כבוד ה' מהונך מגרונך לתת הודי' לשמו ית' ולהתעורר א"ע לדביקות השם ולעורר כוונתו בתפילה בזה הוא מאיר למעלה כח הנשמה ומחשיך כח הסמאל ובפרט באברים הנכבדים מכל שאר אברים הוא כח האוזן כמאמר רז"ל כי האוזן נכבד משאר אברים שאם סימא את עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו והאדם חייב לעבוד השי"ת בכל אבריו כי לעבודתו יצרם כמ"ש כל פעל ה' למענהו אף כי באברים הנכבדים כעין אוזן כמאמר רז"ל נפל אדם מן הגג ונשברו אבריו צריך רטיי' על אבר מאבריו והחוטא אשר חטא באבריו כי החוטא באבר אחד פוגם בכל אבריו של הנשמה שנאמר מכף רגל ועד ראש אין בו מתום והנה הקב"ה רופא כל אבריו ברטי' אחת והיא שמיעת אוזן שנאמר הטו אזניכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשיכם ובפרט לשמוע קול תקיעת שופר המתעורר ומחריד כל אבריו של אדם כמ"ש היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. וידוע מה דכתבו על טעם השופר שהוא להכריז אל העם ולהחריד את הלבבות ובודאי מי שמכוון לתקיעת שופר ומתעורר א"ע לחרטה על העונות ולעזוב את דרכו הרעה ולקבל על עצמו שלא ישוב לדרכו הרעה מעתה ולהלאה ולקבל עליו המוסר הנשמע לפני תקיעות שיפר כפי אשר יורו תופשי התורה וחכמים שלא יגרע דבר מדבריהם הנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול ומעת שקבל עליו כזאת במחשבתו וגמר עליו בכח לבו קונה לנפשו זכות ושכר על כל המצות ואשריו כי צדיק נפשו בשעה קלה וכן אמרו רז"ל וילכו ויעשו וכי מיד עשו והלא לא עשו אלא בי"ד לחודש אלא כיון שקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם כאלו עשו וכן אמרו כל מי שמעשיו מרובין מחכמתו מתקיימת שנאמר נעשה ונשמע היינו כנ"ל כיון שקבל על נפשו בלב נאמן לעשות ע"פ התורה יש בידו שכר על כל המצות הן על הנגלים והן על הנעלם ממש והיינו שמעשיו מרובים מחכמתו והעיקר השומע מוסר מפי המוכיח להיות חקוקים על לבו תמיד ושלמה אמר כסף נבחר לשון צדיק ולב רשעים כמעט פי' מסית הצדיק הזה ולשונו נבחר אבל לב רשעים השומעים המוסר רגע א' הוא רק לפי שעה ששומע ומי שמאוס בעיניו המוסר אוי לנפשו ונשמתו ונאמר מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות לפני חכמי מוסר אמת כי ראוי מוסר רע ועונש גדול לעוזב אורח

ועובר על דברי תורה אכן יש תקוה כי ישוב מדרכו הרעה אך רע ממנו שונא תוכחת כי אין לו תקוה ותקנה במוסר אבל א' דמו להמית כי העובר עביר' תתקפהו יצרו והתאווהו ויתכן כי נפשו מרה לו אח"כ ואולי יכסוף לתוכחת מוסר ותיקוני תשובות ויתקן הכל לשרש אבל שונא תוכחת כבר מייאש נפשו ושנאת התוכחת תהי' לו לראי' כי הוא שונא דברי השי"ת כלל הדבר שהשמועה הוא דבר נבחר לכל הפעולות ולתקן כל הפגמים אשר פגם כל ימיו אמנם לעזוב את דרכו הרעה כמ"ש יעזוב רשע דרכו ואח"כ וישוב אל ה' וירחמהו כי כל סיגופים ותעניתים אינו מועיל בלא עזיבת דרכו הרעה ואדרבא נותן כח לקליפה והוא כטובל ושרץ בידו ואדרבא צריך לעשות כמה גדרים ולקדש עצמו במותר לו כדי שלא יבא חלילה להאיסור הרגיל בו והוא עיקר התשובה. ונחזור במה שהתחלנו במאמר שלמה מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין דהנה איתא בליקוטי מאמרים על מה שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו והנה אנחנו רואים בחוש שכמה פעמים בא ליטהר א"ע באיזה דבר מצוה או להתפלל בכוונה ועשה לה הכנה גדולה ובעומדו להתפלל נפלה מחשבה זרה בתוך עיקר התפלה וכן בשאר מצות יזדמן לו כמה מניעים וביטולים ועיכובים אך האמת הוא כי בזה הוא הסיוע שלו כמבואר כמה פעמים שהשי"ת שולח לאדם המחשבה זאת כדי להעלותם כדרך מגלגלין זכות ע"י זכאי ואין המחשבה מיקריות אלא להעלותה אל שורשה דהיינו שבאה לו מחשבה מאיזה אהבה רעה או יראה רעה וכיוצא בו והוא מדחה אותה ומדביק א"ע לאהבה ויראת ה' ומסיים תפלתו בהתלהבות יותר קדושה ובזה מוציא ניצוצות מהקליפה וזה פי' הפסוק וזרח השמש ובא השמש. ר"ל שהאדם עומד להתפלל בהתלהבות גדולה וזרח השמש ופתאום בא השמש שאבד ההלהבות הלזה ע"י מחשבה זרה ולמה תצא זאת מלפניו לזה אמר אל מקומו שואף כדי להוציא הניצוצות להחזירם להקדושה ולשורשה. וזה מאמר שלמה מאור עינים שאדם רואה ישמח לב במה שרואה דברים הנאותים לגוף וכן שמועה, טובה תדשן עצם מכח דברים הנוגעים לגוף אבל מי שהוא חכם מביא דברים אל הקדושה ואל המוסר אך לזה צריך חכם גדול להעלותן. וזה אוזן שומעת תוכחת חיים והוא לשון הבנה שמבין ע"י תוכחת חיים הוא נקרא חכם באמת וזה בקרב חכמים תלין ראוי הוא להיות נמנה בין החכמים ויבואר הפי' הפסוק והי' כשמעו את דברי האלה הזאת וכו' דהנה ידוע העבירות שאדם דש בעקביו מסבבין את האדם ביום הדין דהיינו היתרים המורים לעצמו בגזל ולשון הרע כדאיתא רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולן בלשון הרע מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל רע מי יאמר זכיתי לבי וגו' גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו.

ידוע מאמרם ז"ל בתשרי נברא אברהם ויעקב. ויצחק בפסח. וכתב מהרש"א לפי שר"ה הוא יום המשפט ויצחק הוא מסיטרא דדינא לכן לא רצה הוא ית' להוליד את יצחק ולהתעורר מדה"ד. וזה כוונת הפסוק מלך יושב על כסא דין לכן מזרה מרחיק את רע ולא התעורר שום דין. וזה שמסיים מי יאמר זכיתי לבי וגו' לכן צריכים כולם לרחמים כי מי יצדק בדין. ואומר בפסוק אבן ואבן וגו' להתעורר כל אדם בתשובה ולא תאמר הואיל בעת התפלה אינני עושה שום מעשה רשע אצא בדימוס כי אין דנין אלא לפי מעשיו אותה השעה כי זה אינו כ"א על העבירות שלהבא אבל לא לשעבר ודבק א"ע בטומאה וגם התפלות אשר הוא מתפלל אינו כראוי אם לא רחץ מצואתו וזה שאמר אח"כ גם במעלליו יתנכר נער ולא תפעל במה שאתה מתפלל ביבהכ"נ לא תעשה שם שום עון כי תנכר למעלה אם זך ואם ישר פעלך:

דרך הנשר בשמים. שיש ירידה לקדושה (כי נשר הוא מלשון פירות הנושרין כמ"ש הראקנטי) דרך הנחש עלי צור שהיצה"ר הנחש מתגבר על הקדושה הנקרא צור יוצרנו דרך אני' בלב ים שאין ניכר פסיעות הספינה כמו קרון שניכר פסיעותיו כן מי שלומד תורה או עושה מצוה ותפלה ולא נשאר אצלו רשימה מקדושה לאחר התפלה כי מי שנפל עליו פחד פתאום משריפה או חיילות פג לבו גם לאחר שנכבה האש או שעברו החיילות כן ראוי להתפלל שלא יתאוה לדבר דברי' בטלים לאחר התפלה מחמת יראת קונו שנשאר עדיין בקרבו. וכמו חסידים הראשונים שהיו שוהים שעה לאחר התפלה משא"כ למי שדרך אני' בלב ים שלא ניכר שום קדושה אצלו לאחר עשיית המצוה לא עשה המצוה בודאי כראוי ולכך דרך גבר בעלמה שהוא זנות כמ"ש רש"י. פי' שמדבק א"ע בעוה"ז בתאות הגשמיות משא"כ אם הי' עושה המצוה כראוי הי' מגינה שלא להתדבק א"ע בתאות עוה"ז:

אשת חיל מי ימצא וגו'. פי' מי שזוכה בעיבור נשמת צדיק וזה מאמרם ז"ל ורחוק מפנינים מכרה אין מכרה אלא עיבורה. פי' שטוב מפניני זהב עיבור נשמת צדיק. בטח בה לב בעלה. פי' הגוף הראשון יש לו הנאה במצות שעושה הנשמה בגוף החי שהוא נתעבר בתוכה ושלל לא יחסר שהגוף הראשון לא נענש בעבירות שעושה האדם החי כמ"ש האר"י שבשכר נוטלת הנשמה המעוברת ובעונש לא. ולמה זה גמלתו טוב ולא רע כל ימי חיי'. פי' הגוף הראשון בחייו לא עשתה רק טוב ולא רע. דרשה צמר ופשתים הרמז לציצית רמז לתרי"ג מצות שקיימה כל המצות. ותעש בחפץ כפי' שכל אדם רוצה לעבוד קונו רק המעשה לא טוב אבל נשמת הצדיק הי' עושה כפיה דהיינו המעשים בחפץ וברצון שהי' עובד ה' גם במעשה. היתה כאניות סוחר. כי כתבנו על אני' בלב ים מי

שעובד ה' ואינו ניכר קדושתו לאחר המצוה שאינו כלום כמו אני' בלב ים שהפסיעות לא ניכר בים אבל אניות סוחר ניכרין הפסיעות ע"י סחורה שמביא מעבר לים וזה היתה כאניות סוחר שניכרין פסיעותיו ולא כסתם אני' בלי סחורה שפסיעותיו אינן ניכרות וזה שאיתא במסורה היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר שהקדוש ניכר פסיעותיו ותתן טרף לביתה וחוק לנערותי' כי כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין כי כל עיקר מגמותיו לא הי' רק על עוה"ב. וזה ותתן טרף הוא מתיקות עוה"ב לביתה וחוק דהיינו מזונות עוה"ז. ע"ד ואכלו לחם חוקם לנערותי' לכל העולם כי כל העולם לא נברא אלא לציית לזה כמאמרם ז"ל וכל האדם נערות הצדיק. או וחוק לנערותי' היינו על מזונות הצדיק עצמו בזה דאינו רק חוק וקצוב ולא בהרחבה וזה מזונות הגשמיי. לנערותי' לאברי הגוף:

או יאמר ותתן טרף לביתה וחוק לנערותי' כי מצוה ללמוד וללמד ויש דברים שאין רשאי ללמדם כגון מעשה מרכבה ומעשה בראשית מן הסודות הצפונות ע"ד פרה אדומה לך אני מגלה טעם הפרה ולאחרים חוקה. וזה ותתן טרף המתיקות לביתה שנשמה הקדושה היא משיגה טעמי התורה. וחוק לנערותי' ולאחרים היא מלמדת החוקים בלי טעמים כ"כ. זממה שדה ותקחהו כי השדה רמז לקדושה כידוע וזה זממה שדה. פי' שחשבה קדושה (כי זממה הוא רצון ומחשבה כאשר זמם) ושם ישע כו' כמאמרם שמשים אורחותיו זוכה שאראנו בישע אלהים. וזממה שדה ותקחהו איזה דרך לקרב ואיזה לרחק. מפרי כפי' נטעה כרם כי הקרן קיימת לעוה"ב והפירות בעוה"ז ומי שהוא צדיק עושה עוד מצות גם בפירות וגם בפירות נוטע כרם פעם אחר שיהי' הקרן קיימת לעוה"ב. חגרה בעוז מתני' ותאמץ זרועותי' כי לולי ה' עוזרו צופה הרשע לצדיק בכל יום יצרו מתגבר עליו כמאמרם ועיקר הכנעת היצר הוא ע"י תבלין התורה כמאמרם ז"ל. וזה חגרה בעוז מתני' דהיא התורה מתני' האמונה (כי האמונה הוא סוף דבר כידוע) ועי"ז ותאמץ זרועותי' דהיינו האהבה והיראה בעבודתו יתברך (כי הזרועות הוא האהבה והיראה כידוע) . טעמה כי טוב סחרה שנכנסת כ"כ בדביקות הבורא עד שלא יכבה בלילה נרה ששום גשמיות מעוה"ז לא יוכל להפרידה ולכבות אור דביקתו או שגם המדת הדין הרמז ללילה לא יכבה נרה כי צדיק מהפך הכל לרחמים:

איוב ונפשו עליו תאבל כי כל בר ישראל כשעוסק בתורה ומעש"ט דרכיו נכונים נגדו ית' רק באשר גת כי עיף הוא אז בא לידי שפלות ותוך ומרמה וזה ונפשו לשון וינפש עליו תאבל שלמה נח וינפש מוטב הי' לו לעסוק הכל בתורה אבל מי שדבק מאוד בבורא ית'

גם אם עיף הוא נשאר רשימו ויראה אצלו וזה לדוד אליך ה' נפשי אשא גם מה שאני נח וינפש נושא אליו ית' כי כל כך בטחתי עד שלא אבוש לעולם כו' ודוק:

האנוש מאלהי יצדק ומעושהו יטהר גבר. פי' האנוש בעצמו בודאי א"א להצדיק אבל ממעשיו שעושה דהיינו תורה ומצות (ועי"ז בורא מלאכי' קדושים וזה מעושהו לשון עושה שמים וארץ) יטהר גבר ע"י מעשיו הטובים זוכה לטהרה וראוי לכל אדם ליבוש ממעשיו הטובים הקדושים ואותיות התורה והתפלה שמוציא מפיו כי הוא חומר הגשמי ובפיו ובמעשיו עושה בגדי משי וכבוד ודברים העומדים ברומו של עולם:

דניאל ידע מה בחשוכא וגו'. דהנה פירשתי כמה פעמים שאף באכילה ושאר תאוות הגוף צריך שיהי' הכוונה לש"ש להיות חזק לעבודת הבורא ב"ה ואז ג"כ מרוצה לפניו ית' משא"כ כשזה דרכם כסל למו רק למלאות תאוותם אז הוא מאוס לפניו ית' והנה דעת הוא לשון חיבה כמו ומודע לאשה. בועז מודעתינו וזה הוא ידע מה בחשוכא שאוהב הוא ית' אף החיצונות שהוא מכונה בלשון חושך רק באופן ונהורא עמי' שרי' שיהא כוונת התאוה לש"ש שאז זה דרך ישכון אור שאף ע"ז שורה אור הקדושה משא"כ להיפוך:

נחמי' והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה. נתגלה לי בחלום כי איכא מצות עשה ומצות ל"ת. עשה לקיים בפועל בעובדא. ול"ת רק לנוח וזה אמרתי לשון הכפל שאנו מבקשים בתפלה לשמור ולעשות דהיינו השמירה הוא על ל"ת דאינו רק שמירה ולעשות הוא על מצות עשה דצריך עשי' וידוע דהמעשה נמשך ממדת החסד דהוא מדת יום ולכך איכא שכר על עשה ולא ענשינן אעשה. והל"ת נמשך ממדת הפחד דהוא מדת לילה ולכך ענשינן עלי'. וזה מרומז בפסוק והי' לנו הלילה מדת לילה לשמור. דהיינו ל"ת דהוא רק שמירה. ומדת היום למלאכא. (ע"כ נתגלה לי בחלום):

דרושים והספדים על פטירת הצדיקים

ה"ה הרב הגאון הצדיק אב"ד דק"ק פרעשבורג ולהרב הגאון הקדוש מו"ה שמואל שמעלקא הלוי הורוויץ האב"ד מניקלשבורג. ולהרב הגאון מו"ה יהודה ליב האב"ד מקראקא. ולתלמידי הרב הגדול האב"ד מזעלחוב. אהרן בקוראי שמו. ועוד צדיק אחד מחותנו של איש קדוש המפורסם בחסידות בדורינו מו"ה אלימלך מלוזענסק:

במשנה הבית שנפל עליו ועל אמו יורשי הבן אומרים האם מתה ראשונה ויורשי האם אומרים הבן מת ראשון כו' מודה אני שהנכסים בחזקתן כו'. הכוונה על חורבן ביהמ"ק. הבית שנפל עליו ועל אמו. ר"ל הביהמ"ק שנפל ונחרב בעוה"ר עליו ועל אמו שהנפילה מגיע עליו על ישראל שע"י החורבן הישר אל הולכים ונדלדלים ועל אמו. יורשי הבן

אומרים ר"ל כת המלמדים זכות וסנגריא על ישראל למעלה אומרים האם מתה ראשונה שכל הסיבה אינו כ"א מחמת האם דהיינו השכינה שנסתלקה מביהמ"ק כי לשון מיתה מכונה בזוהר על מי שנסתלק ממקומו וממדריגתו וכל המגיע עלינו אינו כ"א מחמת השכינה שאם לא הי' השכינה נסתלק מביהמ"ק לא הי' לאויב באפשר לכנוס בשערי ירושלים. יורשי האם אומרים ר"ל כח המלמדין חוב חלילה על ישראל דהיינו השבעים שרים שלמעלה מלמדין חוב עלינו לומר כי אנחנו חייבים בדבר כי הבן מת ראשון ר"ל שהסיבה על שהם היו רשעים ורשעים בחייהם קרוים מתים ע"כ מגיע לנו הצרה הזאת ואין הסיבה מחמת השכינה כי אלמלי היו מטיבין מעשיהם לא הי' השכינה נסתלקה מעליהם וכן גם ענין הויכוח שבין ישראל למקום ית' שהקב"ה אומר שובו אלי ואשובה עליכם ר"ל מאחר שכל עיקר החורבן הי' מתחלה ע"י מעשיכם הרעים ולא מסיבת השכינה כנ"ל ע"כ מחויב ומוטל עליכם לפתוח בתשובה תחלה וישראל אומרים השיבנו ה' אליך ונשובה כי עיקר הסיבה ע"י השכינה שנסתלקה ע"כ צריך אתה לפתוח בדבר ולשלוח למטה התעוררות התשובה. וע"ז מסיים מודה אני שהנכסין בחזקתן כי במדרש מבואר כי לשון נכסים הוא מלשון התכסות שלפעמים נתכסה מזה והולכת לזה ולזה קאמר מאחר שהויכוח הי' על הנכסים ר"ל שאם ההתכסות שנתכסה הוא ית' מישראל הי' מישראל עצמם שהם בעצמם גורמים הדבר ואם ההתכסות הי' מסיבת השכינה ע"כ בעוה"ר נשאר הדין עלינו שאנחנו מחויבים בדבר והנכסים בחזקתן שההתכסות נשאר בחזקתן ובמקומו שזה זמן זמנים טובא משמע שנחרב הבית וכלו כל הקיצין ואנחנו לא נושענו מאחר שהגרם הי' בעונינו ע"כ אינו תלוי אלא בתשובת התחתונים כמד"א אם תבעיון כו' וזה מרומז באבות מרבה נכסים מרבה דאגה ר"ל שכל מה שנתרבה ונתכסה הוא ית' מישראל אז עוד יותר מרבה דאגה על ישראל שדואגים על חורבן הבית וכמעט נתייאשו מהגאולה:

רמז בגמרא דב"ב. אמר רבה בר בר חנה אישתעו לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי ציצותא נורא חיורתא ברישא כו' ע"ש הרמז בזה על מיתת צדיק שנתפס בעון הדור. וזה הוא האי גלא דמטבע לספינתא ר"ל כשגזירת דין הולך וסוער על העולם שדומה לספינתא כמ"ש בזוהר הק' יונה דנחית לספינתא שהכוונה על העולם שדומה לספינתא אז מתחזי כציצותא נורא חיורתא ברישא ר"ל שהאש הדין על הצדיק אף שהוא חיורתא ברישא ר"ל שהוא מוחוור ומלובן מן העונות. אעפ"כ נתפס בעון הדור. ומבואר נמי כוונה באגדתא בש"ס בכורות דף ח' בסבי דבי אתונא בשאלה ח' ששאלו אית לן ריחייא תבירא חייטו לי והשיב כריכו לי מיני' גרדי ואחייטי' כו' ע"ש

הכוונה בזה דהנה כשהוא ית' רואה שהשפע נתמעט מישראל מסיבת העונות והנהר יחרב ויבש אז נתפס הצדיק בעין הדור והוא נחשב במקום הקרבן לכפר העונות ואז השפע חוזרת למקומה אמנם עיקר הקרבן הוא עזיבת החטא בשעת הקרבה והחרטה להיות נדמה לו שמה שעושין לקרבן שחיטתו ושריפתו ושאר עבודות כאלו הי' עושין בעצמותו כן כאלו הוא נשחט ונשרף ע"ג המזבח ואז הקרבן מרצה משא"כ להיפוך אין הקרבן נרצה כלל כן הענין במיתת הצדיק כשישראל חוזרין בתשובה ע"י מיתת הצדיק באומרם אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר ועי"כ חוזרין בתשובה וחרטה גמורה אז מיתת הצדיק מכפר על העולם וחוזרת השפע לקדמותה משא"כ כשאין ישראל חוזרין בתשובה עי"כ כמד"א הצדיק אבד ואין איש שם על לב אז אדרבא גורם קטרוג יותר למעלה וגורם הקטרוג למעט עוד יותר השפע וזה שרומז אית לן רחייא דתבירא ר"ל הצדיק נקרא בשם ריחיים כמ"ש רש"י ז"ל בקהלת ובטלו הטוחנות אלא ת"ח ע"ש והצדיק נשבר ר"ל שמת על עוונות ישראל כדי להחזיר השפע שנתמעט חייטו לי ר"ל האיך נתקן השפע על ידו ותמה עליו והשיב כריכו לי מיני' גרדי ואחייטי' ר"ל לפירש"י ז"ל להוציא מן הבגד עצמו חיטין והכוונה שאם הישראל לקחו חוטין מהבגד עצמו. פי' שמחמת מיתת הצדיק הם חוזרין בתשובה וזה הוא מהבגד עצמו דהיינו מן הצדיק עצמו לוקחין מוסר כנ"ל ואז נחשב כקרבן ממש ואז אחייטי' ר"ל שאז חוזרת השפע להתקן אפילו יותר מכמות שהיתה בתחלה. והנה עיקר התשובה הוא ההכנעה כמבואר בכל ספרי מוסר לקנות לעצמו מדריגת מ"ה וזה הוא הכוונה ג"כ אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. ר"ל שאם בארזים שלהבת שלהובי דדינא נפלה על הצדיק שנמשל לארזים מה יעשו אזובי קיר שע"כ צריכין להשים על לב לחזור בתשובה ובאיזה אופן יהי' התשובה ע"כ מסיים אזובי קיר ר"ל שישפילו עצמם כאזוב ותולעת ויתכפר להם כפרש"י. ובזה שכתבתי לעיל שמיתת הצדיק כדי להחזיר השפע לקדמותא יש רמז בפסוק פ' ויחי גור ארי' יהודא מטרף בני עלית כו' כי ההספד הי' על הגאון מו"ה יהודא ליב אב"ד דק"ק קראקא.

פי' המכוון בזה הפסוק גור ארי' יהודא מטרף בני עלית. ר"ל טרף הוא לשון, השפעת פרנסה לעולם. כמד"א הטריפני לחם חוקי כו' ובשביל טרף בני כדי להחזיר הטרף והשפעה לישראל שנקראים בנים למקום עלית הצדיק:

ואתה בן אדם כי תאנח וגו' כי יאמרו אליך וגו' שמועה כי באה וגו' ותלכנה מים הנה באה ונהייתה. הש"ס בפ' אע"פ מפרש דאחורבן ביהמ"ק קאי. ולי נראה דקאי על מיתת צדיקים אשר יהי' אחר החורבן כ"ז שביהמ"ק לא יתבנה תהי' בלע המות לנצח וכמו

שכתבנו על מאמרם כל דור שלא נבנה בימיו כו'. וזה שמועה כי באה שיהא שמועה רעה מאת מיתת הצדיקים ונמס כל לב וגו' ותלכנה מים שיבכו מאוד. ומ"מ לא יבטלו זה כי באה ונהייתה שימותו עוד גם לאחר שהורידו דמעה על צדיק הראשון ושאר רעות לא כן הוא אלא לאחר שמתעוררים בתשובה ווידוי וירוחם ולא בא שוב הרעה משא"כ רעה זו ולכך תאנח בשבירת כל הגוף:

פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך. כי כתיב מפני הרעה נאסף הצדיק ופי' א' הוא כדי שלא יבא רעה על העולם ונאסף הצדיק ומכפר על הדור ותופס הקב"ה את הצדיק כדי שיבא כל השפעות טובות על ישראל וידוע דכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה מפני שיש מסך המבדיל ע"י עבירות בינינו ובין אבינו וכשהצדיק מת נתכפר עון הדור. ואז נפתחים כל הדלתות ושערים שלמעלה וזה הפי' של הפסוק פתח לבנון דלתיך זה הדלתות של שערים שלמעלה וקאמר הנביא פתח לבנון זה ביהמ"ק שלמעל' דלתיך דלתות השערים שלמעלה ולזה קאמר הנביא ותאכל אש בארזיך כי אש אכלה כל ארזים זה הצדיקים ואז נמחל עון הדור ואין מסך העבירות המבדיל:

המקיל בסעודת הקזה מקילין לו מזונותיו איהו על חייו לא חם ונראה דקאי על מיתת ת"ח וצדיק כי הוא דמיון להקזה שמפורש בזוהר הק' ובחבורתו נרפא לנו אבל אין צריך להקל חלילה רק שיתעורר בבכי וידוי וחרטה ואם לאו מקילין לו מזונותיו כי איהו על חייו לא תם כי צדיק והת"ח הוא הנשמה שלנו כמ"ש במקום אחר וכן מצאתי במדרש הנעלם ע"פ יקוו המים ע"ש וכיון שהוא על נשמתו לא חס לבכות ולקונן כראוי כו' וגם זה נרמז שם להתעורר דלמא לא נשאר רק רביעית דם כי כבר לקינו במיתת הרבה צדיקים ואלמלא יחסר עוד חלילה יהא תוהו ובוהו לכן מתפללין לקיים בנו ת"ח הם ונשיהם ובניהם כו' וגם נרמז שם דשמואל לא הקיז כ"א בבית שיש בה שבעה לבנים בעובי הכותל ירמז למאמרם במדרש דכשהנר כבה לאחר שדלק כל השמן יפה לנר ולפתילה משא"כ כשנכבה באמצע והיינו מיתת הזקן הוא יפה לו ולעולם שיכבה משא"כ באמצע ימים חלילה וזה הרמז שהקזה היפה הוא בשבעה כו'. ע"ד ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ונראה הרמז נחש לכמה איעבר ומוליד בשבעה שנים כי אנו נבראים להתהפך חלק הרע לטוב כמד"א בכל לבבך בשני יצריך. וזה הנחש הס"א לכמה איעבר מקדושה ומוליד ניצוצי קדושה שיתהפכו ויעלו לשורשם בשבעה שנים. פי' לאחר שבעים שנה יכול האדם לתקן משא"כ מקודם (חסר תשלום המאמר) . וה' ברחמיו ישמחנו וינחמנו ויברך לנו השנים והימים וימחה דמעה מעל כל פנים. וישמח אם על הבנים אמן. כי"ר:

דרוש והספד

דרוש והספד לה"ה בוצינא דנהורא חסידא קדישא ופרישא הרב המופלג המקובל האמתי המפורסם הגדול בישראל מו"ה מיכל מ"מ דק"ק זלאטשוב: הושיעה ה' דרשו חז"ל ע"פ יען כבדוני העם הזה בשפתיו ולבו רחק ממני הנני יוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו קאי על מיתת הצדיקים. ודיקדק הגאון מהר"י דמאי מדה כנגד מדה הוא זה דבשביל שאין מתפללין בכוונה ימותו הת"ח. ונראה שכתב האלשיך ע"פ כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש דאין לו פירוש וגם שהוא כמיותר. ותי' שיום השביעי הוא כמו נפש ונשמה לששת ימי המעשה וזה וינפש וכמאמרם מה חסר העולם מנוחה בא שבת בא מנוחה שהי' חסר המנוחה האמיתית דהיינו הנשמה וידוע שגם הת"ח והצדיקים שבדור קרואים שבת וממילא גם המה בנשמה לנו הבינונים וכמו שהנשמה מחי' הגוף כן הת"ח והצדיקים שבדור מחיים את הדור וכמאמרם ז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וידוע מאמרם ז"ל כי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה נמצא הוי שפיר מדה כנגד מדה הואיל שבשפתותם כבדוני ולבם רחק ממני הוי גוף בלא נשמה ולכן גם הוא ית' יוסיף לסלק הת"ח והצדיקים שהמה הנשמות ולא ישאר רק גופם אחי ורעי כמה אדם בוכה ומתפלש באפר על פטירת בנו וכן בנו על האב מחמת שנשמתו נפרד מאתו ומכ"ש שאם יצייר שהמת עצמו יבכה על פרידת נשמתו שבודאי הי' דואג וצועק בקול מר ויללה עד שהי' מעורר את כל השומעים לבכות ולצעוק עמו וממילא כמה ראוי לנו לבכות ולצעוק ולקרוא למקוננות בקול נהי ובכי על אבידת נשמתנו ה"ה בוצינא דנהורא חסידא קדישא ופרישא הרב המופלג המקובל הגדול בישראל מו"ה מיכל אשר הי' נשמה לנשמה ולכבוד נשמתו אדרוש איזה חידושים בגפ"ת בכתובות הרי שהי' פתו אפוי כו' ומת אביו כו' ועי' בחדושינו על כתובות וגם נימא איזה דבר משמו אית' בגמ' דחולין גדול מה שנא' במשה ממה שנא' באברהם (ועיין בחידושינו לעיל מ"ש בשמו ומה שהוסיף הוא) ואמינא הפי' בגמרא דמגילה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה ע"ש כי דרשו חז"ל ע"פ כפלח הרמון רקתך אין ריקנין אלא מתורה ומצות כי אבדה כלי חמדתה ומי יגדור גדר ויעמוד בפרץ כתיב בפסוק גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתיב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד וגו'. ודרשו חז"ל זו מיתת ת"ח כידוע מדברי הזוהר שבימי רשב"י אמרו פתח פיך ויאירו דבריך ולבתר פטירתו אמרו אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגם בזוהר ויחי חלש דעתי' דר' יהודא כו' בכה ר' אבא אמר ר"ש ריחייא דטחנין מני' מנא דטבא כל יומא ולקטין כמה דכתיב הממעיט אסף עשרה חמרים השתא דרחייא מנא נסתלקא

ולא אשתאר בעלמא מיני' בר כמה דכתיב קח צנצנת אחת כו' הרי שבמיתת הצדיקים נסתלקה השגה שבתורה הקדושה כמה דאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כ"א לשמוע דבר ה' לשמוע היינו הבנה כמו הסכת ושמע כו' שבעו"ה נתמעט הבנה והשגה בתורה. וזה נרמז לדעתנו בפסוק על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו כי מציון תצא תורה וכעת שועלים הלכו בו ששועלים רמז כמ"ש המהרש"א בסוף מכות כדרך שאמרו כמה דמסיק תעלא מבי כרבא שהשועל אינו יוצא הרבה שהשגותינו בתורה ומצות נתמעט ומטעם זה נראה דנקרא הת"ח והצדיק ארון כמ"ש רז"ל במיתת רבי אראלים ומצוקים אחזו בארון וכתבו המפרשים בפסוק ויהי בנסוע הארון שהרמז כשהצדיק נוסע לדרכו דרך כל אדם אז מבקשים שיקום ה' ויפוצו אויביך. ונחזור לענינינו שבמיתת הצדיק נאבד השגה בתורה וזה עיקר עבודת קונינו כמ"ש הרמב"ם כי עיקר העבודה היא הידיעה ותורת ה' תמימה לא יחסר כל בה ומי שיש לו עינים לראות ימצא כתוב בה הכל וכמאמרם ז"ל כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא מכם כי מי שאינו תמים במעשיו דומה לו שלא כתוב כלום בתורת ה' כי אצלו הוא כמו אותיות פורחות ולא כתוב לפניו כלום כי בקרא ובגמרא נכתב הכל ברמז והמחדש חידושי תורה מוסיף אותיות בחידוש כוונת הפסוק או הגמרא וכאלו נכתב הרבה משא"כ למי שאינו תמים במעשיו וי"ל דזה כוונת רז"ל דקשיא להו בפסוק דאמר כל חולי וכל מכה דכל הוא ריבוי ומשמע הרבה ומכה הוא לשון יחיד ולכך דרשו דהכוונה על מכה אחת שהיא שקולה כנגד כולם כמו שאמר הוא ית' על מכת בכורים הנני שולח את כל מגפותי מטעם שהיא שקולה נגד כולם וזה כוונת הפסוק גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת דהיינו מכה השקולה כנגד כולם ומפרש המקרא עצמו מה הוא המכה וכתב אשר לא כתוב בספר התורה הזאת דהיינו שיתמעט השגה בתור' הקדוש' ויחשב כאותיות פורחות וכאלו לא נכתב בה מתיקות וטעמי התורה ודרשו חז"ל שפיר זו מיתת הצדיקים ות"ח שביותר נתמעט השגה כמדובר וכמה ראוי לנו להתעורר בבכי ואנחה על מיעוט השגה בתורה לאחר פטירת הצדיק הנ"ל שהי' בדורינו כרשב"י בדורו ולא נשאר לנו תמורתו או כפשוטו כי ידוע מאמרם ז"ל שגדולה מיתת צדיקים יותר מצ"ח כללות שבמשנה תורה ששם כתוב והפלא ה' את מכותך וגבי מיתת צדיקים כתיב הנני יוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת וגו'.

וזה כוונת חז"ל במה דכתיב כל מכה דמשמע שהיא שקולה כנגד כולם ועי"ז דרשו שרמז למיחת ת"ח שהוא שקולה באמת כנגד כל הקללות שבמשנה תורה וכמה חיל ורעדה אחזו בשמענו את הקללות שבמשנה תורה ומכ"ש שנרעוד בפטירת הצדיק אשר

שקול יותר גם מחורבן ביהמ"ק כמאמרם ז"ל וזה נראה כוונת מאמרם כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו דלפום פשטא קשה דבודאי צריך יותר פעולה לבנות דבר מלהחזיק דבר ולמה יהא חשוב הדור כשלא נבנה בימיו כאלו נחרב בימיו אבל הכוונה שכל שלא נבנה בית מקדשינו ולא סר המות מאתנו ואין לך כל דור ודור שלא יפטרו כמה וכמה צדיקים אשר מיתתם שקול כחורבן ביהמ"ק וזה הוא כאלו נחרב בימיו וכל זה בא ע"י מעשינו שמבקשים פניו ית' ברמי' וכמ"ש הפסוק דלעיל יען כבדוני בשפתיו ולבם רחוק ממני וזה פי' הפסוק שהתחלנו בתחלה הושיעה ה' כי גמר חסיד ע"י כי פסו אמונים שהאמת נעדר מאתנו ושוא ידברו איש את רעהו וזה קאי על הקב"ה כמד"א רעך וריע אביך אל תעזוב ועל שמתפללים בלי כוונה הוי כגוף בלי נשמה ולכך. גמר החסיד שמתים החסידים שהם לדור כנשמה לגוף מדה כנגד מדה כמדובר וזה הפי' שאמרו חז"ל אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא כי בזמן שהי' משה רבינו קיים הי' הכל באים להם בנקל וכמו שאיתא שהי' יהושע בוכה אחר פטירת משה כמשל המלך שנתן פקדון ליד בע"ה אחד ובכל יום בא המלך לפקדונו ורואין הכל בכבודו של מלך אפי' משרתיו של בע"ה ובזמן שהמלך בא ולוקח פקדונו צווחין הכל ווי ווי מי יתנני כירחי קדם לראות את כבוד המלך כמאז וכן בכל בדור ודור נגלה הוא ית' על הצדיקים והחסידים שבדור ומרוח קדשם נתנוצץ על יתר אנשי דורם ובפטירת הצדיקים נאבד הקדושה והאמונה מאנשי הדור וזה נוכל לומר הפי' כי גמר חסיד ועי"ז פסו אמונים מבני אדם ע"י שגמר חסיד שנאבד הקדושה והאמונה כמדובר ודוק והבן:

אם הכהן המשיח יחטא. פי' לשון חסר שימות רח"ל בודאי הוא לאשמת העם על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי כי אם השי"ת רוצה להעניש הרשעים צריך ליקח הצדיקים מקרבם שזכותם לא יגן וזה כי מפני הרעה נאסף הצדיק וזה על מה תוכו כי בהכאה זו תוסיפו עוד סרה דכל הראש וכל הלבב הרמז לכך שבר לבב הת"ח לחלי ולמדוי וא"כ ע"י הכאה זו נעשה עונש יותר גדול חלילה וזה חלילה לך להמית צדיק עם רשע פי' כשהצדיק נאסף כדי שיהא מיתתו עונש חלילה על העולם מפני שסר מגינם אז איכא מיתה לצדיק ויסורין לרשע ומכונה ג"כ בשם מיתה וזה הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק כי כשהצדיק אבד וה' איש מלחמה אינו מוסיף שפע הטוב על העולם ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק שמת כדי שיבא רעה חלילה מפני שסר מגינם:

או יאמר כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלפעמים נאסף הצדיק שהוא ית' יודע שסופו לחטוא ולוקח אותו מקודם ועיין בזוהר בענין חנוך. וזה מפני הרעה שלא יבא לזה הרעה

נאסף וזה שייך במת בחצי ימיו משא"כ כשמת לאחר רוב ימיו דאז בוודאי שוב לא יחטא כמאמרם בש"ס ובוודאי הוא מת באיזה חטא של העולם ואז בוודאי ראוי לבכות ולאנח עד מאוד וזה הצדיק אבד ואין איש כו' שיקונן אחריו ושמא תאמר שהוא מת לטובתו כדי שלא יעשה עוד עבירות ולזה מסיים ביכורה אוותה נפשי פי' שכבר הי' זקן ונגמר ביכורה ובודאי לא יחטא שוב ולכך ראוי לקונן. ועד"ז שמעתי בשם הגאון מו"ה יהונתן בעהמ"ח כרתי ופלתי שפי' ואין איש כו' כנ"ל ושמא תאמר ולמה לבכות הא כבר אמרו בש"ס עד שלא שקעה שמשו של על זרחה השמש של שמואל הנביא ובודאי נולד צדיק אחר ע' מסיים ביכורה אוותה נפשי שזה הצדיק כבר הי' כלי מוכן וזה שנולד עדיין אינו אלא עד שיגדל עכ"ד. עוד ידוע כי מפני הרעה נאסף כו' שהצדיק מת לכפר על הרעה שהי' ראוי לבוא על דורו ואפשר שלזה מרמז הגמרא בסנהדרין קבורה משום בזיונא פי' כמ"ש שלכך מת שלא יבא לחטוא ולא לידי בזיין כי אין לך בושה גדולה מזו אוי לאותה בושה. או דקבורה הוא משום כפרה דהיינו שיתכפר על הדור כנ"ל. ענין מיתת צדיקים שקולים יותר מחורבן ביהמ"ק כי בחורבן ביהמ"ק הי' הכוונה לשפוך חמתו על עצים ואבנים דלא איכפת לעצים ואבנים. כלל ועי"כ נתקרר חמתו על העולם כך עושה השי"ת במיתת הצדיקים דלצדיק לא איכפת לי' כלל כמאמרם ז"ל ואדרבא כל מגמתו לעלות לשורשו כדמיון העצים דלעיל דלא איכפת להם ומ"מ נתקרר חמתו מן העולם וכוונת מרע"ה באומרו ואם אין מחני נא מספרך פי' אם תוכל למחול מחול להם כך ואם ח"ו לאו תסלח להם ע"י מיתתי שיתקרר חמתך כמדובר:

בגמרא איתא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר פי' מספידים עד שהגיעו קולם לשמי' והתעוררו אותו ית' הנקרא ראש. נשים לילות כימים בהספד על המשים לילות כימים דהיינו שהצדיק בחייו מהפך למדה"ד הנקרא בשם לילות לרחמים הנקרא יום וזה הי' בזמן שהצדיק הי' חי משא"כ עכשיו ואין לנו על מי להשען. או שהצדיקים בחיים חיותן מהפכין ביראתן לרשעים שישובו בתשובה וזה על המשים לילות הם הרשעים לימים הם הצדיקים העוסקים בתורה ומצות ונר מצוה ותורה אור:

ירושלמי פ"ב דברכות כד דמך ר' סימון פתח ר' לוי מה אם אחי יוסף שמצאו מציאה יצאה לבם אנו שאבדנו עאכ"ו פי' לזה כי יש שני מיני טעמים על מיתת הצדיק אחד לכפר על הרעה ב' שכל זמן שהוא בעולם א"א לרעה שיביא כי הצדיק מגין ולכך נסתלק הוא מן העולם וזה כוונת הספד של ר' לוי כי השבטים שראו טובה לפניהם יצא לבם דאימור יצמח רעה מהטובה אנו שבין כך וב"כ אבדנו את ר' סימון והוא רעה עאכו"כ כי אבידה הוא לפנינו אינו דין שנתעורר בבכי יותר ויותר מספק דפן לא יכפר על התעוררת

הצדיק כמ"ש בזוהר הקדוש ע"פ אוהל מועד ע"ש. וזה שכתב סלה ה' כל אבירי הם הצדיקים ולכך קרא עלי מועד:

בגמרא דשבת אחים לי הספדא דהתם קאימנא פי' דהתם רמז לארץ ישראל שהצדיק עולה תיכף לשם אף שמת בחוץ לארץ ויתנו לו התעוררות ע"ד שכתב בזוהר ע"פ אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני שאומרים כן לנשמות הצדיקים שיאמרו אליו ית' שחולת אהבה אני. ועד"ז נפרש מאמר חז"ל במגילה גדול הוא בששך ושם לו בטבריא פי' שמת בבבל ומלאכי מרום משימין אותו בארץ שהוא בטבריא וזה הפי' ותמת שרה בקרית ארבע פי' בין הד' מלכיות של גלות שהוא בח"ל ואעפ"כ הוא בחברון בארץ כנען שמחובר לארץ ישראל הנקרא ארץ כנען:

או יאמר בקרית ארבע שעדיין גוף הצדיק קיים הרמז לד' יסודות ומ"מ כבר הנשמה נתחברה לארץ ישרה בקרית ארבע הוא כינוי לצדיק שרה הוא ל' שר ומושל ועיין בזוהר בקרית ארבע הוא ד' אותיות אדנ"י או אותיות הוי"ה כי צדיק מושל ביראת אלקים. ויבא אברהם לספוד לשרה וגו' רמז לקוב"ה כמ"ש במדרש לספוד כו' כי יקר בעיני ה' המותה לחסידו וגם הוא ית' בוכה במיתת הצדיקים כמו על חורבן הבית כי שקולים הם:

ויקם אברהם מעל פני מתו. כביכול תקומה היתה לו ית' שמתעסק א"ע בנשמת הצדיקים לאחר מיתתן ופני הוא מלשון פנימיות. וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. פי' בתיקונים שיחלו מיתת הצדיק בסבת עון עץ הדעת ולא בעונו חלילה עוד י"ל שיתלה מיתת הצדיק שהוא להגין על הדור וזה ותלית על עץ ע"ד היש בה עץ וזה טרף נתן ליראיו פי' מיתה טרופה לצדיק שעי"ז יזכור לעולם בריתו שהוא ית' מרחם על הבריות ועל כל העולם ע"י. וזה ותקם בעוד לילה דהיינו השכינה כביכול במדת הדין ותתן טרף ומיתה לביתה דהיינו שמת הצדיק מאנשי ביתה ועי"ז וחות הוא מזונות ע"ד ואכלו את חוקם. לנערותיה הם הנשים המנוערים מן המצות כמאמרם אצל אלישע על תיבת נערים שמנוערים מן המצות. ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' רמז במיתת נדב ואביהו שבהספד הצדיק יזכרו ויבכו גם על שריפת ביהמ"ק כי שקולים הם וזה את מלשון עם פי' שתבכו על מיתת הצדיק עם השריפה אשר שרף ה' דהיינו על חורבן הבית: בפטירת רבה בר נחמני בפ' השוכר את הפועלים לא הוי ידע דוכתא עד דחזי צפרא דמטללי וקיימי פי' כשמגיע איזה שפע לעולם אז נקרא שמש זורח כמ"ש בזוהר ע"פ כחום היום ע"ד וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפי' כו' וחלילה כשמסתלק השפע נקרא חשך השמש ונעשה צל וזה דחזו צפרא המכונה לישראל ע"ד ואת הצפור לא בתר. דמטללי וקיימי פי' שנסתלק השפע

שהוא אור מישראל ונעשה צל שנמנע השפע והי' להם הסימן שמת הצדיק. ומסיק שם דגמלא אזיל מהך גיסא להך מברא פי' שהמשכ' של מעלה הרמז לגמלא לשון גמילות חסדים אזל מגיסא של רחמים לגיסא של דין כמ"ש המהרש"א על דמרזבא דמא שהי' רחמים ונתהפך לדין. מה טובו אוהליך יעקב פי' להמון עם כשמשכנותיך ישראל פי' הם הצדיקים שמשכנם אצלך על ידך להקב"ה כמ"ש מתחלה על מפני הרעה נאסף הצדיק שיגן על הדור או כפי' השני על מפני הרעה נאסף הצדיק כו' כדי שלא יראו הצדיקים הצער הוא מת. וזה מה טובו אוהליך יעקב. פי' אימתי טובים אוהליך כשמשכנותיך. פי' כשהצדיקים שוכנים אצלך בחיים חיותן משא"כ כשנסתלקו הצדיקים חלילה. או טובו הוא לשון כיבוי כמ"ש בשיר השירים ע"פ מה טובו דודיך מיין ע"ש וזה מה טובו אוהליך וגו'. פי' למה כיבה הנר זה השפע ומסיים משכנותיך ישראל. פי' שהצדיקים נלקחים מן העולם כפי' השני על מפני הרעה כו':

יתעלה הבורא וישתבח היוצר שתיקן לנו מרפא רפואה קודם למכה והוא המבין אל כל מעשינו שאין צדיק בארץ כו' ולפתח חטאת רובץ וברחמיו הגדול התקין לנו רטי' הנבראת כמה אלפים שנה קודם הבריאה. לה' הארץ ומלואה והוא התשובה המעולה ומדריגתו יותר מצדיק הנולד בתמימה. וכמשחל מחלבא נימא לפני כסא כבודו אותו לקיימה. בשובו ימים ימימה. ועוד המציא לנו מזור ותרופה. שהצדיק היפה להניחהו במקום לא גרופה. ובזה יהי' לנו תרופה. על שמצילנו מדופי. כמו שהובא בזוהר הקדוש משל לאדם החולה ביותר והרפואה הוא להקיז דם במקום הבריא והצדיקים הם הבריאים בצדקות ובריא לבב ומסלק השי"ת אותם לכפר על נפשות בני ישראל וכפי' הפסוק כי מפני הרעה נאסף הצדיק כשהבריות חוטאים ח"ו אז נלקה הצדיק כדי לכפר עליהם ומחויב כ"א לפשפש במעשיו ולעיין אחר השבר הגדול הלז ולהרהר בתשובה שלא יהי' ח"ו שבר על שבר יחדיו יודבקו. ע"ד משל לאחד שהי' לו כמה בנים ונפלו כולם למשכב לבד מאחד שהי' בריא לימים בא רופא אחד ואמר שאין רפואה להילדים החולים רק בגוזרו לזה הבן החי והבריא ויעשה לחולים איזה סגולה מזה הדם נמצא זה הדם עכ"פ טוב הוא מצד אחד שיש חליפו כמה בנים ובאם חלילה אין להם רפואה בזה הדם אז הוכפלו הצרות דלשוא הכה את בנו הבריא:

והנמשל הוא שהקב"ה נוטל את הצדיק כדי שישימו המון עם את לבם שאנשי אמונה נאבדו ונאספו בחטאינו ואין לנו לא מנהל ולא תומך ועל מי לנו לסמוך כ"א על אבינו שבשמים ומהרהרים בתשובה ויש רפואה להבנים החולים עי"ז הבן הבריא שמת ויש עדיין נחמה מצד אחד וכההוא עובדא שהביאו רז"ל בש"ס כי הוי מת ר' זירא אהדרו

כמה אינשי בתשובה ואמרו עד השתא הוי קטינא חריך שקי קיים והי' מגין עלינו. אבל כשהמון עם אינם חוזרים בתשובה אז הוא ח"ו תרתי לריעותא כי לשוא הכה את בנו הבריא הצדיק ולא הועיל כלום כיון שאינם חוזרים בתשובה וראוי לנו להתעורר שגרמנו בעונינו שמת הצדיק וכמה מצות בטלנו מקונינו שהצדיק נמנע מעבודת הבורא וכמה עליות בטלנו מאותו הצדיק שאלו הי' בחיותו כמה שלימיות הי' קונה לנפשו ועתה בעו"ה לו חפץ ה' להמיתנו ולא לקח מידינו זה הצדיק המתעלה בכל יו' ויו' וע"ז יש למרמר בבכי ויש עלי' ותרופ' גם להצדיק וזה עיקר ההספד כשאנו מעוררים עצמנו בתשובה ובכי בזה מתעלה הצדיק שגרם שע"י מיתתו מהרהרים העולם בתשובה ומהראוי לכל אדם לעשות חסד עם המתים אשר הם נקראים חיים שאין להם שום עלי' רק שהם עומדים במצות שנטלו עמם כמו שאמרו בברכות כשהולך מלוית המת יאמר לך בשלום ר"ל בשלום שנטלת עמך ומלוית חיים יאמר לך לשלום שתעשה עוד מצות ותרויח עוד שלום וזה כוונת חז"ל שאמר רב אחים לי הספידא דהתם קאימנא. פי' משום שלא יהי' לו שוב עלי' התם. כמ"ש דוד המע"ה במתים חפשי ואמרו חז"ל כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות וזה קאימנא ע"כ תחממו לי ההספד:

או יאמר בזה דבאמת ח"ו כשהצדיק מת בעון הדור הדינים מתרבים ח"ו כי הצדיק הולך ומקטרג ח"ו כשרואה המדריגה המזומנת לו ואומרים לו שראוי הי' שישרה השכינה עליו אלא שאין הדור זכאי לכך והי' הקטרוג ח"ו הולך וגדול עד מאוד רק הקב"ה ברחמיו ובחסדיו הגדולים אינו מקפח שכר כל ברי' וממלא חסרון של הצדיק כאלו הי' פועל בחיים חיותו וכל מה שהי' פועל בחיים במצותיו הנעימים מעלה עליו המקום כאלו עשאו כשהמון עם חוזרים בתשובה שלימה ושערי דמעות לא ננעלו והדמעות הולכים למעלה מתחת כסא כבודו ובזה מתעלה הצדיק על מקומו הראשון שהי' ראוי לו אלא שנתעכב מחמת שאין דורו ראוי לכך. וזה כוונת חז"ל בברכות אגרא דהספידא דלויי במה שמעלין את הצדיק על מקום הראוי לו זה הוא עיקר שכר ההספד:

וזה כוונת חז"ל אחים לי הספידא דהתם קאימנא שאוכל לעמוד התם ולבא למקומי הראוי לי ובודאי כל אדם אשר נשמה באפו מהראוי שישים על לבו דאולי ח"ו הוא המעכב את הצדיק מהשראת השכינה עליו וי לנו מיום הדין וי לנו מיום התוכחה אוי לאותה בושה וראוי לבכות ולצעוק צעקה גדולה ומרה. על שנסתלק הצדיק מהעולם נסתלק השפע והולכת לעכו"ם כמ"ש בזוהר הקדוש משל למלך שהי' מכין סעודה לאוהביו וכשהם בוגדים בו נותן הסעודה לכלבא וכשהצדיקים קיימים אין אנו צריכים לשום התפעלות על שפע וברכה כמ"ש בשני דר' פלוני לא היו צריכין למשא על מיטרא

וכמה עובדות כדומה לזה ועוד אמרו על ר' חנינא שיצאה בת קול ואמרה כל העולם כולו אינה ניזונית אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש. (חסר כאן איזה שורות) ובודאי מן הראוי לבכות על הצדיק כי נסתלקה השפע מישראל כמ"ש לעיל בשם הזוהר משל למלך כו' (ושמעתי שזו פי' התיקונים דצוחין ככלבא הב הב פי' תן לנו עכ"פ ככלבא ולא יהא יציבא בארעא וגיורא בשמיא שמיא) אבל עכשיו אין לנו שום שפע אלא לפעמים כשהרחמים גובר אזי נוכל ללקט מעט וזה כוונת חז"ל אין מועד בפני ת"ח כל זמן שהת"ח קיימים אין אנו צריכים להמתין עד המועד שיתגבר הרחמים כיון שתמיד השי"ת מלא רחמים אבל עכשיו סלה כל אבירי כל הצדיקים שלי קרא עלי מועד הוצרכתי להמתין עד המועד שיבוא עת הרחמים ואיתא דאין הצדיק מת עד שרואה מקומו בג"ע וזה ובא השמש ששוקע ואל מקומו שואף שמתאוה לעדן וזה זורח היא שם או שרואה השכינה ומתאוה ליכנס אל שורשו. וזה מקומו של עולם:

בפסוק עתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד הכוונה במה שמבואר שיש סימנים לגאולה זכו אחישנה לא זכו בעתה וזה שמרמז בפסוק עתה תקום וגו' כי עת לחננה וגו' ר"ל שהרחמים יהיו מאתו ית' על ציון בא' מב' אופנים או כי עת לחננה ר"ל כשיעוררו ישראל החנינה אצלו ית' בכח מעשיהם הטובים ויעוררו עת לטובה ואז יהיו במדריגת אחישנה או במדרגה הב' כי בא מועד ר"ל לא זכו בעתה וזה שמרמז ג"כ בפ' בתורה פ' בלק בדברי בלעם שאמר במשלו אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב ולכאורה הוא כפל הדברים במלות שונות רק שכיון ג"כ לזה כי מבואר בגמרא שתיבת עתה מרמז על התשובה וזה שאמר אראנו ולא עתה ר"ל שראה דבר זה בנבואה כשלא יהיו ישראל בתשובה במדרגת עתה לעשות תשובה כראוי אז אשורנו ולא קרוב שאז לא יהי' במדריגת אחישנה להתקרב הגאולה לפנים מן הזמן רק לא יהי' הגאולה כי אם בעתה כמד"א למעני למעני אעשה כו':

עוד באותו ענין כי מראש צורים אראנו וגו'. הכוונה הי' לדבר זה כי המקטרג לישראל הוא ממידת אלהים זה השם מורה על דינים גמורים רק שהקב"ה ברוב רחמיו הקדים רפואה למכה כי במה ששיתף בשמו מדת אל שבשם אלהים שזה מורה על חסדים כמד"א חסד אל כל היום ובזה מבשם כל הדינים וז"ש כי מראש צורים אראנו ר"ל שבהצור ית' הוא מדת חסד בראש ובתחלה היינו בשם אלהים הוא אל בתחלה ואח"כ אותיות הי"ם המורים על הדינים נמצא כבר כל הדינים מבושם מהם ואין יכול לעשות להם כלום אף מצד הדינים וזה נמי שאמר מה אקב לא קבה אל מרמז ג"כ לדבר זה שבאותיות אל אין הקללה ראוי לחול כנ"ל וזה שמבשם כל הדינים:

עוד באותו ענין מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל הכוונה במה שמבואר כי הצדיקים נתפסים בעון הדור וזה שאמר מה טובו אוהליך יעקב ר"ל על הרשעים נאמר שמכונים בשם יעקב ומפליג הטובה שעושה עמהם הקב"ה תמיד ומסיק הטובה משכנותיך ישראל ר"ל משכנותיך הוא לשון משכון שממשכנים תמיד להצדיקים בשביל עונותיהם לכפרה על עבירות שלהם ואינו כ"א מצד רחמיו על יתר העם מחי לזה ומסי לזה:

עוד בענין אחר בזה מהמפורסם ר' מענדל פרעמישלייניר כי עיקר היראה היא יראה פנימית שבחוץ לא יהי' נראה צדקתו כלל רק בפנים יהי' קירות לבו ולבו נכון עמו כאש בוערת לעבודתו ית' והוא מעלה בו מאוד. וזה שמרמז מה טובו ר"ל מה טוב הדבר והמידה זו להיות אוהליך ר"ל הגוף המכונה בשם אוהל שהוא כמו אהל בית יעקב שלא יהא נראה בגופו מבחוץ שום צדקות רק יהא נראה לכל שהוא רק במדת יעקב שהוא מכונה למדה תחתונה אבל משכנותיך ישראל ר"ל שבתוך משכנות לבו יהי' בו יראתו ית' כאש בוערת עד כי בשם ישראל יכונה:

עוד לענין הנזכר למעלה כי מראש צורים אראנו. ר"ל שכיון להנזכר למעלה שאצל הצדיקי' הגורמים תמיד במעשיהם הטובי' להיות תמיד י' לראש להיות נעשה משם אדנ"י ג"כ שם הוי"ה ואז הוא י' לראש. וזה ג"ב הכוונה בפסו' בשה"ש שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז הכוונה שיש בעולם ששה קצוות מזרח ומערב צפון ודרום מעלה ומטה וכל עיקר הבריאה בשביל הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדה"ר וז"ש שוקיו עמודי שש הרמז לששה קצוות מיוסדים ר"ל שעיקר היסוד והבריאה הי' על אדני פז כי פ"ז בגמטרי' י"ה ור"ל שיסוד הבריאה הי' על הצדיקים שמהפכים מדת אדנ"י לשם י"ה שבשם הוי"ה ב"ה. ודו"ק והבן. (חסר תשלום המאמר) ונזכה לבנין בית מקדשנו. ועטרת מלכנו בראשנו. ונתמלא נחת צהלה ורנה אכי"ר:

על הויות דאביי ורבא

משנה העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו הרי אלו נאמנים ומסיק דוקא אנוסים מחמת נפשות ולא מחמת ממון ע"כ. רמי. כי ידוע שיד כל אדם יחתום ומי מעיד משובבת חיקך ואומר שבאמת כתב ידי היא זה אבל אנוסים היינו שהי' לנו ביטולים הרבה מעבודתו ית' הרי זה טענה מעולה ודוקא מחמת נפשות שלא עסק בעוה"ז כ"א לפרנסתו והסתפק עצמו במעט ועסק בעבודתו יתברך אבל אנוסים מחמת ממון לאסוף ממון קרח כי עין אוהב כסף לא ישבע כסף זה נקרא רשע וע"ז נאמר גדול הנהנה מיגיע

כפו. פי' כעין עשיר השמח בחלקו וכל מה שחנן ה' אותו הוא נהנה ממנו משא"כ מי שמאסף אוצרות שאין נהנה כלל וע"ז נאמר תוחלת ממשיכה מחלת לב:

במשנה נותנין לבתולה שנים עשר חודש כי ידוע מה שדרשו ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים והיא רמז על חודש אלול כי בחודש הזה יש התעוררות מלמעלה על ישראל. שיחזורו בתשובה וימינו פשוטה לקבל ונתקן בחודש זה כל השנה. וזה נותנין לבתולה דהיינו מזל בתולה השולט בחודש אלול י"ב חודש כידוע שכל החדשים יהיו מתוקנין ונכללין בה:

במשנה כל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהם בין שאין קורין בהם ואע"פ שכתובין בכל לשון טעונין גניזה ומפני מה אין קורין בהן מפני ביטול ביהמ"ד. יש לדקדק דכך הו"ל למיתני מצילין לכל כתבי קודש מפני הדליקה. ונראה דבא לרמוז דידוע דתורה מגינה ומצלה והוא ית' אינו מבחין באיזה ספר לומד אדם כי כל מה שלומד בספרי קודש לתורה יחשב יש במקרא ויש במשנה וכדומה. וזה כל כתבי הקודש מצילין לאדם מפני הדליקה מפורעניות ונכלל בלשון דליקה בין שקורין בין שאין קורין בהן. פי' בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק מגינה כידוע מאמרם ז"ל. וזה כי נר מצוה ותורה אור כי הנר אינו מאיר מרחוק כמו אור גדול שמאיר גם מרחוק והמצוה אינו מגינה אלא בעידנא דעסיק בה דהוא מקרוב והתורה אור שמגינה גם בעידנא דלא עסיק דהיינו מרחוק. ואע"פ שכתובין בכל לשון כי ידוע שכל מעשיך בספר נכתבין כל הזכיות ג"כ. וידוע כי יש כמה מיני לשונות כגון לה"ק ותרגום וא"ת ב"ש וכדומה וכ"א מדריגה משונה זה מזה זה יותר למעלה וזה יותר למעלה ומי שלומד לשמה מאוד בודאי נכתב הלמוד בלשון היותר גבוה ומי שאינו לומד כ"כ לשמה נכתב במדריגה פחותה כגון תרגום וכדומה וזו אף על פי שכתובין בכל לשון מגינא וקאי למעלה לרישא דמתניתין דמצילה אע"פ שכתובין בכל לשון טעונין גניזה כי מנשה שהי' רשע גמור הוכרח השי"ת לחתור חתירה מתחת כסא כבודו לבל יראו:

במשנה מנין לספינה שהיא טהורה שנא' דרך אני' בלב ים. הכוונה ע"ד מוסר ידוע כי התפלה בדמעות הוא פועל התקרבות גדולה אל הבורא יתברך, למשל. אדם צריך ליילך למרחקים ואם ילך דרך יבשה הוא רחוק מאוד אל מקום חפצו והתחבולה לדבר ליילך דרך ימים ונהרות והוא דרך קרוב יותר כן הענין זה בבכי' שבתפלה פועל התקרבות לבורא ב"ה וכשהוא בבכי' הוא כמו דרך ימים ופועל יותר מהרה התקרבות מבלא בכי' וידוע שהזוהר מכנה לגוף אדם בלשון ספינה וזה הוא מנין לספינה שהיא טהורה. ר"ל

מנין כמו מאיזה סיבה יפעול הספינה שהוא הגוף לעצמו טהרה וקדושה שנאמר דרך אני' בלב ים. ר"ל בים הבכי' וזה דרך המקורב לה יותר לפעול בה התקרבות לבורא ב"ה: במשנה ארבעה אבות נזיקין השור והבור המבעה וההבער. שמעתי מפי הקדוש אדמ"ו מו"ה דוב בער ז"ל. דד' מיתות גרועין יש שמזיקין לאדם. השור הוא ההסתכלות בדברים שאינם ראוים להסתכל. והבור הוא פנוי יש אדם הולך בטל ופנוי מתורה ומצות ומחשבות קדושות. והמבעה הוא השן כדאיתא בגמרא והיינו המותרות אכילה. וההבער הוא האש של כעס ע"כ. ועד"ז נ"ל לסיים דברי המשנה לא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי אש שאין בו רוח חיים כי ידוע דברי הזוהר הקדוש ע"פ חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כשאדם כועס ר"ל הולך ממנו הקדושה שיש בו ולא נשאר בו מנשמתו הקדושה שום דבר משא"כ בשאר דברים שפלים שעושה מ"מ נשאר בו נשמתו וזה אשר נשמה באפו לשון אף וחימה שמחליף נשמתו באפו. וזהו לא זה וזה שיש בהן רוח חיים שעדיין נשמת רוח חיים בקרבו כהרי אש שאין בו רוח חיים שכל החיוני מקדושה הולך ממנו:

נתגלה לי בחלום. בכור שנפל לבור. פי' ישראל בני בכורי נפל בגלות ירד המומחה הוא יתברך ויראה אם יש בו מום ע"ד שהקב"ה משתמש בכלים שבורים והיינו לב נשבר ונדכה אם יש הכנעה לנו יעלה את בנו בכורו מגלות. ועוד נתגלה לי בחלום כי מו"ם היא שם א' מע"ב שמות ואפרש שהכוונה כי בגמטרי' אלהים ומי שיש לו מום שמדה"ד שלטה בו אסור להקריבו כי כל קרבן הוא להוי"ר רחמים:

במשנה היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"א ובא חבירו ושחט בה אסרה רמ"א אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כי אינו רק לצעורי' קא מכוין. הכוונה היתה בהמת כו' ר"ל שהגוף מחלקי בהמות של חבירו הנפש הוא לפני עבודת כוכבים היינו כל חלקו רק להקליפה ואינו משגיח בתכלית הקדושה כלל ובא חבירו ושחט בה פי' שבא אדם אחר והוכיח אותו על מעשיו המקולקלים נגדו ית' וגרם אצלו הכנעה מעט לשוב מדרכו הרעה ואסרה פי' לשון אסרו חג בעבותים. שפי' ל' התקשרות כן הענין כאן שבודאי יכול בתוכחתו ליישר ולחזור להדבק אותו באל חי רמ"א אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ר"ל ע"ד הלצה שלא יצוייר כלל התקשרות מאחר שכבר נפרד מכל הקדושה ובדברים לא יוסר עבד ולא פעל בו כלל רק לצעורי' קא מכוין ר"ל שמגיע לו אדרבא צער בדברי המוכיח וקשה לו כמדקרת חרב כמד"א יש בוטה כמדקרת חרב ולא פעל אצלו כלום רק מה שציער לו אבל באמת נשאר כבראשונה:

במשנה ב"ש אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין וב"ה אומרים נוטל את הטבלא כולה ומנערה. הכוונה כי ידוע שב"ש הי' מסטרא דדינא ע"כ הי' דרכו להחמיר תמיד ואף שנראה שכאן מקיל מ"מ נראה שכוונתו הי' גם כאן לחומרא ומרמז לזה בש"א מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין. ר"ל שע"י השולחן ואכילת האדם אף ביום השבת שהאכילה הוא מצוה אעפ"כ מגיע הגבהה גדולה להקליפות וחלק הנחש וזה הוא עצמות וקליפין. ר"ל לעצם הקדושה הרוחניות שיש בכל מאכל וגם לקליפות ויחדיו יהיו תמים על ראשו ע"כ צריך האדם לקדש את עצמו במותר לו אף בשבת ולהניח מלמלאות תאוותו כ"כ ובה"א נוטל את הטבלה כולה. ר"ל טבלא הוא כמו שני תיבות שכולו טוב הוא לה שבשבת אף חלק הרע נכלל בקדושה וע"כ מותר להרבות באכילה כל מה שצריך ובודאי הלכה כב"ה ע"כ יסד האר"י ז"ל בחרוז בני היכלא כו' קריבו לי כו' לבר נטלין ולא עאלין הני כלבין דחציפין כו' שכוונתו לדבר זה לבר נטלין. ר"ל שבשבת רשאין כל איש הישראלי ליטול לעצמו ולהנות מכל דבר החיצונות ובר הוא לשון חיצונות כידוע ולא עאלין הני כלבין דחציפין ר"ל שע"כ רשאין כ"כ להרבות בתאוותם בשבת יותר משאר ימים כי לא עאלין בשבת הני כלבין דחציפין שגם חלק הרע של הקליפה נכלל בקדושה ואין להם שום עלי' כלל בשבת להאחז בקליפות האכילה:

בגמרא מי שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס בתוכו להתפלל נקרא שכן רע. הכוונה כי הנה הכוונה בנוסח התפלה בליל שבת מקדש מלך עיר מלוכה כו' שבהיות הצדיקים מקדשים את מלכם הוא ית' ע"י מעשיהם הטובים אז עיר מלוכה ר"ל עיר הוא לשון התעוררות שנתעורר אז אצל הקב"ה החשק להיות מלך משא"כ להיפוך כשאין מקדשין הקב"ה למטה אז המדה להיות מלך הוא כמו סתום שאינו חפץ בהמדה וזה מי שיש לו בהכ"נ בעירו ר"ל ביהכ"נ בית כנוסיא לכל שלשם כל הנשמות נתקבצין כמו ובמקהלות רבבות שכל רבבות ישראל מתקבצין לשם במדה ההוא ויש לו ביהכ"נ בעירו הוא לשון התעוררות ר"ל שהכניס אליו הוא ית' התעוררות מלמעלה ואינו נכנס בה שאינו קונה שום שלימות בהתעוררות ואינו פועל בה כלל נקרא רשע שכן רע שמיד בהגיע אליו התעוררות מלמעלה צריך שיתמיד וישתדל בה ויעשה מצות ולא יהא התעוררות מלמעלה לריק ח"ו:

בגמרא אמר שמואל נהירין לי שבילין דרקיעא כשבילין דנהרדעי. לכאורה הוא התפארות ולמה דיבר שמואל כן וגלה סודו. ונראה דאדרבא שמואל לא החזיק טיבותא לעצמו דידוע דברי ית' לברוך בן נרי' דאי אפשר לו להשיג הנבואה כיון שחטאו ישראל וזכות הנביאי' למדריגת נבואה לא בא אלא מצד זכות ישראל וכן מצינו במרע"ה

כשחטאו ישראל אמר הקדוש ברוך הוא לך רד הרי דלפעמים מצד עצמו אין ראוי לגדולה כ"כ רק מצד זכות ישראל שצריכים למנהיגים וכן אם אדם ראוי למדרגה גדולה מ"מ אם הדור אינו ראוי לא משיג בעון הדור כמאמרם ז"ל ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך וזה נראה כוונת שמואל דהי' נשיא בנהרדעי אמר נהירין לי שבילין דרקיע כשבילי דנהרדעי פי' כמו שאנשי נהרדעי מנהרין במעשה ידיהם כן מגיע לי מדריגה מבורא ית' לפי מעשים ואין זה גאות אלא אדרבא קצת ענוה יש בו דאני איני שוה לעלות למעלה כ"א ע"י בני עירי והי' מוכיח זה לאנשי עירו שייטיבו דרכם:

בגמרא ביהמ"ק של מטה מכוון נגד ביהמ"ק של מעלה ר"ל הכוונה שהצדיקים הם מקדש להקב"ה כמד"א ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ר"ל בתוכם ממש וכפי אשר הכין אדם מחשבתו ולבו לעבודתו ית' ועושה בתוך עצמו מקדש כן משפיעין עליו מלמעלה מקדושתו עליונה אם מעט ואם הרבה או כפשוטו שכשיעור הקדושה הנובע מלמעלה כן נשרש באדם שבהיותו זוכה להשפעת טהרה ממקום הקדושה הרבה אז נעשה בו רושם גדול לעבודתו ית' וזה דמיון להפוך:

בגמרא שאמר הקב"ה חזור בך ואני ובן ישי נטייל עמך בג"ע אמר מי בראש בן ישי בראש כו'. לכאורה יפלא בשלמא אצל ירבעם הי' שאף שאמר הקב"ה אני ובן ישי דמשמע הקב"ה ילך קודם מ"מ הוא יקדים עכ"פ לבן ישי אבל אצל הקב"ה שיודע באמת שבודאי בן ישי יקדים מדוע הקדים הקב"ה לומר ואני ואתה ובן ישי והקדים לו ללכת קודם בן ישי רק שהענין הוא שמחשבת הקב"ה הי' בתחלה שיעשה תשובה מאהבה ולא לשום פני' ואז הי' באמת לו הליכה קודם בן ישי ואף שהי' צדיק גמור כמאמרם ז"ל מ"מ מקום שבעלי תשובה עומדין כו' אבל כיון שהראה בדיבורו שאין כוונת תשובתו ממש אלא כדי להקדים לבן ישי כיון ששאל מי בראש ע"כ לפ"ז שפיר השיב לו הקב"ה מכיון שכך אין בכח תשובתך להקדים לבן ישי:

בגמרא כל הדר בארץ ישראל דומה כמי כו' וכל הדר בח"ל דומה כמי כו' הלשון דומה לו אינו מדויק כלל ונר' כוונת הגמ' ע"פ מה שמובא בחיבת הלבות מהתחבולות היצר לכל א' בא אצלו לפי ערכו לזה שמרגיל א"ע בעבודת השי"ת אומר לו כבר הגעת למעלות החסידות וראוי לך להוכיח את אחרים ע"ש שמאריך בזה ולרשע אשר קרבת אלהים לא טוב לו הוא בא ג"כ אליו במרמה לומר כבר אין לך חלק באלהי' חיים אין לך עוד תקומה להתקרב לעבודתו ית' וזה כוונת הגמ' הדר בא"י כי א"י נקראת יראת אלהותו ית' כידוע וזה כל הדר בא"י ר"ל מי שמרגיל א"ע לגור בא"י ביראת אלהים בא היצה"ר אצלו ואומר לו כבר הגעת למדריגה גדולה חלק אלוה אבל באמת אין לו אלהי וזה דומה

כמי שיש לו אלהי והדר בחוץ לארץ. ר"ל מי שהיא חוץ ליראת השם אף שהוא רק מעט מרוחק מהשי"ת מסית היצה"ר אותו ואומר לו כבר אין לך חלק באלהים שמח בחור אכול ושתה ובודאי הי' יכול לבא לידי תקנה ע"י תשובה כי חפץ חסד הוא והיצה"ר מטרידו מן העולם וזה דומה כמי שאין לו אלהי שמייאש א"ע שאין לו שום אלהי וא"א שיהי' לו תקומה עד שנטרד ובאמת הי' באפשרי שיהא לו תקומה ע"י תשובה וזה דומה דייקא ודוק:

בגמרא רשעים בחייהם קרוים מתים צדיקים במיתתם קרוים חיים. הכוונה כי המצות ומעש"ט מכונים בלשון חיים והעבירו' מכונים בלשון מות והצדיקי' במיתת' ר"ל שאף שעוסקין בעוה"ז כמו אכילה ושתי' ושאר דברי' שהוא נראה כמות אצל הקדושה שהיא כולה חיות רוחניות אעפ"כ מאחר שמכוונים בה לש"ש אז אף בדבר שהוא נראה כמו מיתה קרוים בה חיים ונעשה צלם אף מדברי גשמיות דבר שהוא חיות רוחניות אבל להיפוך ברשעים אף שחייהם ר"ל בהמצות שעושין לפעמי' שהוא מכונה בלשון חיים אעפ"כ קרוים בה מתים מאחר שאף בעשותם איזה מצוה לפעמי' אינם מכווני' לש"ש אז אף המצות שלהם נעשה חלק לצד הקליפה הנקרא מות:

בגמרא ידע איניש בנפשי' אי צדיק גמור הוא. הכוונ' דהנה אצל רשע הוא בתוך גופו ב' דברים הפכים נחלקים הגוף נוטה לצד החומריות והנשמה לצד הרוחניות מה שא"כ אצל הצדיק שיש לו הזדככות החומריות ונעשה מהחומר ג"כ צורה אז הוא הכל אחד כי שניהם לדבר א' נתכוונו וזה הוא ידע אינש בנפשי' לשון התחברות שהוא מחובר בנפשי' ר"ל בהנשמה שלו והם לאחדים בידו ומסיק שכ"ז הוא אי צדיק גמור הוא יזכה לזה המעלה משא"כ אצל רשע הגוף נחלק מכל וכל מן הנשמה שאין להם שייכות כלל זאצ"ז:

בגמרא למיגמר בעתיקי קשה מחדתי וסימנך טינא בר טינא. הכוונה בזה עמ"ש בזוהר הקדוש מפני שיבה תקום ר"ל שיעשה תשובה קודם השיבה בעודו בבחרותו שאז היא התשובה המעולה ואם ירגיל אדם את היצה"ר עליו בבחרותו אז גם כי יזקין לא יסור ממנו כמד"א מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהי' מנון ואז יקשה עליו מאוד הדבר לשבר את יצרו וזה הוא למגמר בעתיקי ר"ל כשרוצה לעשות תשובה בלימוד התורה בעת זקנותו קשה מחדתא יותר מאם הי' מרגיל עצמו תיכף בימי נערותו בלימוד התורה וע"כ צריך התחזקות גדול לדבר בימי זקנתו כשירצה לעשות תשובה וסימנך טינא בר טינא ר"ל לפירש"י ע"ש והנמשל על האדם כשהוא מגבל הטיט שלו מחדש ולשבר תאוות החומריו' מנעוריו תיכף אז יתר קל הדבר אבל בר טינא שהי' כבר חומר מוגבל רק

שנתייבש אז יותר קשה לחזור לשרות אותו ולעשות אותו טיט לבנין כן הנמשל באדם כשהוא מפנק את החומר שלו בימי נערותו ואל פעולת ה' לא הביט ולא רצה לעסוק בתורה אף עכשיו בימי הזקנה נתייבש החומר שמחמת זקנתו אינו רודף אחר תאוות החומר מ"מ קשה הדבר לעשות ממנה בנין ר"ל להרגיל אותו בלימוד התורה לעשות תשוב' כראוי מאחר שכבר מושרש בתאוות המותרות שהוא אינו מדרכה של תורה ע"כ כל אדם ירגיל עצמו לעבודתו ית' בימי נערותו ואז יזכה לעשות תשובה כראוי ונכון ואז יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אמן:

בגמ' אין בודקין החמץ לאור אבוקה אלא לאור יחידי. הרמז בזה שבהיות היצ"ט מאיר בגוף האדם והיצה"ר ותאוות הגופניות ג"כ מאירים בגוף בלתי אפשר לבדוק חמץ ר"ל להפשיט א"ע מעבירות הנקראים חמץ רק לאור יחידי ר"ל שבהיות הנשמה לבדה מאירה בגוף אז יוכל לבדוק ולבטל מעליו העבירות:

בסוגי' דקציצה ע"ד הלצה ומשום כדי חייו דשכיר נקנסיה לבעה"ב, הכוונה ע"ד מוסר כי בעה"ב הוא ית' נקרא בעה"ב כמאמרם ז"ל בעה"ב דוחק שהרמז על הקב"ה והאדם נקרא שכיר שהוא נשכר לעבודתו ית' והנה כל העולם מורגלים בתירוץ אחד לפניו ית' שהיו טרודים בדאגת פרנסה ע"כ לא הי' להם פנאי לעסוק בתורה ובעבודתו ית' וזה שקאמר ומשום כדי חייו דשכיר ר"ל בשביל שהשכיר שהוא האדם צריך להרויח מעות על פרנסת כדי חייו נקנסי' לבעה"ב בתמי' שלא יעסוק שוב בתורה ומצות כלל לעשות מלאכתו עיקר והתורה טפל עכ"פ לא תהא כהנת כפונדקית לעסוק ולהשתדל על שניהם בשוה כ"ז נראה להלצה ע"ד מוסר ולא להאמת בגמרא שלעתיד יהי' נקיבה תסובב גבר. ר"ל שמבואר בספר הזוהר הקדוש פרשת לך לך בפסוק ויקח אברם את שרה אשתו עי' בר"מ ויקח אברם דא נשמתא את שרה אשתו דא גופא שהוא כדמיא אשה לנשמה ע"ש. וזה שכיוונו שלעתיד נקיבה תסובב גבר. ר"ל שהגוף ירוץ ג"כ הכל אחר הנשמה ויעשה מהחומר צורה ולא יהי' זה נוטה לכאן וזה לכאן כ"א כולם יהיו שווים בדיעה א' לעבודתו יתברך: בגמרא פליגי חד אמר כובש וחד אמר נושא. כי יש שני מיני דברים שבהם מכפרים עונות לישראל לאחר התשובה אחד שמסתכל בגדולתו ית' כי כל העולמות כאין נגדו יתברך ומה לו להשגיח על בשר ודם אפר מרה שחטא והכל לפי המבייש שיהא גדול ומי הוא הטפה סרוחה נגדו יתברך שישגיח עליו שעבר ציויו כי באמת רם ה' על כל גוים שאמרו שהוא ית' אין משגיח על מעשה התחתונים שאנחנו מאמינים שבמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו אבל להיפוך שית' צריך לחשוב בגדולתו למחול העונות אחר התשובה מרים א"ע מזה העולם והשנית שהוא ית'

משפיל א"ע מגודל ענותנותו ואינו דומה מי שחוטא לפני מלך למי שחוטא לפני שר והשי"ת מחשיב א"ע כאלו אינו מרומם ונתעלה כדי שיהא החטא קיל ויש מקום למחול כי הרב שמחל כו' והמלך שמחל כו' והכל לפי המתבייש שיהא גדול בערך המעלות. וזה חד אמר כובש שהשי"ת כובש גדולתו כאלו לא הי' כ"כ בערך רוממות. וחד אמר נושא שהוא ית' מגביה א"ע לבלתי ראוי להסתכל בפחותי ערך כמדובר למעלה ועד"ז יש לפרש פי' הפסוק אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים וגו' כי לעתיד יראה השי"ת שהוא מובדל מכל העולמות בשידוד מערכות שיעשה לישראל להגביה מכל האומות וכלם יאמרו שלגדול' כזה אין ראוי להשגיח על מעשים שלפחות ערך אך השי"ת בבא לענוש לרשע' מקטין א"ע בערך שראוי להקפיד עליהם וזה הגדיל וגו' אם אלה שהגביה א"ע למעלה מהטבע ולמעלה מהכל הגדיל עמנו שהי' מחזיק א"ע בזה הגדולה היינו שמחים כי לא הי' מעניש אותנו על מה שעברנו נגד רצונו והאמת לא כן יהי':

בגמרא לעתיד לבא כו' שיחזיר העולם לתוהו ובוהו הצדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים ומרחפים ע"פ המים. הכוונה. כי הנה עכשיו בעת שהעולם קיים אז לומדין תורה הנגלית דהיינו קנין או מכירה או שיעבוד אצל ראובן ושמעון וע"ז הזכות העולם קיים ובפרט הת"ח הלומד התורה אבל כשיחריב העולם ולא יהי' מציאות בעולם והיאך יתכן הלימוד על איזה דבר כיון שאין שום מציאות בעולם אבל הענין שאז יהיו לומדין פנימיות התורה וזה הוא ומרחפין ע"פ המים כי התורה נמשלה למים היינו פנימיות התור' הנמשלה למים:

בגמרא דב"מ א"ר יוסי אם אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו עד לחייו כו'. ע"כ לשון הגמרא. תוס' בד"ה אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו עד לחייו כ' בתשובת הגאונים בשם רב האי גאון יורד עמו עד לחייו רשאי לשרוף לו שליש תבואתו ותימא גדולה מנין לזה עכ"ל התוס'. ונראה לבאר כוונת הגאונים וההוכחה שלהם דזה מבואר בגמרא דב"ק ד"ט ע"ב אמר ר"ה במצוה עד שליש מאי שליש אלימא שליש ביתו אלא מעתה אי איתרמי לי' תלתא מצותא ליתב לכולא ביתא והא תנן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש אלא אמר ר' זירא בהידור מצוה עד שליש במצוה כו' עכ"ל וידוע ממאמרם ז"ל שכל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב נמצא שכיון שרואין שקרא לחבירו רשע ואז הפסיד כל הזכיות שלו בעוה"ב ובשביל תאוות היצר הבוער בו במחלוקת עם חברו אינו משגיח שוב על הזכיות שלו ומפסיד הכל דבא כדי להניח כעסו בכך ק"ו ב"ב של ק"ו בהידור מצוה שהי' לו לפזר כל ממונו בחפצי שמים כי כל הון ועושר אינו כ"א עומדת לו לקרן

בעולם הנפסד משא"כ שכר עוה"ב עומדת לו לעולם הנצחיים שהוא כולו קיים וידוע ממאמרם ז"ל כי כל הפוסל במומו פוסל ובודאי מאחר שקורא לחבירו רשע הוא ג"כ אינו צדיק ועוד כי אינו מדרך צדיקים להלבין פני חברו ומאחר שהמבייש ג"כ אינו צדיק בודאי לא הי' מהדר במצות להוסיף שליש ביתו בהידור מצוה ואף שמהק"ו הי' מהראוי ליתן איש את כל הון ביתו באהבת השי"ת לדבר מצוה ק"ו מדבר עבירה שאינו משגיח בביישו את חבירו על כל שכר הנצחיי שמפסיד עי"ז אמנם הוא לא עושה כן בודאי מאחר שאינו צדיק ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינו צדיק ולא פיזר אף שליש ביתו ואם אין לו בית רק שדות הי' לו לפזר שליש מן השדה והוא בודאי לא עשה כן כנ"ל ע"כ מהראוי לשרוף שליש שדהו שאינו מוסיף בהידור מצוה כי אז אין שייך קושית הגמ' אלא מעתה כו' ליתיב לכלא ביתי' זה אינו שלא תהא כהנת כפונדקית מאחר שנותן בשביל עבירה כל גמול עוה"ב כ"ש שיתן עכ"פ שליש ביתו בשביל דבר מצוה כי הוא קיים לעולם הנצחיי וא"כ צדק דברי הגאונים לשרוף לו שליש שדהו מדה כנגד מדה על שאינו מוסיף ממונו בחפצי שמים ודו"ק:

ספ"ק דקדושין מעש' גדול או תלמוד גדול שמבי' לידי מעש' ופירש"י כיון דמביא לידי מעש' הרי שניהם בידו ולכאורה הא דתלמוד מביא לידי מעש' היינו שיודע הדין כיצד מה לעשות המצו'. ואינו מובן דברי רש"י ז"ל דכ' דבתלמוד שניהם בידו דהא כ"כ דלא עושה מעשה אין בידו אלא התלמוד ואפשר שלא יעשה כלל המעשה ואפשר דרש"י פי' כוונת הגמרא ע"ד המאור שבה מחזירו למוטב וזה תלמוד מביא לידי מעשה שבודאי יהי' צדיק ויקיים וזה שכ' שניהם בידו ועוד אפשר לומר ע"ד שכ' במדרש שמואל על מאמרם ואי אתה בא לידי עבירה ולא אמר לעבירה אלא לידי עבירה דהיינו הפעילה שנעשה מהעבירה דהיינו המשחיתים שנברא ע"י עבירה חלילה והפעולה נקרא ידי וזה מאמרם שהתלמוד מביא לידי מעשה פי' שנבראו מלאכים קדושים מהלימוד פי' על פעולת המעשה ע"ד כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וזה שכ' רש"י ששניהם בידו. ועוד י"ל דלכך התלמוד גדול שבמעשה כגון קרבן צריך כהן דוקא ולא נוהג אלא בבית שיבנה במהרה בימינו מה שא"כ בתורה הרי פעולת התלמוד יותר גדולה מפעולת המעשה וזה תלמוד גדול שמביא לידי מעשה פי' פעולת המעשה גם אם אין כהן:

ע"ד הלצה אווזא פי' אילו בעלי בשר ששמטו גדפייהו הנפש והרוח או האהבה והיראה הולכים מהם משומנייהו מחמת תענוגי עולם ושאלתי אית לי מינייכו חולקא לעלמא דאתי וע"ד זכה נוטל חלקו וחלק חברו בג"ע חדא דלי לי אטמא בעזות מצח השיב כי ירך הוא בסתר ומשיב שהוא הצנע לכת וחדא צלי לי גדפוהי שיש לי נשמה ויראה בגוף:

מאמר צדיק ורע לו רשע וטוב לו שנתחבטו כל המפרשים ע"ז. ונראה לומר במה שמבואר בגמרא לעולם יראה אדם לעצמו כאלו כל העולם מחצה זכאי ומחצה חייב. עשה מצוה אחת אשרי לו שהפך את כל העולם כולו לזכות וכן להיפוך בנידון עבירות באם הי' מחצה על מחצה כשעובר עבירה אחת אוי לו שהכריע כל העולם לחוב. וזה הענין בצדיק ורע לו כי בודאי צדיק אין לו מזל כלל בזה העולם מאחר שרע לו בזה העולם ובזה בודאי כשיזדמן לידו איזה עבירה כי אף צדיק בלתי אפשר בלא עבירה כלל כמד"א אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב כו' ובשעת עבירה מחמת שמזלו רע נזדמן לידו עבירה דוקא בעת שהעולם מחצה על מחצה ואז מכריע כל העולם לחוב וע"כ תיסרהו רעתם שגרם לכל העולם בשביל חטא קטן שנזדמן לידו בהכרח ואיבד טובה הרבה ולהיפוך ברשע וטוב לו היינו כשהרשע עושה לפעמים מצוה ומחמת שמזלו גדול בזה העולם נזדמן לידו דוקא המצוה בהיות עולם מחצה על מחצה ובמצוה קטנה נעשה מכריע כל העולם לזכות ובשביל כך הוא רשע וטוב לו. כן נראה להלצה. אבל לפי האמת אינו טעם הגון כי אם כ"ז קשה למה באמת תצא זאת מלפניו שלזה יזדמן כך ולזה יזדמן כך:

מאמר אין טפה יורדת מן השמים אלא אם יורדות טיפים מלמטה הוא עד"ז כי הנה בענין אהבה ויראה אין ראוי לייחס לנו אהבה מאצלנו נגדו ית' מפני שאהבה מורה על קרבות כענין בני אדם האוהבים זא"ז הם מקורבים לגמרי וזה אין שייך אצלנו כי אנחנו שפלי ערך נגד גדולתו ית' רק אצלינו ראוי יותר לייחס היראה שהוא מראה הסתלקות כענין בני אדם הירא זה מזה מסתלק ממנו וזה כוונת הפסוק מה ה' אלהיך שואל מעמך כ"א ליראה תיבת מעמך ר"ל מחמת שפל ערכך אין ראוי לייחס לך רק היראה אבל האהבה שייך אצלו ית' כשהוא בעצמו רוצה לאהוב אותנו ותבין זאת כוונת הגמרא אין טפה יורדת מן השמים שהאהבה נקרא בסוד טפה אחד שהוא אחדות ודביקות כנ"ל אלא א"כ טיפים יורדות מלמטה היינו היראה מאצלנו שהוא כמו טיפים שהוא התרחקות ואז מוליד אהבה מלמעלה אבל אהבה אינו מייחס כלל אצלנו: מאמר אטו יראה מלתא זוטרתא היא אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא פי' שהי' להם ליקח ראי' ממרע"ה שיהא היראה מלתא דזטרתא עליהם וע"ז הכוני' סיים מרע"ה לשמור את חקותיו וגו' מצוך היום לטוב לך פי' שיהא לכם טובה בשמירת מצותיו שתזכו לעלות לארץ זבת חלב ודבש ומרע"ה לא זכה ואפ"ה הי' ירא וחרד על דברו ית' עד מאוד ומכ"ש שראוי לבני ישראל שיקבלו גם טובה שיהיו יראים:

מאמר ידוע מטכסיסי מלחמה תיכף לאחר שזורק חץ נופל לארץ כדי שלא יגיע לו החץ של הצד שכנגדו וכשלא יפול יהא נהרג. כן מדת הכנעה טובה מאוד להשפיל א"ע לארץ.

ועי"ז לא יגיע לו חץ רעה משא"כ כשעומד בגבהות. ועד"ז רמז שלא להתגרות עם רשע שהשעה משחקת לו כמאמר חז"ל אלא חבי כמעט רגע ואל תדחוק כו' עד ישקיף וירא ממרום כי חנוניו המה חנונים לו:

מאמר טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלא כו'. דהיינו שהמחשבה והמעשה יהיו קדושים ולא יהי' ארמלתא. פי' א' לבד או מחשבה טובה או מעשה טובה:

מאמר רצוצא דמית בהי נפיק בהי דעייל ע"ד מאמרם ז"ל אם עשית הרבה עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות מצות. רגלים לרעה כו' רגלים למצות וכדומה וזה הוא באותו אבר שחטא יעשה מצוה וכיוצא בזה ידוע שבאותו חשק ואהבה שעבד את היצה"ר יעבוד את הבור' ולוקח לעצמו תענוג מגשמיות שיש בהם כ"כ טעם וריח והכל הוא נברא מכחו ית' מכ"ש שיש בו ית' כל התענוגים וזה טעמו וראו כי טוב ה'. פי' טעמו גשמיות ותראו כי טוב ה'. וזה מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד כי ידוע מיום שחרב ביהמ"ק ניטל טעם כו' וא"כ הצדיק אין טועם כ"כ חיוני בזה העולם לעבוד בוראו כמו הבעל תשובה וידוע כי האד' ממשיך עליו שישרה בו רוח הטומאה חלילה ונשען על משענת קנה רצון והס"א נקרא מות וזה רצוצא דמית הס"א שנקרא קנה רצוץ ומת בהי נפיק באיז' תחבול' הוא הולך מאדם בהי דעייל פי' באותו אבר שפעל דעייל באותו אבר יעשה מצוה ויגרש אותו כנגדן ממש או באותו החיוני שעשה עבירה. ועד"ז אחשוב מקצת מאמרם ז"ל שאלו לחכמה חוטא מה יעשה ויתכפר הנפש החוטאת היא תמות כו' יביא קרבן ויתכפר. ויש לדקדק למה בלשון שאלה כתיב חוטא ובלשון התשובה הנפש החוטאת. ועוד שאין זה תשובה מעין שאלה כי בשאלה משמע שבודאי יש תקנה להחוטא שיכפר רק ששואל איזה תיקון. והתשובה היא שלא תועיל שוב תיקון כמתנגד לשואל ויש ליישב ע"פ מ"ש דהשכל הפשוט נותן שאותו האהבה רעה שעושה העבירה ראוי לסלק אותו לגמרי ושאהבה ישאר אצלו רק שיעבוד ה' באותו האהבה ממש. וידוע כי הרוחניות חיוני נקרא נפש ע"ד לנפש חי' וזה היא התשובה הנפש החוטאת. פי' אותו המדה הרוחניות שחטא בו תמות זה הוא תקנה לאדם שיתכפר ודו"ק:

מאמר אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום כו'. כי יש תורה דבריאה ותורה דאצילות. דבריאה היינו נגלה תורה שמדברת בבריאה מבשר בחלב ומאיסור והיתר וטומאה וטהרה בבהמות ועופות וחיות ואדם מת וחי. ותורה דאצילות הוא הנסתר כיצד עשה הוא ית' הכל ואצילות הוא לשון אצל שזה הוא אצלו ית' בכחות הבריאה ולא בבריאה עצמה אלא בשורש הבריאה ונובלות החכמה של מעלה הוא תורה וזה הנגלה והנסתר היא חכמה עצמה כמד"א כולם בחכמה עשית. וזה ת"ח העוסקים ולומדים בחכמה עצמה

והיינו בנסתר הם מרבים שלום בעולם. וזה אל תיקרי בניך אלא בוניך למודי שלומדים הבנין שהוא ית' בנה ופעל העולם ועי"ז מעוררים הכחות עליונים ובונים עוד כי מחזיקין הבנין והעולם וזה נקרא מעשה המרכבה שמרכיבין ומקשרין הענפים בשורשם:

אבא בנימין אומר כו' על תפלתי שיהא סמוך למטתי. היינו ע"ד שמצינו לחז"ל שהתפללו בסיום תפלתם ונשכים ונמצא יחול לבבינו ליראת שמך. ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום פי' ע"ד בצל החכמה בצל הכסף כי דרום רמז לחכמה שהרוצה להחכים ידרים וצפון רמז לעשירות שהרוצה להעשיר יצפין ובקש שלא יעשה כל היום כ"א תורה וצדקה וזה מטתו עלייתו למעלה בכל לילה יהא בין צפון לדרום:

קשה פעם אחד מצינו שלא יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר כו' אלא שעושה כן מחמת עול קונו ופעם א' מצינו לחז"ל אל תעש תפלתך קבע כו'. וכן מצינו במג"א שלא יעשה המצות מחמת עול והוא כתרתי דסתרי אהדדי. ונראה דבודאי הדרך הנכון בעשות מצות ה' שלא יהא עליו כעול וכמשא אלא שיבין בשכלו כי ישרים דרכי ה' אלמלא לא נאמרו ראויין לאומרם אלא שמפאת בחינה אחת עדיף טפי כשאינו נהנה בעשיית המצו' אלא שעושה מחמת עול קונו דמראה בזה יותר שעושה רק מחמת ציווי קונו אבל כשנהנה יש מקום לומר שעושה מחמת תענוגו ולא ניכר העול כ"כ ונראה שרוב עשיית המצוות יהא שיערב לו עשייתו והמצות לעבודת קונו לעתים מועטים ביום יעשה איזה מצות בלי נעימות כ"א מחמת עול קונו כמדובר וזה נרמז במאמרם ז"ל בפסוק א' תצערן טפי לא תצערן פי' שיקבל היחוד בצער בלי הנאה ועריבות אלא ע"ד עול טפי לא תצערן פי' לא תעשו בצער כ"א בנעימות כמ"ש ואהבת ובזה תעבוד רוב היום וכן מצינו להפוסקים שהקשו הא דאמר ר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום והא אמרינן אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו לא יתפלל. וכן מפורש ע"י דניאל ערב ובוקר וצהרים ותירצו שבדרך חובה אסור להתפלל יותר מג' פעמים. אבל בתורת נדבה הלואי שיתפלל כל היום כולו כמ"ש הרא"ש. והכוונ' כדפירשתי שמן הראוי להתפלל מעצמו מחמת שהוא אלהי עולם ובכל רגע משגיח עלינו ואלמלא זה לא יכולין להתקיים והשכל מעיד להתפלל אליו וכן בכל מצית וזה יהי' על רוב היום אבל ג' פעמים מוכרחים להתפלל מצד חובה דהיינו מצד עול כמדובר. נמצא מחויב האדם בכל יום לעבוד את קונו בשתי בחינות וזה כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב כי שונה הוא כפל כמו שונה ומטבל. וזה הלכות. פי' שתי הילוכים אחד מצד אהבה. והשני מצד יראה ועול. ואז מובטח לו שהוא בן עוה"ב כי גם מזה ומזה אל תנח ידך:

וע"ד רמז י"ל דליכא סתירא ממימרא דר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום לציוי של דניאל ערב ובוקר וצהרים רמז לכל ימי האדם וכמו שחלקו חיי האדם לשלשה זמנים ימי עלי' וימי עמידה וימי יריד' ובוקר הוא ימי עלי' וצהרים הוא ימי עמידה וערב הוא ימי יריד'. ולכן אמרו תפלת ערבית רשות. פי' שאינו מצוה וחביב כ"כ במה שהולך בדרך הישר לעת זקנתו וכמ"ש המפורשים ע"פ אשרי האיש כי העיקר הוא כל זמן שהאדם הוא בכוחו:

אסר להסתכל חוץ לד' אמות. כוונת הגמרא בזה כמו שכתבו הפוסקים שכל אדם יכול להקנות ע"ג קרקע דהיינו על ד' אמות של קבורה כי זה הוא סוף כל האדם. וידוע מאמרם ז"ל ואם לאו יזכור לו יום המיתה כי זה מכניע את לב האדם להיות יראתו מחמת פחיתותו תמיד וזה כוונת הגמרא שלא יסתכל חוץ לד"א ר"ל מד"א של קבורה לזכור תמיד ביום המיתה. או ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד כמבואר כמה פעמים דד' אמות היינו אותיות הוי"ה ב"ה וזה כוונתו כאן שישים תמיד ד' אותיות הוי"ה נגד פניו תמיד:

בש"ע שנים שנכנסו להתפלל ולא המתין אחד לחבירו חייב. הכוונה אדם עומד להתפלל מחמת התעוררות הדביקות הבאה עליו מלמעלה והדין מבואר בש"ע שבאמצע התפלה שהולכת הדביקות לפעמים מהאדם צריך לעמוד ולשתוק עד שיתעורר עוד הדביקות. וזה הוא רמז ולא המתין על חבירו. ר"ל שכבר הלך ממנו הדביקות והי' צריך לעמוד בשתיקה והוא לא עשה כן ולא המתין על חבירו. ר"ל על הדביקות אלא שגמר תפלתו בלי שום התעוררות אז הוא חייב שצריך שלא לומר שום דיבור לפניו יתברך בלא דביקות והתעוררות: הנפטר מחבירו אל יפטור אלא מתוך דבר הלכה. הכוונה לדייק תיבת תוך שר"ל שלא המדרש הוא העיקר אלא המעש' והמוכיח אינו נפטר מהתוכח' עד שיהא פועל בחבירו ליקח על לבו התוך. ועיקר המעשה הנמצא בתוך התוכחה ולא כדרך רוב העולם שאינם לוקחים על לבם רק מ"ש איזה פי' נחמד ולא עיקר המוסר עצמו כמד"א ואהי להם לשיר עגבים וגו':

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם לו אל תיקרי הליכות אלא הלכות:

תפארת עוזיאל השמטות

אמר המאסף בהעתק השני אשר ת"י מ"כ מכבוד חותני הרב הגדול המפורסם וכו' מו"ה צבי הירש זללה"ה מסמייעטיש. אשר קבל הכת"י מהרב הגדול הצדיק המפורסם איש אלהי מו"ה אפרים פישל אביו הגאון הקדוש המחבר ז"ל:

לפ' חיי שרה ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. וקשה מה סמיכות הוא זה. ונראה לתרץ ע"ד מוסר כי האדם בעודנו נער ורך בשנים הוא חומד לממון אפי' יש לו אוצרות של קרח רוצה הוא יותר כדאיתא בגמ' אין אדם כו' וחצי תאוותו בידו לפי שעדיין רך בשנים וסובר שעיקר הוא לאסוף ולכנוס ממון אבל כשבא לעת זקנותו וראה כי הכל הבל אינו חומד יותר לממון כי ראה כי בטלו הטוחנות ויקום לקול הצפור וזהו ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל כמו שהי' לעת זקנותו בכל ולא הי' חומד כי' הי' לו הכל וגם לעת זקנותו אין אדם חומד כו' כך בא עם כל ימיו מיום הולדו קודם הברכה כמו לאחר הברכה וזהו וה' בירך את אברהם שלא הי' לו חסרון כלום שיחמוד אפם לעבדות הבורא ב"ה וב"ש הי' כל מגמתו לעלות מעלה מעלה. וזהו ג"כ הפי' ויהי כי זקן יצחק כשבא לעת זקנתו ותכהינה עיניו מראות ע"ד לעתיד היצה"ר נדמה להם כו' ולצדיקים נדמה כהר כו' וזה ותכהין עניו מראות שתמה בחייו על מסטריקעף. שהי' תלמיד מובהק של ע"כ הצנתי' לבדנה. וזה. ההר הגבוה שכיבש וזה הי' שנתמעט עיניו מראות לחמוד. שום דבר לראש השנה והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו ויאמרו נערי המלך יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה ותהי לו סוכנת. כי ידוע דזקנה ביו"ד ובחרות ביום קרב כי ביום המשפט דימה הקב"ה א"ע לזקן וביום הנס שעושה מלחמה עם שונאו הוא נמשל לבחור כמ"ש ה' איש מלחמה ביום מלחמה נמשל לאיש וביוה"ד נמשל לזקן וזהו כוונת הפסוק מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שתראה ללבן ולהדר את עצמך קודם שישב הקב"ה על כסא משפט ונקרא זקן וזהו ג"כ פי' אל תשליכנו לעת זקנה כי אין לנו כח לעמוד חלילה נגד המשפט ולעת שאתה יושב על כסא משפט ונקראת זקן אל תשלך אותנו וזהו ככלות כוחינו. וידוע דדוד מכונה לשכינה וידוע דרש הגמרא ויהי היום ויבואו בני אלהים כל מקום שנאמר ויהי היום זה ר"ה ויבואו בני אלהים זה מדה"ד והשטן חלילה על ישראל וזהו והמלך דוד דא הקב"ה זקן ויושב בישיבה שלמעלה לדון את העולם בא בימים הידועים וזה ר"ה הוא בא לשפוט את העולם. ויכסוהו בבגדים שאומרים לו שבניו בגדו בו ובתורתו חלילה אבל כל זה ולא יחם לו שאין משגיח ע"ז כלל. ויאמרו נערי המלך הם המשרתים המלמדים זכות על הישראל יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה היא השכינה כביכול שהיא עתה בגלות ותהי לו סוכנת שיהי' הזיווג כראוי כמו שהיתה כוונת הבריאה וה' ירחם על שכינת עוזו בב"ל אמן:

הענין פתיחת ארון בימים נוראים. הוא החחבולות כידוע מדהמע"ה כשהי' ביד אבימלך ושינה, את טעמו והוריד רירו על זקנו ואמר אבימלך משוגעים הרבה יש לי ויגרשהו

כך הענין כשאנו באים לפניו בימים נוראים ואנו יודעים בעצמנו שאנו חוטאים ואין לנו שום תחבולה רק פותחים דלתות המלך במרוצה בלי שום יראה ובלי שום פחד והמלך חושב שהם משוגעים ויצא בדימוס כך אנו פותחין ארון הקודש בלי שום פחד ויראה והשם ית' ב"ה חושב שהם פתאים ואינו משגיח על עונות שלנו כי ברוב אוולתנו שגינו: בתהלים אשרי האיש ירא ה' במצותיו חפץ מאוד. הכוונה דהנה לאנשים המתלהבין בעבודתו ית' אז בעשותם איזה מצוה אז עושים בדחילו ורחימו ובמסירות נפש עד שכמעט חפצם שתצא תיכף נשמתם בעת עשיית המצוה וידוע מהש"ס כי טוב זה מלאך המות. וזה הוא אשרי האיש ירא את ה' ר"ל שכ"כ הוא ביראה הגבוה עד שבמצות חפץ ר"ל שחפץ המיתה עשיית במסירות נפש כי מאוד הוא המ"ה כמדובר:

בעזרת דצור ישראל. נשלם ספר תפארת עוזיאל: